

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра публічного управління, адміністрування та права

Кваліфікаційна робота

на тему: **«СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ»**

Виконала:

студентка академічної групи 202м – ДС
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 281

«Публічне управління та адміністрування»

_____ О. Прокопенко

Науковий керівник:

професор кафедри публічного управління,
адміністрування та права, доктор наук з
державного управління, професор

_____ М. І. Лахижа

Полтава – 2022 рік

Бібліографічний опис та анотація кваліфікаційної магістерської роботи

Бібліографічний опис: Сталий розвиток міст України в умовах європейської інтеграції. Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Кафедра публічного управління, адміністрування та права. Науковий керівник: Лахижа Микола Іванович, кафедра публічного управління, адміністрування та права, доктор наук з державного управління, професор. Полтава. 2022 рік.

Зміст роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

Анотація. У роботі проведено дослідження проблем сталого розвитку міст України в умовах європейської інтеграції. Здійснено аналіз теоретичних аспектів управління сталим розвитком в умовах європейської інтеграції, виокремлено принципи управління сталим розвитком, розкрито взаємозв'язок сталого розвитку та європейської інтеграції. Показано вітчизняну та зарубіжну практику управління сталим розвитком міст, зокрема: інституційне забезпечення сталого розвитку міст в Україні, зарубіжний досвід забезпечення сталого розвитку міст, цілі сталого розвитку як вузлові характеристики якості управління містами в умовах євроінтеграції. Обґрунтовано основні напрями вдосконалення управління сталим розвитком міст: ревіталізацію як ознаку сталого розвитку; диджиталізацію, впровадження сучасних екосистем в управлінні містами та стратегічні напрями управління розвитком українських міст в умовах євроінтеграції

Ключові слова: міста, сталий розвиток, європейська інтеграція, державна політика, інноваційний потенціал, інституційне забезпечення, диджиталізація, ревіталізація.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АММУ – Асоціація малих міст України
- АМУ – Асоціація міст України
- АСМС - Автоматизована система муніципальної статистики
- АОТГ – Асоціація об'єднаних територіальних громад
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- DJP - Всесвітня організація охорони здоров'я
- ГД ООН - Глобальний договір Організації Об'єднаних Націй
- Держстат – Державна служба статистики України
- ДСД – Державний стратегічний документ
- ЄС – Європейський Союз
- ЖКГ – житлово-комунальне господарство
- ЗУ – Закон України
- ІК – індекс конкурентоспроможності
- ІКБСС – Інспекція по контролю за благоустроєм, екологічним та санітарним станом міста
- ІКТ – інформаційні-комп'ютерні технології
- ІЛР – індекс людського розвитку
- ІТ – інформаційні технології
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- КП – комунальні підприємства
- МБРР – Міжнародний банк реконструкції та розвитку (IBRD)
- МВПСР - Методика вимірювання процесів сталого розвитку
- МЕРТУ - Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
- Мінрегіон – Міністерство розвитку громад та територій України (до 29 серпня 2014 року — Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України)
- НЕС–2030 - Національна економічна стратегія на період до 2030 року

ОМС – орган місцевого самоврядування

ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

ОСН – органи самоорганізації населення

ОТГ – об'єднані територіальні громади

СР – сталий розвиток

ТПВ – тверді побутові відходи

ЦНАП – центр надання адміністративних послуг

S 3 - Смарт-спеціалізація

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
1.1. Сутність сталого розвитку міст.....	15
1.2. Теоретичні засади та принципи управління сталим розвитком міст	33
1.3. Взаємозв'язок сталого розвитку та європейської інтеграції..	44
Висновки до розділу 1.....	56
РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ	
2.1. Інституційне забезпечення сталого розвитку міст в Україні..	58
2.2. Зарубіжний досвід забезпечення сталого розвитку міст.....	75
2.3. Цілі сталого розвитку як вузлові характеристики якості управління містами в умовах євроінтеграції.....	89
Висновки до розділу II.....	99
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ МІСТ ПОЛТАВЩИНИ	
3.1. Ревіталізація як ознака сталого розвитку міст	100
3.2. Диджиталізація в управлінні містами	110
3.3. Стратегічні напрями та методи оцінювання оптимізації управління розвитком українських міст в умовах євроінтеграції	126
Висновки до розділу III.....	141
ВИСНОВКИ	142
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	145
ДОДАТКИ	160

ВСТУП

Актуальність теми. Функціонування людської цивілізації в наші дні нерозривно пов'язано з різними аспектами сталого розвитку міст, що розглядається як ключовий фактор розвитку економіки, робить міста здатними до адаптації в складних процесах політичного, економічного, соціального розвитку, що помітно в усіх країнах, незважаючи на рівень їх розвитку.

У наші дні в країнах Європи, Північної Америки та Центральної Азії жителі міст складають більше двох третин від загальної чисельності населення, і частка городян продовжує зростати. Це тягне за собою неминучу трансформацію і переосмислення устрою міст.

В Україні станом на 1 січня 2014 року в Україні налічувалося 460 міст, у Полтавській області – 15. У листопаді 2017 року смт Решетилівка Полтавської області отримало статус міста.

За Індексом конкурентоспроможності (Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України», компанія Інфо Сапієнс, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, дослідження «Індекс конкурентоспроможності міст України 2021» (ІКМ 2021) Полтава та Кременчук знаходяться відповідно на 30 та 31 місцях.

Міста-світові лідери вже зараз у своєму розвитку орієнтуються на принципи сталого розвитку – sustainable development. Ці принципи роблять міста життєстійкими, здатними до адаптацій, пом'якшують несприятливий вплив зовнішніх факторів, стимулюють позитивні соціально-економічні зміни, які охоплюють всі аспекти розвитку міста. Дотримання цих принципів стимулює розвиток всіх міст.

Політика сталого розвитку реалізується сьогодні на основі гармонійного поєднання економічного, соціального та екологічного розвитку; координації зусиль всієї спільноти для його досягнення, враховуючи провідну роль держави у забезпеченні цього процесу.

У вересні 2015 року у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний

у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей сталого розвитку.

Україна активно приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Протягом 2016–2017 років тривав процес адаптації Цілей сталого розвитку з урахуванням українського контексту. Кожна глобальна ціль була осмислена з урахуванням специфіки національного розвитку. Результатом цієї роботи стала національна система, яку відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Система завдань та показників Цілей сталого розвитку забезпечує міцну основу для подальшого комплексного моніторингу країни. Загалом, 17 цілей та 86 національних завдань інкорпоровані у 145 нормативно-правових актів Уряду, на реалізацію цілей і завдань спрямовано 1052 завдання та 3465 заходів, закріплених у цих актах.

У вересні 2019 року Президент України видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», в якому підтримав забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна».

Доцільно згадати й звернення Президента України В. Зеленського стосовно Запорізької атомної станції (20.08.2022), у якому він відзначив, що сучасний розвиток будь-якої країни – це передусім розвиток міст, створення у містах нових можливостей та інституцій, це обмін досвідом між містами та міськими інституціями. А отже, це нові робочі місця, більший соціальний капітал і вищий рівень безпеки для людей. З українського боку суб'єктом відносин з Асоціацією європейських міст буде наш Конгрес місцевих та регіональних влад. Я хочу запевнити, що кожне місто нашої держави отримає користь від цього. Ми зацікавлені в сталому розвитку по всій території України – і так буде. Без будь-яких винятків» [17].

До завдань сталого розвитку міст та громад вчені відносять забезпечення доступу до безпечного та недорогого житла; недорогих та екологічно сталих транспортних систем; відкритого для всіх містобудування; збереження

всесвітньої та національної культурної та природної спадщини; зменшення збитків від стихійних лих; зниження рівня негативного впливу міст на природу; забезпечення доступ громадськості до безпечних та відкритих для всіх зелених зон; покращення якості планування національного, регіонального та місцевого розвитку; здійснення комплексного підходу до управління в містах ; активне залучення громадськості до процесів управління.

Актуальності проблематиці нашого дослідження додає й поєднання в умовах України завдань сталого розвитку та європейської інтеграції, які загалом можна розглядати як ідентичні в багатьох аспектах

Процес європейської інтеграції України відбувається в складних умовах, що особливо помітно під час війни. Політичні, економічні, демографічні, екологічні та інші проблеми стають ще складнішими завдяки глобальним викликам та посиленню протистояння демократичних і авторитарних режимів. Сталий розвиток для багатьох стається віддаленим завданням, проте, на нашу думку, навпаки, цілі сталого розвитку в умовах війни стають ще актуальнішими, працюючи як на сьогодні, так і на перспективу. Нинішні складні умови не скасовують вимоги, що ставляться Європейським Союзом до країн-кандидатів у члени. Більш того, і суспільство, і влада налаштовані до відбудови України за європейськими принципами, що помітно, зокрема, з підходів Міністерства довкілля.

Виділяючи ціль №11 «Сталий розвиток міст і громад», яку спрямовано на вдосконалення підходів до містобудування, управління та розвитку міст і громад, варто пам'ятати про комплексність підходу сталого розвитку, враховуючи й інші завдання (Додаток 2; Додаток 3): Ціль 1. Подолання бідності; Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства; Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя; Ціль 4. Якісна освіта; Ціль 5. Гендерна рівність; Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови; Ціль 7. Доступна та чиста енергія; Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання; Ціль 9. Промисловість, інновації, інфраструктура; Ціль 10. Скорочення нерівності; Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад; Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво; Ціль 13.

Пом'якшення наслідків зміни клімату. Ціль 14. Збереження морських ресурсів; Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші; Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути; Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку.

Доцільно також виділити взаємозв'язок завдань у сфері сталого розвитку та європейської інтеграції, які мають виконувати центральні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство та окремі громадяни.

Отже, мова йде про комплексне завдання та комплексний підхід при якому всі суб'єкти забезпечення розвитку міст мають координувати та поєднувати свої зусилля.

Регіональна політика сталого розвитку виступає невід'ємною складовою впровадження глобальної стратегії сталого розвитку, адже вона демонструє рівень готовності регіонів до зміни політики та устрою життя в цілому відповідно до засад сталого розвитку. Для того, аби перехід до сталої регіональної політики здійснювався ефективно, необхідна низка умов, а саме:

- наявність сприятливої законодавчої бази;
- необхідні права у реалізації місцевого розвитку між місцевою владою, громадськістю та іншими соціальними групами;
- наявність відповідних ресурсів та розвиненої інфраструктури;
- можливість розробки нових ефективних комунікаційних механізмів.

Сьогодні органи місцевого самоврядування в Україні мають можливість скористатися не лише певним набором інструментів розвитку, апробованих в економічно успішних країнах, а й отримати їхню матеріальну допомогу та консультації. Діюче українське законодавство дозволяє залучення більшості таких інструментів для забезпечення прискорення процесів місцевого розвитку та досягнення цілей сталого розвитку.

Однак використання цих інструментів в Україні потребує системного підходу, а посадові особи органів місцевого самоврядування мають наполегливо освоювати необхідні знання та вміння. .

Стійкість розвитку населених пунктів часто виступає однією з головних тем при обговоренні вченими можливостей глобального переходу сучасної цивілізації до моделі сталого розвитку.

Питання сталого розвитку пов'язується з вченням про ноосферу відомого українського вченого В. Вернадського і плідно досліджується вітчизняними вченими. Ознакою популярності проблеми є впровадження наукових курсів у вищих навчальних закладах, значна кількість наукових досліджень та ще більше публікацій у періодичних виданнях.

Ведення професійної дискусії з питань сталого розвитку не видається можливою без участі фахівців з питань урбаністики. Сьогодні вже можна стверджувати, що концепція сталого розвитку населених пунктів стала самостійною галуззю, як теоретичної, так і прикладної спрямованості. Проблеми екологічної політики, філософські та соціальні аспекти, взаємозв'язок проблем сталого розвитку, глобалізації і трансформації економіки досліджуються у працях О. Білоруса, О. Врублевської, М. Згуровського, О. Осауленко, А. Романовича, І. Синякевича, А. Урсула, Т. Туниці, Є. Хлобистова.

Проте, проблеми сталого розвитку вивчалися в Україні переважно в економічному аспекті. На сьогодні не узагальнювалася практика забезпечення сталого розвитку міст в умовах європейської інтеграції.

З точки зору науки державного управління питання сталого розвитку вивчали В. Бакуменко, В. Дзюндзюк, Н. Драгомирецька, В. Куц, М. Лахижа, В. Мамонова, Т. Лозинська, В. Попов, С. Серьогін, Ю. Шаров та інші вчені з Києва, Дніпра, Харкова, Львова, Одеси, Полтави та інших міст.

Підтвердженням актуальності проблематики сталого розвитку є й впровадження такої навчальної дисципліни у багатьох вищих навчальних закладах та підготовка посібників (В. Добровольський, Є. Безсонов, В. Непейна, Д. Крисінська, Н. Сербулова та інші), які корисні не лише для студентів, а й для керівників органів місцевого самоврядування.

Викладання дисципліни «Публічне управління сталим розвитком» у багатьох вищих навчальних закладах можна вважати потребою часу. Її

завданням є вивчення теоретичних засад сталого розвитку; засвоєння суті закономірностей, принципів і механізмів управління сталим розвитком територій; опанування основами методології, технологіями та процедурами оцінювання індикаторів сталого розвитку в контексті використання наявного ресурсного потенціалу та збереження можливостей для відтворення регіональної економічної системи; формування у здобувачів вищої освіти сучасних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок щодо визначення стратегічних цілей, вибору методів планування та прогнозування територій в процесі публічного управління; оволодіння методиками визначення цілей або системи цілей соціально-економічної системи; обрання оптимальних методів прогнозування економічного та соціального розвитку територіальних громад; здійснення аналізу стану національної економіки та територій, застосовуючи необхідний інструментарій; консультування організацій державного, громадського та приватного секторів і фізичних осіб з питань публічної політики та публічного управління.

Незважаючи на досить значний обсяг наукових публікацій, теорія та методологія сталого розвитку розроблені недостатньо повно. Несистематизованими залишаються основні критерії та показники сталого розвитку. Потребує більш широкого дослідження питання національної концепції сталого розвитку, що пояснюється незначною кількістю досліджень із цієї проблематики. Залишається вкрай необхідним і дослідження та використання досвіду кращого управління містами для досягнення сталого їх розвитку.

Поглибленого вивчення заслуговує й практика утвердження електронної демократії та електронного урядування, значення яких для забезпечення сталого розвитку міст важко переоцінити. Проведений нами аналіз наявних джерел та літератури свідчить, що у світі практично не залишилося країн, які б у публічному управлінні та адмініструванні не використовували компоненти електронного урядування. Проте практика їх використання є різною, про що

свідчить розподіл елементів їх упровадження, міра їх інтеграції до управлінських структур та функцій.

Все це зумовлює необхідність посилення уваги до теоретичних напрацювань та практичних розробок проблем сталого розвитку міст. Необхідність вирішення окреслених проблем зумовила вибір теми, визначення мети, завдань та структури магістерської роботи.

Мета й завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-практичних аспектів, розробка шляхів та напрямів забезпечення сталого розвитку міст в умовах європейської інтеграції.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначити сутність сталого розвитку міст;
- розкрити теоретичні засади та принципи управління сталим розвитком міст;
- висвітлити взаємозв'язок сталого розвитку та європейської інтеграції;
- проаналізувати інституційне забезпечення сталого розвитку міст в Україні;
- систематизувати зарубіжний досвід забезпечення сталого розвитку міст;
- показати цілі сталого розвитку як вузлові характеристики якості управління містами в умовах євроінтеграції;
- розкрити роль ревіталізації у забезпеченні сталого розвитку;
- показати значення диджиталізації для досягнення сталого розвитку;
- розкрити стратегічні напрями та методи оцінювання оптимізації управління розвитком українських міст умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес сталого розвитку міст України

Предметом дослідження є забезпечення сталого розвитку міст України в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження стали праці провідних сучасних політиків та вчених у сфері сталого розвитку міст, а інформаційною основою - нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Основним для автора стало вивчення сучасних методів управління для досягнення цілей сталого розвитку

Методологічною базою дослідження стали загальнонаукові методи пізнання: аналіз і синтез, індукція і дедукція, діалектичний та абстрактно-логічний методи.

Під час роботи автором використовувалися можливості абстрактно-логічного методу – при теоретичному узагальненні та формулюванні висновків; монографічного – при вивченні літературних джерел і дослідженні розвитку поставлених проблем; методу ієрархій і графічного методу – при моделюванні загроз розвитку інфраструктури міст та порівнянні показників діяльності і ефективності роботи органів місцевого самоврядування.

Методичною основою дослідження став системний підхід, який застосовувався під час визначення сутності сталого розвитку міст.

Інформаційною базою дослідження були: нормативно-правові документи, концепції та програми з питань забезпечення сталого розвитку на державному та місцевому рівнях, діяльності органів місцевого самоврядування; офіційні матеріали органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень; звітно-аналітична інформація вітчизняних та міжнародних статистичних організацій; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з теоретичних та практичних питань сталого розвитку; інформаційно-аналітичні бюлетені. Активно використано Інтернет-ресурси в частині, що стосується міжнародного та вітчизняного досвіду управління сталим розвитком міст.

Окремо варто відзначити інформаційну цінність сайтів органів місцевого самоврядування та їх асоціацій. Зокрема, нами використано матеріали сайту Асоціація відкритих міст, сайти Полтавської обласної та Полтавської міської рад та сайти міст Полтавської області.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних висновків і практичних результатів магістерської роботи в управлінні сталим розвитком міст.

Матеріали дослідження висвітлені автором у доповіді «Ревіталізація як ознака сталого розвитку: приклад міст Полтавщини» на IX Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Організаційно-правові аспекти публічного управління» 15 листопада 2022 р.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 171 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 10 таблиць, 6 додатків. Список використаних джерел налічує 159 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Сутність сталого розвитку міст.

У головній парадигмі XXI століття – сталого економічного, соціального та екологічного розвитку - знайшли яскраве відображення всі сфери життя, включаючи розвиток населених пунктів.

Очевидно, що поштовхом для виникнення та розробки ідеї сталого розвитку стало розуміння шкідливого впливу людської цивілізації на природу, що стало особливо помітним у XX столітті.

Передумови для формування нового ноосферного підходу до розвитку людського суспільства склались протягом кількох століть.

Проте перші спроби наукового осмислення процесу розвитку взаємовідносин між природою і людиною відносять ще до епохи античності (Анаксимандр, Емпедокл, Лукрецій та ін.), хоча вони і відрізнялись умоглядністю.

Справжній «прорив» у вивченні цього питання стався у другій половині XIX – поч. XX ст., коли видатні археологічні відкриття дозволили істотно розширити й уточнити наукові уявлення про походження і розвиток людського роду, а накопичення емпіричного матеріалу заклало основи еволюційної (Т. Гекслі, Ч. Дарвін, Е. Геккель і ін.) та історико-культурної (Л. Морган, Е. Б. Тайлор, Дж. Дж. Фрезер, Л. Леві-Брюль та ін.) антропології.

Варто відзначити значний внесок у розробку нової теорії нашого земляка С. Подолинського (народився в 1850 р) , який у 1880 р. у своїй основній роботі «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» показав, що внаслідок процесів глобального характеру «зменшення перетвореної енергії на земній поверхні відбувається настільки повільно і що запаси для її майбутнього одержання ще настільки великі, що зменшення її не зможе в найближчому майбутньому згубно вплинути на життя людини. Але це ще не означає, що ми могли б вважати розподіл перетвореної енергії на земній поверхні й тепер уже

найбільш вигідним і цілком задовільним для людського життя. Навпаки, ми вважаємо, що можливість більш вигідного розподілу цієї енергії перебуває деякою мірою у руках самої людини». Він дуже ґрунтовно говорить про перетворену енергію на Землі, маючи на увазі ту частину енергії, яка може бути задіяна на її поверхні (наприклад перетворена в механічну роботу), визначає роль праці у світовому розподілі енергії.

Відповідно до його висновків, незважаючи на те, що загальна кількість енергії, одержувана поверхнею Землі зсередини її і від Сонця, поступово зменшується, в той же час загальна кількість енергії, накопиченої на земній поверхні, яка перебуває в розпорядженні людства, поступово збільшується під впливом людини і свійських тварин. Важливою ланкою в перетворенні сонячної енергії на Землі є рослини [81]

Для характеристики світобачення Подолинського великий інтерес представляє його стаття "Громадівство і теорія Дарвіна", де висловлюється оцінка так званого соціального дарвінізму, аналізується генезис співвідношення біологічного та соціального у світі тварин та людському суспільстві. Автор критикує соціал-дарвіністів, які доказували неможливість соціалізму в силу ряду причин, а саме, нерівності людських індивідуумів. Посилаючись на тлумачення соціалістами поняття рівності, Подолинський не відкидає нерівність у майбутньому суспільстві, яке «обумовлено уродженими задачками людини», а соціалістична організація забезпечить всебічний розвиток усіх громадян [80].

Важливо відзначити, що перші пошуки виходу із складної ситуації планетарного масштабу пов'язані з творчістю нашого земляка академіка В. Вернадського в частині його вчення про ноосферу.

Поняттям «ноосфера» В. Вернадський називає сучасну стадію розвитку біосфери (тобто оболонки, де існує життя), що поєднує природознавство з наукою про розвиток суспільства, в якому інтереси „всіх і кожного”, свобода думки особистості є мірилом соціальної справедливості, а перехід від біологічної фази до економічної, соціальної та духовної розглядається, як новий етап розвитку живої природи [14].

В. Вернадський спробував визначити об'єктивні тенденції самоорганізації ноосфери, показати її передумови, становлення та значення. Автор відмітив, що, ноосфера виникла у зв'язку з освоєнням людством всієї території планети, становленням всесвітності в історії людства, перетворенням людства на єдину цілісну цивілізацію. Отже, життя людства визначають не класовий інтерес, а інтереси народу і кожної особистості. Такий висновок був особливо сміливим в епоху революцій та воєнних потрясінь

На думку В. Вернадського, соціальна та природна тенденції вимагають рівності всіх людей, ставлять інтереси і добро всіх як реальне планетарне державне завдання.

Відтак, автор робить висновок, що для переходу системи суспільство - природа з біосфери в ноосферу необхідна єдина наукова планетарна думка, яка б охоплювала всі держави.

Такі погляди В. Вернадського навіть сьогодні видаються фантастичними, схожими на твори іншого відомого нашого земляка, письменника-фантаста В. Савченка.

Але В. Вернадський діє як практик, який бачить загрозу суспільству і намагається запропонувати шляхи її упередження. Він переконаний, що оскільки майбутнє людини створюється нею ж, то нова автотрофна істота отримає досі відсутні можливості використання її вікових духовних устремлінь: людина реально відкриє шляхи до кращого життя.

На його думку, становлення нової людини пов'язане з відкриттям принципово нових джерел енергії. Наукові досягнення в небачених раніш масштабах використовуватимуться в військовій справі. В. Вернадський закликає вчених і всіх людей зберегти людство від самознищення. Покласти край майбутнім війнам. Отже, четвертою передумовою ноосфери є виключення війни з життя суспільства.

Ця теза В. Вернадського стає особливо актуальною сьогодні, на початку XXI століття в умовах розв'язаної Російською Федерацією війни проти України.

В. Вернадський став одним з перших природознавців, які актуалізували проблему „особистої етики вченого”. На його думку, вчений особисто відповідальний за долю планети та людства. Вирішення проблем ноосферизації варто шукати у філософсько-етичній сфері. Отже, ще однією передумовою формування ноосфери є синтез науки, моралі, мистецтва та філософії.

Нібито підводячи підсумки своїх роздумів, В.Вернадський пише, що, оскільки зародження ноосфери здійснюється в міру формування світових демократичних суспільних відносин, то біогеохімічне поняття ноосфери, що впливає з біогеохімічних уявлень, повністю співзвучне основною ідеєю науково-го соціалізму.

Таким чином, концепція ноосфери у філософії В.І.Вернадського охоплює природознавчий, суспільний, філософський і суспільно-моральний аспекти. Його погляди на найближче майбутнє суспільства містять ідею повного підкорення держави народів, перехід до федеративного устрою країни, заміну централізованого управління місцевою владою. Виникнення ноосфери, на думку В. Вернадського, це об’єктивний і неминучий вияв життя як природного явища. Йдеться вже не про руйнівне втручання в природу, а про науково обґрунтоване збереження на Землі умов для життя і щастя людей. Визначальним фактором має бути не стихія природного розвитку, а інтелект людини [14].

Отже, можна прийти до висновку, що вчення В. Вернадського було проривом наукової думки, залишаючись актуальним і в наші дні. Основні його положення:

1. Ноосфера - історично останній стан геологічної оболонки біосфери, що перетворюється діяльністю людини.
2. Ноосфера - сфера розуму і праці.
3. Зміни біосфери обумовлені як свідомою, так підсвідомою діяльністю людини.
4. Розвиток ноосфери пов’язаний з розвитком соціально-економічних факторів.

Ці положення відповідають практиці життя, вірні по суті і стали основою для становлення сучасного вчення про сталий розвиток.

Низка публікацій в українській та світовій пресі у 2013 році, що з'явилися до 150-річчя з дня народження вченого підтверджують значення його наукових творів. «Про Володимира Вернадського написано багато. Але особистість його настільки грандіозна, що кожен може проторувати до неї свій шлях. Вернадського валили, забували, знову відкривали, захоплювалися, схилялися перед ним, знову списували в архів і знову намагалися зрозуміти геніальну суть його вчень. Але думка в усіх сходиться в одному: Володимир Вернадський - чудовий учений, надзвичайна особистість. На його труди і сьогодні посилаються як на класичні наукові праці представники десятків галузей знань. Він залишається нашим сучасником, великим провидцем і геніальним мислителем» - писав В. Запорожан [32]

У 50-60-х рр. минулого ХХ століття регіональний розвиток пов'язували виключно з економічним прогресом та зростанням економічної ефективності. На початку 70-х рр. у зв'язку з несправедливим розподілом прибутків та зі зростанням кількості бідних у країнах, що розвиваються, питання соціальної справедливості були визнані такими ж важливими, як і питання зростання економічної ефективності. Проте зростаюче споживання природних ресурсів призвело до деградації довкілля й негативно вплинуло на здоров'я людей. При цьому, реальною загрозою стала проблема "меж зростання", на яку у 1972 р. звернув увагу світової громадськості Римський клуб. Щоб уникнути екологічної кризи, до концепції розвитку необхідно було включити третю мету – збереження довкілля. Вперше це питання було порушено на Конференції ООН з довкілля людини (1972 р., м. Стокгольм), яка визнала актуальність екологічної проблематики та необхідність створення дієвих міжнародних механізмів задля її розв'язання [54].

Як стверджують вчені Національного університету КПІ [138], характерною ознакою ХХ століття було нестримне прагнення людства до забезпечення економічного і технологічного розвитку. Успіх вимірювався

переважно зростанням валового внутрішнього продукту. Вважалося, що це автоматично приведе до добробуту і значного підвищення рівня життя людей, а такі нероздільні сфери, як економіка, довкілля та суспільні інститути, функціонували ізольовано одна від одної. Відтак, почала руйнуватися сама природна основа існування та внутрішнього світу людини. Суспільство такого типу фактично жило за рахунок майбутніх поколінь [138].

Внаслідок цього – на початку ХХІ століття світ зіштовхнувся з глобальними екологічними проблемами, голодом та збідненням більшості населення земної кулі, деградацією моралі, наростанням регіональних та міжетнічних конфліктів, тероризмом.

Такі обставини примусили прогресивну міжнародну громадськість та відомі недержавні міжнародні організації (Римський клуб (із його знаменитою працею «Межі зростання»), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA, Лаксембург, Австрія), Міжнародну федерацію інститутів перспективних досліджень та інші) започаткувати новий підхід до подолання зазначених глобальних проблем, який отримав назву — концепція сталого розвитку (sustainable development).

Цей підхід значною мірою став продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В. Вернадським ще в першій половині ХХ століття. Суть його полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожної людини [138].

Як наголошує М. Гончаренко, про регіональну політику сталого розвитку, як науковий і практичний феномен, почали говорити у 1980 р., після виходу в світ “Всесвітньої стратегії охорони природи” (ВСОП), яку було підготовлено Міжнародною спілкою охорони природи (МСОП).

У цій праці було висунуто принципово нове положення, що збереження природи нерозривно пов'язане з питаннями розвитку. Отже, розвиток суспільства має відбуватися за умови збереження природи. Світове

співтовариство визнало, що збалансований розвиток “повинен стати пріоритетним питанням порядку денного міжнародного співробітництва”

А. Лелеченко в статті 2016 року вказує, що аналіз означених напрямів вказує на те, що під “сталим розвитком” було прийнято розуміти таку модель руху вперед, при якій задоволення життєвих потреб людей нинішнього покоління не позбавляє такої можливості майбутні покоління [54].

Це визначення у подальшому стало одним з найбільш цитованих. Розвиток підходів до обґрунтування поняття сталого розвитку відбувався шляхом виділення трьох його складових: економічної, соціальної і сфери довкілля, збалансування яких і забезпечить у результаті задоволення життєвих потреб людей нинішнього покоління без загрози можливості майбутніх поколінь задовольняти їх власні потреби.

На основі аналізу концепцій екологізації та соціалізації економіки в дисертаційному дослідженні І. Вахович виділяє три основні підходи до вивчення концепції сталого розвитку, які узагальнені нами в Таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Основні підходи до вивчення концепції сталого розвитку

Назва підходу	Суть підходу
екологоцентричний підхід	під час дослідження сталого розвитку увага акцентується переважно на екологічній складовій Це пов’язується з оптимізацією діяльності людини по відношенню до навколишнього середовища. Авторами цих підходів пропагується збереження природних ресурсів, в тому числі за рахунок скорочення темпів економічного зростання. Недоліком даного підходу є неврахування наростаючих потреб людства, що унеможлиблює призупинення економічного зростання

економікоцентричний підхід –	розглядаються можливості забезпечення потреб поколінь за допомогою економічного зростання, допускається взаємозаміна ресурсів, не враховуючи обмеженість та вичерпність природно-ресурсного потенціалу як перешкоду подальшому зростанню. Прогалинами такого підходу є пріоритетність економічних інтересів над соціальними та екологічними, що порушує гармонійне співіснування людини та навколишньої дійсності у стратегічній перспективі;
соціоцентричний	сталий розвиток можна розглядати як збалансований за соціальною та економічною складовими, тобто ставиться завдання оптимального управління сукупністю соціокультурного багатства, яким володіє цивілізація на конкретному етапі всесвітньо-історичного розвитку на основі прискорення темпів економічного зростання задля всестороннього задоволення потреб людини. Недоліком такого підходу є опосередкованість ролі екологічної складової у забезпеченні потреб нинішнього та майбутнього поколінь

Згідно: [12 , с. 11–12].

В кінці ХХ століття вузловими етапами розвитку концепції сталого розвитку стали кілька міжнародних заходів, які перераховані нами в Таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Вузлові етапи розвитку концепції сталого розвитку

Назва заходу	Місце проведення	Дата проведення	Зміст

Конференція ООН з оточуючого середовища	Стокгольм	1972	Затвердження плану дій щодо екологічної діяльності
Конференція	Найробі	1982	Декларація ООН акцентує увагу на екологічних проблемах
Звіт Міжнародної комісії з довкілля та розвитку «Наше спільне майбутнє»	Книга Комісії Брундланд	1987	Популяризація сталого розвитку
Конференція ООН	Стокгольм	1992	Вирішення проблем охорони навколишнього середовища
Конференція ООН з довкілля розвитку	Ріо-де-Жанейро	1992	Зв'язок економіки та екології
Спеціалізована Сесія Генеральної Асамблеї ООН	Нью-Йорк	1997	Прийнято Програму виконання «Порядку денного на XXI століття»
Саміт тисячоліття ООН	Нью-Йорк	2000	
Всесвітній саміт зі сталого розвитку	Йоганнесбург	2002	Прийняття Йоганнесбургської декларації по сталому розвитку та Плану виконання рішень
Конференція ООН зі сталого розвитку	Ріо-де-Жанейро	2012	Розгляд нових і невідкладних проблем, що виникають

Саміт ООН зі сталого розвитку	Нью-Йорк	2015	Прийнято «Цілі сталого розвитку» (ЦСР, відомі також як Глобальні цілі) — ключові напрямки розвитку країн, що були ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку.
-------------------------------	----------	------	---

Згідно довідкових матеріалів

У основному документі сталого розвитку «Порядок денний на XXI століття» сталому розвитку населених пунктів присвячено окремий розділ. Проте цей документ не містить визначення даного поняття, хоча й присвячений переважно питанням ефективного управління і планування розвитком населених пунктів.

Крім того, прийняті на Йоганнесбурзькому саміті в 2002 р., «Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку» та «План виконання рішень», також не містять такого визначення у частині, пов'язаній зі сталим розвитком населе

Конференція ООН зі сталого розвитку Ріо-де-Жанейро 2012 мала 3 основних цілі: підтримка прихильності сталого розвитку на політичному рівні; оцінка успіхів і виправлення недоліків при виконанні взятих на себе зобов'язань; Розгляд нових і невідкладних проблем, що виникають. Під час конференції були підняті 2 теми, погоджені країнами-учасницями: Зелена економіка в контексті сталого розвитку та подолання бідності; Інституційні рамки сталого розвитку.

Особливо важливе значення мав Саміт ООН зі сталого розвитку, що відбувся у Нью-Йорку у 2015 році. На ньому прийнято «Цілі сталого розвитку» (ЦСР, відомі також як Глобальні цілі) — ключові напрямки розвитку країн, що були ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку. Вони замінили Цілі розвитку тисячоліття, термін яких закінчився наприкінці 2015 року. ЦСР ухвалені на період від 2015 до 2030 року і нараховують 17 Глобальних цілей, яким відповідають 169 завдань.

Офіційний документ (резолуція) Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (англ. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development), від 25 вересня 2015 року, оголошує новий план дій, метою якого є виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку.

Саме цей документ покладено в основу сучасних програм сталого розвитку міст.

Отже, протягом 1992-2015 років проводилася цілеспрямована робота по теоретичному осмисленню існуючих проблем та розробці і прийняттю документів, обов'язкових для виконання країнами- членами ООН.

В той же час активно проводилися наукові дослідження та практичні експерименти щодо забезпечення сталого розвитку.

Українськими вченими галузі науки «Державне управління» неодноразово робилися спроби осмислити суть парадигми сучасного розвитку суспільства. Так, В. Бакуменко та С. Попов обґрунтували теоретико-методологічні засади побудови парадигми інноваційного розвитку суспільства шляхом її доповнення сучасними концепціями модернізації публічного управління [6]. На думку цих авторів, підхід сталого розвитку спільно з глобалізаційним, інформаційним, європеїзаційним, інноваційним, циклічно-генетичним та соціальним підходами створюють синергетичну концепцію, комплексний механізм нововведень

Факторами, що впливають на розвиток міст є особливості історичного періоду; політична, економічна та соціальна ситуація в країні; специфіка конкретного населеного пункту, яка пов'язана зі специфікою регіону, характеризуючись унікальним природним, трудовим, виробничим, і фінансовим потенціалом території, а також географічним положенням. Важливим є місце даного населеного пункту у міжнародному та національному розподілі праці

Концептуальні положення теорії сталого розвитку розглядає О. Гіндес [19], який вважає, що «В основі теорії сталого розвитку повинні лежати наступні положення: а) масштаби експлуатації ресурсів, напрям інвестицій, орієнтація технічного і соціального розвитку повинні узгоджуватись з майбутніми

потребами майбутніх поколінь; б) поняття потреб включає, перш за все, інтереси бідних верств світового населення, задоволення яких вважається пріоритетним; в) обмеження в експлуатації природного середовища і ресурсів визнаються неминучими, але вони в кожен конкретний момент повинні ув'язуватися з досягнутим рівнем технічного розвитку і соціальної організації суспільства, а також зі здатністю біосфери справлятися з наслідками людської діяльності» [19, с 77].

Отже, глобальна суть сталого розвитку зумовлює не тільки необхідність майже одночасного за історичними масштабами переходу держав до нової цивілізаційної парадигми, але і посилення інтеграційних тенденцій у світовому масштабі. Не дивлячись на відмінності в рівнях соціально економічного розвитку, етнічні, культурні та інші особливості всі держави планети повинні будуть включитися в глобальний процес, який забезпечує виживання всього людства і збереження біосфери

Водночас, необхідно наголосити і критичні підходи до концепції сталого розвитку. Так, і практики, і вчені відзначають, що на сьогодні категоріальний апарат концепції сталого розвитку ще не розроблений. Переважно використовується термінологія з економічних наук.

Окремо доцільно зупинитися на понятійному апараті сталого розвитку, який послідовно удосконалювався протягом тривалого часу.

Проте маємо констатувати, що лише на початку ХХІ століття з'являються спроби виявити сенс деяких понять в їх специфічному використанні, хоча це завдання можна віднести до першочергових, зважаючи, що конституювання сталого розвитку можливе лише на основі розробки адекватної категоріальної бази.

Для уточнення змісту англійського словосполучення "sustainable development" варто повернутися до його поглибленого визначення та прослідкувати динаміку появи.

Термін "sustainable development" виник у 60-х роках ХХ століття у дискусії при дослідженні екологічних систем і окремих популяцій. Тоді

використовувався термін "sustainability" для позначення такого розвитку популяції, який був узгоджений з розвитком тієї екосистеми, до якої вона належала.

Відтак, було запропоновано використовувати термін "sustainable development" відносно функціонування людської популяції, трактуючи його як розвиток суспільства, прийнятний для збереження екологічної ніші людини, тобто забезпечення умов для розвитку цивілізації в цілому. Оскільки екологічною нішею людства є вся біосфера, найбільш логічно вважати його ідентичним термінові, який означає такий розвиток людства, який не руйнує біосферу.

У іншому, ширшому значенні сталий розвиток можна трактувати як розвиток, що не спричиняє незворотної зміни середовища існування людини.

В українській мові поняття "sustainable development" часто трактується як стійкий, сталий, гармонійний чи збалансований розвиток. У науковій літературі та у засобах масової інформації найчастіше вживається термін "сталий розвиток".

Частина вчених вважають такий український переклад за тими або іншими причинами досить невдалим, вказуючи, що у західно-європейських мовах "sustainable development" трактується як самовідтворювальний або підтримуваний розвиток.

Багато авторів неодноразово відмічали також нелогічність поєднання понять "сталість" і "розвиток". Зокрема, термін "сталий розвиток" не відображає основних засад нової концепції відносно сьогоденних і майбутніх інтересів економічного, соціального і екологічного розвитку людської цивілізації.

Наприклад, В. Пашенко аргументовано відзначає, що розвиток має бути не сталий або стабільний, а підтримуваний з боку людської спільноти, і не тотально підтримуваний щодо всіх процесів — як еволюційних, так і революційних (катастрофічних), а вибірково — мають підтримуватися лише процеси, спрямовані на "коєволюцію природи і людини".

Автор пропонує поняття екоеволюції, "яка несумісна з проявом небажаних революційних змін у суспільстві й катастрофічних змін у природі". Перевага, на думку автора, надається двом складовим підтримуваного розвитку: еволюційності й екологічності. "Еволюційність є іманентно об'єктивною; екологічність — суб'єктивна, вона залежить від людини. Поєднання цих рис — екоеволюція, очевидно, є і має бути визначальною особливістю явища підтримуваного розвитку, і головною змістовною складовою відповідної науково-пізнавальної системи — нової парадигми природознавства" [74, с. 33—35]

Логічною виглядає і позиція тих вчених, які вважають, що найбільш точно відображає суть концепції "sustainable development" термін "стійкий", вказуючи на те, що не можна нехтувати революційною (катастрофічною) компонентою розвитку — це невід'ємна складова розвитку природних систем (в тому числі і соціальних). « Суть концепції "sustainable development" полягає не в нейтралізації революційної складової розвитку (це неможливо), а в зменшенні негативних наслідків революційного етапу розвитку. З фізичної точки зору — це зменшення відхилення від заданої траєкторії, що в принципі є головним параметром стійкості руху. Рух до стійкого розвитку пов'язаний з поступовою відмовою від абсолютизації ідей антропоцентризму, природним поєднанням основних його ідей з основними положеннями біоцентризму, визнанням самоцінності природи і відмовою від розгляду природи тільки як джерела економічного розвитку людини. Це, перш за все, гармонізація відносин людства і біосфери, розвиток людства у відповідності з законами природи, що стає можливим за умови усвідомлених обмежень на споживання ресурсів, виходячи з можливостей біосфери» - наголошує О. Гіндес [19, с. 79].

Грунтовне визначення поняття і сутності стратегії сталого розвитку здійснила група авторів посібника на чолі з В. Боголюбовим (2018 р.) [], які зазначають, що «Термін "сталий розвиток" є офіційним українським відповідником англійського терміну "sustainable development", дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути "життєздатний" або

“тривкий розвиток”, а розширене його тлумачення – самопідтримуваний розвиток. Стратегія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорує екологічну небезпеку від розвитку суспільства за екстенсивною моделлю. Близького змісту має термін „екорозвиток”, сформульований Морісом Стронгом у 1972 році (Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища): екорозвиток – це екологічно зорієнтований соціально-економічний розвиток, при якому зростання добробуту людей не супроводжується погіршенням середовища їх існування і деградацією природних систем» [10, с.16]

Системне дослідження формування концептуальних засад удосконалення механізмів державного управління сталим розвитком регіонів в умовах глобалізації як напрям формування сучасної парадигми публічного управління здійснив Ф. Рагімов. Цим автором систематизовано принципи розробки та функціонування комплексного механізму державного управління, що характеризує рівень здатності системи публічного управління не лише функціонувати в умовах суспільних трансформацій, а й запроваджувати інноваційні форми та методи діяльності на рівні адміністративно-територіальних одиниць.

Автор вважає, що стратегічним напрямом інституціональних змін у системі державного управління в Україні є трансформація наявної моделі територіального управління, запровадження принципів децентралізації та субсидіарності, імплементація позитивного зарубіжного досвіду регіонального управління.

Аналізуючи існуючі теорії регіонального розвитку, автор відзначає, що всі вони належать до інтегрованого наукового напрямку, що поєднує економічні, соціальні, культурні, екологічні та інші сфери функціонування регіонів із метою формування системи уявлень про закономірності їх розвитку і функціонування. На основі методології теорії регіонального розвитку запропоновано: 1) виявляти тенденції розвитку регіонів; 2) розробити моделі й механізми регіонального розвитку; 3) спрогнозувати результати реалізації галузевих і локальних реформ; 4) напрацювати алгоритми реалізації системних реформ на основі зарубіжного

досвіду та принципів «Good governance». Запропоновано концептуальні підходи до прийняття та реалізації стратегій регіонального розвитку [99].

У публікаціях українських вчених неодноразово робилися спроби графічного зображення Прикладом такого підходу може бути видана у 2006 р. в Івано-Франківську графія «Моделювання сталого розвитку регіону» [9]

Моделі реалізації концепції сталого розвитку у національному та регіональному масштабах. У адаптованому до сталого розвитку міст варіанті вона представлена нами в Таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Модель реалізації концепції сталого розвитку (СР)міст

ПОНЯТТЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (СР)		
розвиток, який забезпечує потреби нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити власні потреби		
СКЛАДОВІ СР		
ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ	СОЦІАЛЬНІ СКЛАДОВІ	ЕКОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ
збереження та розвиток сукупного капіталу; раціональне використання природних ресурсів; екологізація економіки – «зелена економіка»	орієнтація на людину; справедливий розподіл благ збереження культурного капіталу й різноманіття; задоволення потреб у чистому довкіллі	протидія зміні клімату; збереження морських, водних екосистем і екосистем суші» збереження і відтворення біорізноманіття
РІВНІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СР		
Міжнародний (загальноцивілізаційний), міждержавний рівень; Державний, національний рівень Регіональний рівень		
Глобальна політика СР	Національна політика СР	Регіональна політика СР
ПОКАЗНИКИ СР		

Аналіз українських нормативно-правових актів, що стосуються сталого розвитку на національному, регіональному та місцевому рівнях дозволяє запропонувати Таблицю 4, яка не претендує на вичерпність і може доповнюватися.

Документи розміщено у хронологічному порядку, проте необхідно пам'ятати, що періодично до них вносилися зміни. Наприклад, у Законі України «Про основи містобудування» Статтю 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 2257-III від 08.02.2001 – «раціональне використання земель та територій для містобудівних потреб, підвищення ефективності забудови та іншого використання земельних ділянок». Стаття 19 «Забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій при здійсненні планування і забудови територій» викладена в редакції Закону № 2257-III від 08.02.2001 [93].

Таблиця 1.4.

**Визначення поняття «Сталий розвиток» у НПА України,
що стосуються населених пунктів**

Назва документу	Тип документу, дата прийняття та №	Визначення поняття СР
Про основи Містобудування.	ЗУ від 16 листопада 1992 року № 2780-XII Ст. 19. (в редакції Закону № 2257-III від 08.02.2001)	Сталий розвиток населених пунктів передбачає соціально, економічно і екологічно збалансований їх розвиток, спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної інфраструктури
Концепція сталого розвитку населених пунктів	Постанова ВРУ від 24 грудня 1999 року N 1359-XIV	Сталий розвиток населених пунктів це соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та

		наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини
Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року	Проект ЗУ 2018 р.	Сталий розвиток (англ. sustainable development) - розвиток, який дає змогу задовольнити потреби теперішніх поколінь і залишає можливість майбутнім поколінням задовольнити їхні потреби. Це збалансований розвиток країни і регіонів, при якому економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішнього і майбутніх поколінь.
Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р.	Постанова КМУ від 5 серпня 2020 р. № 695	Сталий розвиток забезпечення невиснажливого, ощадного та ефективного використання енергетичних, матеріальних, природних та інших ресурсів для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь

Згідно: 93; 97

Ідея охорони навколишнього середовища з'явилася ще в стародавні часи, доповнюючись з розвитком людської цивілізації ідеями поєднання економічного розвитку із соціальними та екологічними заходами .

В кінці XIX століття бурхливий промисловий розвиток прискорив пошуки варіантів захисту природи та збереження людських і інших ресурсів.

Вирішальний прорив дозволило зробити вчення В. Вернадського про ноосферу, яке стало основою об'єднання зусиль у планетарному масштабі.

В останньому десятиріччі ХХ століття людство доклало багато зусиль для осмислення нових викликів, основним с з яких став згубний вплив цивілізації на природу, та спробувало регламентувати вплив людини на природу.

Ідея сталого розвитку “sustainable development” розуміється як забезпечення комплексного розвитку, включаючи економіку, соціальну сферу та охорону довкілля, хоча й використовується різна термінологія для позначення цього процесу.

Українськими вченими зроблено значний вклад у вивчення суті сучасних процесів та пояснення специфіки публічного управління в наш час.

1.2. Теоретичні засади та принципи управління сталим розвитком міста

Проведений в ході нашого дослідження аналіз свідчить, що під теоретичними засадами управління сталим розвитком слід розуміти обґрунтування його суті, завдань, принципів, методів забезпечення; пояснення основних термінів, визначення принципів.

Проблематика управління сталим розвитком належить до популярних і розглядається як на теоретичному рівні, так і на рівні навчальних посібників. Прикладом може бути посібник «Стратегії сталого розвитку» для вивчення одноіменної дисципліни [122]

Автори посібника В. Додровольський, Є. Безсонов, Г. Непсіна, Д. Крисінська, Н. Сербулова розглядають історико-теоретичні засади сталого розвитку, сучасні особливості розвитку біосфери, стратегії сталого розвитку держав та територіальних громад та особливості цілей сталого розвитку до 2030 року.

Результати теоретичних досліджень використано і у нормативно-правових актах. Наприклад, у проекті ЗУ «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» розкрито вузлові поняття сталого розвитку (Додаток 1).

Як правило, в усіх теоретичних дослідженнях розглядається поняття сталого розвитку та його принципи.

Термін «принцип» походить від латинського слова «principium», що означає начало, основа. Отже, принцип, це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки.

За В. І. Далем, слово «принцип» означає наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають.

У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними.

Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення.

З нашої точки зору при визначенні принципів управління сталим розвитком міста доцільно йти від загального до конкретного, орієнтуючись на декларування принципів у нормативно-правових актах.

Наприклад, важливо враховувати ініціативу ООН, спрямовану на сприяння соціальній відповідальності бізнесу та підтримку вирішення підприємницькими колами проблем глобалізації та створення більш стабільної та всеохопної економіки. Станом на березень 2021 року до Глобального договору приєдналося більше ніж 12 765 компаній та організацій з більш як 160 країн світу.

Сьогодні досить відомими стали Десять принципів Глобального договору ООН:

ПРАВА ЛЮДИНИ:

Принцип 1. Ділові кола повинні підтримувати та поважати захист проголошених на міжнародному рівні прав людини

Принцип 2. Ділові кола не повинні бути причетні до порушень прав людини

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ:

Принцип 3. Ділові кола повинні підтримувати свободу об'єднань та реальне визнання права на укладання колективних договорів

Принцип 4. Ділові кола повинні виступати за ліквідацію всіх форм примусової праці

Принцип 5. Ділові кола повинні виступати за повну ліквідацію дитячої праці

ДОВКІЛЛЯ

Принцип 7. Ділові кола повинні підтримувати підхід до екологічних питань, заснований на принципі обережності

Принцип 8. Ділові кола повинні запроваджувати ініціативи, спрямовані на підвищення відповідальності за стан довкілля

Принцип 9. Ділові кола повинні сприяти розвитку і розповсюдженню екологічно безпечних технологій

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ

Принцип 10. Ділові кола повинні протидіяти всім формам корупції, включаючи здирництво та хабарництво [25]

Універсальними для органів влади є принципи гарного врядування з Європейської Стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні, що здобула підтримку на 15-й Європейській конференції міністрів, відповідальних за місцеве та регіональне управління (м. Валенсія, 15-16 жовтня 2007 року), і була затверджена Комітетом Міністрів РЄ у 2008 році:

1) чесне проведення виборів, представництво та участь — для забезпечення реальних можливостей для всіх громадян мати право голосу у місцевій публічній діяльності;

2) зворотний зв'язок, чутливість — для забезпечення того, щоб органи місцевого самоврядування реалізовували законні очікування та потреби громадян;

3) ефективність та результативність — для забезпечення досягнення цілей при найбільш оптимальному використанні ресурсів;

4) відкритість і прозорість — для забезпечення публічного доступу до інформації та сприяння розумінню того, як реалізується місцева публічна діяльність;

5) верховенство права — для забезпечення справедливості, неупередженості та передбачуваності;

6) етична поведінка — для забезпечення того, щоб публічні інтереси переважали над приватними;

7) компетентність і спроможність — для забезпечення того, щоб місцеві виборні представники та службовці могли добре виконувати свої обов'язки;

8) інноваційність та відкритість до змін — для забезпечення отримання переваг від нових рішень та кращих практик;

9) сталий розвиток та стратегічна орієнтація — для врахування інтересів майбутніх поколінь;

10) раціональне управління фінансами — для забезпечення розсудливого та продуктивного використання ресурсів держави та територіальних громад [84]

Як бачимо, сталий розвиток уведено до принципів належного урядування.

Доцільно також згадати принципи екологічної політики ЄС, які ним послідовно реалізовувалися, починаючи з Римської угоди 1957 року: субсидіарність, обережність, профілактика, принцип «винного» (затрати на відновлення має брати на себе, той, хто вчинив природі шкоду), інтеграція екологічної політики з економікою та соціальною сферою [27].

Однією з важливих умов досягнення ЦСР у масштабах держави є їх реалізація на місцевому й регіональному рівнях. Локалізація ЦСР передбачає встановлення тіснішого зв'язку програм місцевих органів влади з глобальними цілями, стратегічними програмами уряду держави, з одного боку, та органів місцевого самоврядування (ОМС), із другого. Місцеві органи влади мають забезпечувати зміни, які найкраще допоможуть узгодити глобальні цілі й завдання громад [15]. Безперечно, неможливо реалізовувати ЦСР на місцевому

рівні без урахування складних процесів реформи децентралізації, зокрема і бюджетної.

Варто зазначити, що питанням стратегічного планування надається великого значення, що помітно, зокрема, з багатьох проектів, які здійснюються в Україні за підтримки зарубіжних партнерів. Як приклад можна навести практичний посібник «Стратегічне планування місцевого розвитку», розробленого та виданого в Україні у 2012 році за підтримки швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» [8]

Авторами (О. Берданова та В. Вакуленко) розглянуто теоретичні й практичні питання стратегічного планування, розкрито його нормативно-правові засади, показано технологію розробки стратегічного плану та моніторингу і оцінювання його реалізації.

Цікавими є й додатки, присвячені як теоретичним питанням (принципи стратегічного планування сталого економічного розвитку) та практиці (досвід міст України)

Авторами виділено 11 принципів стратегічного планування сталого економічного розвитку: орієнтація на потреби людей, консенсус щодо довготермінової мети (бачення) розвитку територій, усебічність та цілісність, спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети, проведення комплексного аналізу стану розвитку територіальної громади, обов'язковість моніторингу та оцінювання, наявність відповідальності та лідерства на місцевому рівні, наявність впливової провідної установи та висока готовність органів влади дотримуватися взятих зобов'язань, розбудова існуючих механізмів і стратегій, активна й ефективна участь, зв'язок між національним і місцевим рівнями [8, с. 51-52].

Для органів місцевого самоврядування України при розробці та впровадження стратегій сталого розвитку першочерговим завданням залишається впровадження в життя принципів, задекларованих в ст.4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.)

«Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

народовладдя;
законності;
гласності;
колегіальності;
поєднання місцевих і державних інтересів;
виборності;
правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
судового захисту прав місцевого самоврядування» [91].

Вивчення практики органів місцевого самоврядування свідчить, що в основу концептуальних засад управління сталим розвитком міста покладено керівні принципи та положення Європейського Союзу, а саме: Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Європи (Страсбург, 1957 р.), Європейська хартія регіонального просторового планування (Торремолінська Хартія, 1983 р.), Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, 1985 р.), Гетеборзька стратегія сталого розвитку Європи (Гетеборг, 2001 р.), Лейпцизька хартія сталого розвитку міста (Лейпциг, 2007 р.), Стратегія Європа-2020 «Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання» (Брюссель, 2010 р.)

Важливо констатувати зв'язок Концепції сталого розвитку з сучасною парадигмою врядування, яка активно впроваджується як в країнах Європейського Союзу, так і в багатьох інших державах Європи.

У лютому 2014 року Комітет Міністрів Ради Європи прийняв рішення щодо підтримки впровадження 12 принципів доброго демократичного врядування, дев'ятим з яких названо Сталий розвиток та стратегічна орієнтація – для врахування інтересів майбутніх поколінь.

Розроблено та прийнято:

-складові принципу – опис діяльності;

-індикатори, які дозволяють перевірити ступінь впровадження складових принципу;

- опитувальники, які дозволяють визначити позицію громади.

На думку Н. Павліхи та М. Войчук, залежно від рівня соціально-економічних систем сталий розвиток необхідно розглядати в глобальних, національних, регіональних і локальних межах. Слід визначити: «глобальний рівень сталого розвитку, суть якого полягає в рівномірному соціально-економічному розвитку світової спільноти, збереженні й відтворенні навколишнього природного середовища; збалансований розвиток усіх процесів у біосфері; регулювання цим процесом здійснюється міжнародними організаціями та міждержавними програмними документами; національний рівень сталого розвитку включає окремі країни, стратегічне управління чим здійснюється на рівні урядів держав; регіональний рівень сталого розвитку, який характеризується рівновагою між соціальною, економічною, екологічною підсистемами регіону як цілісної системи, управління чим здійснюється на рівні органів державної та регіональної влади; локальний рівень сталого розвитку охоплює міста, сільські території, райони, що обумовлює розроблення механізму управління сталим розвитком на основі регіональних і місцевих стратегій за участю органів місцевого самоврядування і громад» [73, с.30].

Досягнення цілей сталого розвитку потребує гармонізації соціальних, економічних та екологічних інтересів. Ця аксіома усвідомлюється вітчизняними вченими та практиками і простежується як в теоретичному відношенні, так і на практиці.

Другою аксіомою є усвідомлення такої проблеми як відсутність можливості зупинити роботу процесів життєзабезпечення для реформування чинного механізму, що не відповідає потребам жителів. Відтак, констатується, що міському управлінню повинні бути притаманні динаміка і гнучкість у виборі методів впливу на елементи системи управління і перетворення всередині міського поселення (Николаєнко В., Назаренко П.)

Отже, мова має йти про комплексне завдання, яке починається від усвідомлення цілей та визначення вузлових завдань, термінів їх реалізації та ресурсів, необхідних для цього.

Загальні принципи сталого розвитку були закладені ще на перших конференціях. Вважається, що Декларація Ріо «Про екологічний та економічний розвиток» сформулювала 9 принципів:

- В центрі розвитку перебувають люди, які мають абсолютне право на здорове і якісне життя у гармонії з природою;
- Право на розвиток має будуватися так, аби задовольняти потреби в розвитку і зберігати довкілля нинішніх і наступних поколінь;
- Охорона довкілля має стати обов'язковою частиною розвитку;
- Всі держави і народи мають співпрацювати для ліквідації бідності і злиднів;
- Обмеження і вилучення тих моделей виробництва. Які загрожують довкіллю;
- Проведення відповідної демографічної політики; залучення до політики захисту довкілля всіх громадян;
- Активне залучення до розв'язання проблем охорони довкілля жінок;
- Мир, розвиток і захист довкілля [115].

Базовими принципами сталого розвитку згідно міжнародного трактування є:

- увага, повага і турбота до всіх живих співтовариств;
- покращення рівня якості людського життя;
- збереження життєздатності і різноманіття видів на Землі;
- забезпечення сталого використання відновлюваних джерел ресурсів;
- зменшення виснаження невідновлюваних ресурсів;
- зміна індивідуальних позицій і діяльності [115]

Сайт «Сталий розвиток для України» <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/printsipi/> [112] відзначає, що сталий розвиток впроваджується на основі таких принципів:

Принцип взаємозалежності передбачає оцінку взаємозв'язку людини і природи на місцевому та глобальному рівнях;

Принцип різноманітності означає оцінку важливості природного і культурного розмаїття в нашому житті, економіки і добробуту;

Принцип вантажопідйомності передбачає визнання, що ресурси планети є вичерпаними, і наслідками некерованого і нестійкого зростання є збільшення масштабів зубожіння;

Права і обов'язки включають в себе розуміння важливості універсальних прав і визнання, що наші дії можуть мати наслідки для нинішнього і майбутніх поколінь;

Невизначеність і запобіжні заходи — це розуміння того, що наші дії можуть привести до непередбачених наслідків і заохочення до обережного підходу до добробуту нашої планети.

В. Николаєнко та В. Назаренко, спираючись на праці зарубіжних вчених, виділяють кілька груп теоретичних принципів організації управління розвитком територій:

- «1) гармонізації галузевого управління та функціональних завдань;
- 2) поєднання правових норм, громадянських свобод і потреб централізованих владних повноважень;
- 3) взаємозв'язок економічної самостійності територіального утворення і його ролі в державній системі поділу праці;
- 4) об'єднання економічних і соціальних напрямів розвитку;
- 5) дотримання принципів місцевого і національного рівня державного управління»

Крім того, необхідно враховувати складність структури системи управління містом, яка включає населення, муніципальний сектор, органи місцевого самоврядування, органи державної виконавчої влади, бізнес тощо.

Проте, на основі практики науковці фіксують такі принципи як компліментарність, субсидіарність, демократизм, депарламенталізація тощо.

Шаров Ю., Чикаренко І., Маматова Т серед основних принципів, на яких має ґрунтуватися концепція сталого розвитку на місцевому рівні, виділяють такі [152]:

- керований та стратегічний типи місцевого розвитку – з урахуванням не тільки сучасних, а й потенційних потреб територіальної громади;
- відносність обмежень, які існують у сфері використання природного потенціалу, що пов'язане із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також зі здатністю біосфери до самовідновлення;
- соціальна справедливість розподілу та вживання благ, зокрема: запобігання надмірному використанню ресурсів, досягнення рівноваги між використанням ресурсів та екологічними можливостями території, забезпечення енергозбереження та енерговідновлення;
- інтеграція інноваційної, стратегічної та проектної діяльності на місцевому рівні для підвищення ефективності та результативності управління у сфері забезпечення сталого розвитку територіальної громади [152]

В Україні проводиться постійний моніторинг здійснення ЦСР і окремих завдань. У 2017 р. було укладено національну доповідь, де визначались базові показники для їх досягнення та наводились результати адаптації 17 глобальних ЦСР з огляду на специфіку та пріоритети поступу держави [150]. За рік підготовлено аналітичну доповідь щодо дослідження потенціалу ЦСР у регіональному вимірі [147]. У 2019 р. представлено дискусійну доповідь, присвячену оцінюванню становища регіонів України в контексті ЦСР: її автори, спираючись на офіційно адаптовані національні цілі та відповідні індикатори, запропонували власне бачення системи критеріїв, які містять оцінку ЦСР на рівні кожного регіону станом на 2015 р., що визнано базовим для вимірювання прогресу щодо ЦСР [15]. Державна служба статистики України в тому ж році підготувала моніторинговий звіт [151]

Важливе місце принципам сталого розвитку відведено у проекті Закону України « Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року», де у підрозділі 2 «Керівні принципи стратегії» виділено такі пункти: Захист прав людини;

Верховенство права; Належне врядування; Участь громадськості; часті представників бізнесу та соціальних партнерів; Інтеграція політики та управління; Солідарність всередині поколінь і між поколіннями; Використання найкращих з наявних знань; Принцип запобігання; Принцип "користувач платить"; Принцип "забруднювач платить" [96]

Розроблення стратегій сталого розвитку міст у відповідності до Цілей сталого розвитку ООН є важливим завданням як для органів місцевого самоврядування, так і для наукових закладів. Так, це завдання одним з напрямів діяльності Академії публічно-приватного партнерства. Академією розроблено власну авторську методологію розроблення таких стратегій з використанням методів теорії стратегічного управління та мультикритеріального експертного аналізу. Зазначена методологія презентована у Європейській Економічній Комісії ООН та рекомендована для застосування містами при плануванні свого довгострокового розвитку з метою досягнення ними Цілей сталого розвитку [120]

Так, за активної співпраці з органами місцевого самоврядування та громадськістю розроблено Стратегію сталого розвитку міста Олександрія до 2030 року, Стратегію сталого розвитку міста Бурштин до 2030 року, реалізується Пілотний проект стратегії сталого розвитку міста Біла Церква до 2032 року. Показовим є хід підготовки таких документів.

Роботу у Білій Церкві поділено на три етапи:

Крок 1. Академією підготовлено проект Стратегії сталого розвитку м. Біла Церква, яка передбачатиме трансформацію міста у стале та розумне (Smart City), відповідно до принципів, закладених у Цілі сталого розвитку ООН, зокрема, ЦСР 11, з урахуванням національних індикаторів ЦСР та базуючись на методології СЕК ООН щодо визначення індикаторів сталого розвитку міста.

Крок 2. Обговорення проекту Стратегії з мешканцями міста та доопрацювання його зважаючи на суспільні очікування щодо розвитку міста у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі.

Крок 3. Створення Асоціацією малих міст України та громадською спілкою "Біла Церква" за сприяння Академії ППП Центру компетенції стратегічного розвитку міст на засадах Цілей сталого розвитку ООН у м. Біла Церква з метою розповсюдження набутого досвіду, організації навчання міст у сфері планування та імплементації міських стратегій, розроблення інноваційних правових, інституційних та фінансових механізмів реалізації міських стратегій та сприяння у їх впровадженні у містах України [120].

Таким чином враховується європейський підхід: основна вимога до підготовки подібних стратегічних документів – поєднання роботи експертів із широким залученням громадськості. Для того щоб місцеві органи влади та ОМС стали ключовими гравцями в досягненні ЦСР, слід зробити кілька кроків, адаптованих до контексту та потреб конкретних країн [7].

Отже, теоретичні засади сталого розвитку міст є актуальною темою досліджень і широко висвітлюється в публікаціях зарубіжних та вітчизняних авторів. Принципи такого розвитку розкриті переважно у нормативно-правових актах.

1.3. Взаємозв'язок сталого розвитку та європейської інтеграції.

Поняття «європейська інтеграція» чи «євроінтеграція» має різні трактування. У вузькому розумінні слова мова йде про входження країни до Європейського Союзу. У широкому розумінні найчастіше цей термін пояснюють як процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках — соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі. Європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу (27 країн) та Ради Європи (46 країн).

Інтеграція як економічне явище зароджується в середині XIX ст., але як процес, що остаточно сформувався, існує лише з другої половини XX ст. з початком об'єднання країн Європи в економічний та політичні союзи і військово-політичний блок НАТО.

У повсякденний вжиток поняття «інтеграція» запроваджується у 20-х рр. ХХ ст. Р. Шмедом, Х. Кельзенем та Д. Шиндлером, розробки яких спиралися на дослідження їх попередників, зокрема Е. Дюркгейма. Переносячи поняття «інтеграція» до сфери аналізу суспільних відносин, вказані автори мали на увазі об'єднання людей або навіть держав у певну соціально-політичну спільноту.

Поняття ж «європейська економічна інтеграція» увійшло в науковий обіг наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст., коли його застосував до процесу формування наднаціональних економічних співтовариств в Європі американський адміністратор «плану Маршалла» П. Гофман.

Починаючи з 50-х рр. ХХ ст. відбувається змістовне розмежування поняття «інтеграція» та термінів, які досить часто використовувалися як його синонім. Слід зазначити, що цей процес був непростим, оскільки тоді інтеграція в тих незавершених формах, в яких вона існувала, могла бути досліджена лише на прикладі самих Європейських співтовариств.

Дослідженню євроінтеграційних процесів присвячено багато робіт українських вчених. Насамперед варто назвати прізвища таких дослідників у сфері публічного управління як В. Баштанник, І. Грицяк, Л. Прокопенко, О. Руденко, О. Рудик, О. Стрельцов, О. Труш. Прикладом колективної роботи на дану тему може бути посібник «Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні» [Ужгород. Ліра. 2009. 542 с.]

Серед інших тем автори розглядають поняття інтеграції в контексті інноваційних трансформацій сучасного суспільства, публічне управління інтеграційними процесами, цілі та механізми європейської інтеграції України тощо. В контексті інтеграційних процесів розглядається й регіональна політика.

В кінці ХХ століття широко використовувався термін «європеїзація» для позначення «повернення до Європи» колишніх соціалістичних країн [50, с. 167-181]

Сьогодні Рада Європи є авторитетною міжнародною організацією, яка реалізовує завдання захисту демократії в Європі, а Європейський Союз – це об'

єднання держав, які інтегрують своє право, економіку, політичні процеси (Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/web/portal/home>).

Рада Європи - міжнародна організація 46 держав-членів у європейському просторі. Членство в РЄ відкрите для всіх європейських держав, які визнають принцип верховенства права і гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян. Рада Європи розглядає питання, що мають важливе значення для її членів, у тому числі питання запобігання злочинності, зловживання наркотиками, охорони довкілля, біоетики та міграції. Рада Європи розробила понад 160 міжнародних договорів, угод і конвенцій, які замінили буквально десятки тисяч двосторонніх договорів між різними європейськими державами.

Основною статутною умовою для вступу країн до Ради Європи (РЄ) є визнання державою-кандидатом принципу верховенства права, її зобов'язання забезпечити права та основні свободи людини всім особам, які знаходяться під її юрисдикцією, та ефективно співпрацювати з іншими державами з метою досягнення цілей РЄ.

Європейська інтеграція є стратегічним пріоритетом зовнішньополітичної діяльності України, що відображено у Конституції та законах України. Цей курс розглядається більшістю громадян як запорука зміцнення міжнародних позицій держави, набуття додаткових гарантій забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та національно-культурного відродження країни, створення передумов для проведення більш ефективної оборонної політики, перебудови й підготовки національної економіки до функціонування в умовах жорсткої конкуренції з економічними системами інших країн.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів у своєму листі від імені Європейського Союзу офіційно визнав незалежність України. У 1994 році Україна підписала угоду про співпрацю з ЄС. У 1995 році стала членом Ради Європи. У 1998 році була прийнята Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу.

9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Відповідно до домовленостей, досягнутих в ході Паризького саміту Україна-ЄС, у 2009 року сторонами був розроблений та схвалений Порядок денний асоціації, який замінив План дій Україна – ЄС та поставив собі за мету слугувати орієнтиром для проведення реформ в Україні.

30 березня 2012 року текст майбутньої Угоди був парафований главами переговорних команд України та ЄС. А 19 липня 2012 р. був прийнятий розділ Угоди, який стосується поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі.

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, а економічну — 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. З 1 листопада 2014 року здійснювалося її тимчасове застосування.

Отже, у 2014 році укладено Угоду про Асоціацію України з країнами Європейського Союзу, а у 2022 році Україна отримала статус держави-кандидата на вступ до ЄС.

Підписуючи угоди, Україна розуміє, що цим дає згоду на зближення у всіх сферах життя та виконання нею європейських принципів і стандартів.

Сталий розвиток країн-кандидатів до Європейського Союзу важливий з точки зору полегшення їх вступу до ЄС. Тому проблематика взаємозв'язку сталого розвитку та євроінтеграції викликає увагу науковців. Впровадження стратегії сталого розвитку в ЄС розкривається в наукових статтях, монографіях та посібниках. З'явилась також роботи, які вивчали досвід впровадження таких стратегій та їх реалізацію.

В Україні однією з перших комплексних праць, присвячених реалізації стратегії сталого розвитку стала монографія О. Г. Білоруса та Ю. М. Мацейка

«Глобальна перспектива і сталий розвиток», основна увага звертається ними на досвід європейських країн.

Н. Сніткова концентрується на економічних аспектах стратегічного планування сталого розвитку в країнах Європейського Союзу, Т. Пергою аналізує процес розробки стандартів сталого розвитку ЄС, а Ю. Федуня досліджує становлення та реалізацію політики сталого розвитку в країнах-кандидатах на вступ до ЄС

Порівняння законодавства ЄС та України у сфері сталого розвитку здійснили Л. Дегтярьова, Л. Мельник, І. Якименко, Є Шаповалов та інші вчені

Аналіз документів Європейського Союзу та вивчення їх висвітлення в публікаціях українських вчених дозволяють зробити висновок, що:

1. в наші дні все законодавство ЄС враховує принципи сталого розвитку;
2. створено структуровану правову систему, яка ґрунтується на рішеннях міжнародних організацій, правових основах ЄС та включає НПА різного рівня: наднаціональний, національний, регіональний, місцевий, а також – галузевий
3. в центрі НПА ЄС стоять інтереси людини;
4. зважаючи на євроінтеграційні прагнення нашої держави, право ЄС має враховуватися в українському законодавстві.

У сфері реалізації стратегії сталого розвитку Європейським Союзом прийнято кілька стратегічних документів.

Першу Стратегію сталого розвитку ЄС було розроблено ще у 2001 р. на засіданні Ради Європи в Гетеборзі. Метою Стратегії проголошено розбудову загальноєвропейських політичних рамок для забезпечення сталого розвитку, тобто з метою задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Стратегія складалася з двох частин: у першій пропонувалися заходи для зміни низки «несталих» тенденцій; у другій - пропонувався новий підхід, за яким економічна, соціальна та екологічна політика ЄС мають бути взаємно узгоджені та підсилювати одна одну.

Такий підхід був впроваджений і в наступних стратегіях європейських країн.

Стратегія 2001 року сфокусована на найбільш дестабілізуючих на той час тенденціях розвитку: глобальному потеплінні, нових стійких до антибіотиків мікроорганізмах та деяких видах хвороб, довгостроковому впливі хімічних відходів, безпеці здоров'я, продовольчій безпеці, бідності, розширенні забруднення навколишнього середовища, втраті біорізноманіття (враховуючи зниження родючості ґрунтів), збільшенні відходів, негативному ефекті від зростання транспортної мережі.

Головними пріоритетами стратегії названо:

Питання зміни клімату, здоров'я громадян, бідність та соціальну виключність, старіння суспільства, менеджмент природних ресурсів, мобільність та транспорт.

Було вказано на необхідності розробки у відповідності до Йоганнесбурзького плану дій національних стратегій сталого розвитку. Надзвичайно важливим компонентом даної стратегії стала постановка завдання про розробку індикаторів сталого розвитку, що поклало початок вимірюванню та оцінці ефективності цієї політики в ЄС.

Проте виконання Стратегії зіткнулося з низкою проблем, що відзначено у Комунікації 2005 р. Європейська Комісія була змушена визнати, що, попри всі зусилля, у деяких секторах продовжувався розвиток неусталених тенденцій, зокрема, це стосувалось зміни клімату та енергоспоживання, здоров'я населення, бідності та соціальної виключності, демографічної ситуації, недостатньо ефективного менеджменту природних ресурсів, використання земель, розвитку транспортної мережі, втрати біорізноманіття.

Це спонукало до перегляду стратегії сталого розвитку ЄС.

«Оновлена стратегія сталого розвитку ЄС» (2006) вказала загальний вектор змін на рівні планування як для ЄС у цілому, так і для окремих країн-членів союзу. Пріоритетними напрямками цього документу були наступні: зміна клімату та чиста енергетика, транспорт, стале споживання і виробництво,

збереження і управління природними ресурсами, охорона здоров'я, соціальне включення, демографія і міграція, глобальна бідність та виклики сталого розвитку. Кореляція Стратегії здійснена у 2009 році.

Третю стратегію сталого розвитку Європейський Союз схвалив у 2010 році.

«Європа 2020: стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання», розкриває європейську соціально-економічну концепцію розвитку у першій чверті XXI ст. Вона спрямована на забезпечення економічного зростання. Визначено п'ять пріоритетних напрямів діяльності: зайнятість; зміна клімату та енергетика; дослідження та інновації; освіта, боротьба з бідністю.

Вказано, що виконання поставлених завдань вимагає скоординованих дій країн-членів ЄС, включаючи соціальне партнерство та розбудову громадянського суспільства. Документ передбачає також подолання наслідків глобальної фінансової кризи

Пріоритети Стратегії взаємопов'язані:

- розумне зростання;
- стале зростання;
- соціально зорієнтоване зростання.

У стратегії визначено 7 ключових ініціатив ЄС:

поліпшення фінансування наукових досліджень і інновацій, щоб гарантувати, що інноваційні ідеї можуть бути перетворені на нові продукти і послуги;

підвищення ефективності систем освіти і полегшення вступу молоді на ринок праці; поширення високошвидкісного Інтернету;

перехід до низьковуглецевої економіки, більш широке використання відновлюваних джерел енергії, модернізація транспортного сектору і підвищення енергоефективності;

поліпшення бізнес-середовища, особливо для малих і середніх підприємств, а також підтримки розвитку сильної і стійкої виробничої бази, здатної конкурувати на світових ринках; модернізація ринків праці та

розширення можливостей людей шляхом навчання протягом усього життя з метою підвищення професійної активності та адаптованості до попиту на ринку праці;

забезпечення соціальної та територіальної згуртованості, щоб вигоди від економічного зростання та зайнятості були якомога більш поширеними, а люди, що живуть в умовах бідності та соціальної ізоляції, мали можливість жити гідно і брати активну участь у житті суспільства.

Узагальнюючи підходи ЄС до сталого розвитку, Л. Мельник та І. Дегтярьова наголошують, що інноваційні стратегії сталого розвитку Європейського Союзу націлені на такі пріоритети:

1. Формування відкритої та конкурентоспроможної економіки.
2. Зниження викидів CO₂.
3. Стале управління природними ресурсами.
4. Забезпечення суспільства безпечними продуктами харчування та споживання.
5. Ядерна безпека.
6. Розвиток системи безпечних технічних стандартів у будівництві та запобігання надзвичайним подіям та катастрофам.

Для стимулювання прогресу за кожною пріоритетною темою Єврокомісія висунула сім основних ініціатив:

– «Інноваційний союз» для поліпшення рамкових умов і доступу до фінансування досліджень та інновацій, щоб інноваційні ідеї могли бути перетворені на продукти й послуги, які сприяють зростанню та створюють робочі місця;

– «Молодь у русі» для підвищення ефективності освітніх систем і сприяння входу молоді на ринок праці;

– «Цифровий порядок денний для Європи», щоб прискорити розгортання високошвидкісного Інтернету та скористатися перевагами цифрового єдиного ринку для домашніх господарств і фірм;

– «Ресурсоефективна Європа», щоб допомогти відокремити економічне зростання від використання ресурсів, підтримати перехід до економіки з низьким рівнем викидів вуглецю, збільшити використання відновлюваних джерел енергії, модернізувати транспортний сектор і підвищити ефективність використання енергії;

– «Промислова політика в епоху глобалізації» для поліпшення ділового середовища, особливо для малих та середніх підприємств, і для підтримки розвитку сильної та стійкої промислової бази, здатної конкурувати на глобальному рівні;

– «Порядок денний для нових навичок і робочих місць» для модернізації ринків праці та розширення можливостей людей шляхом розвитку їхніх навичок протягом усього життєвого циклу з метою збільшення трудової участі й кращої відповідності попиту та пропозиції робочої сили, зокрема, за рахунок мобільності робочої сили;

– «Європейська платформа боротьби з бідністю» для забезпечення соціальної й територіальної згуртованості, де поширені переваги зростання та збільшення робочих місць, а люди, які страждають від бідності й соціальної ізоляції, можуть жити гідно та брати активну участь у житті суспільства.

У 2016 році ЄС прийняв нову Стратегію сталого розвитку до 2030 року. Програма дій із самого початку передбачала прийняття та реалізацію семи тематичних стратегій, що охоплюють забруднення атмосферного повітря, морського середовища, стале використання ресурсів, запобігання і переробку відходів, стале використання пестицидів, захист ґрунту і стале міське середовище

Сталий розвиток Європейського Союзу (EU SDS) пов'язаний із різними галузями політики, що реалізується через такі нормативні акти та ініціативи:

– Директиву Європейського Парламенту та Ради 2012/27/EU щодо енергоефективності; План дій з екологічних інновацій в основі європейської політики (ЕсоАР); Європейська програма сприяння дотриманню нормативних

вимог малим та середнім підприємствам щодо охорони довкілля та інші галузеві документи.

Європейський зелений курс прямо закликає звернути увагу на питання «скорочення частоти та масштабів лісових пожеж». Він також визначає як безпосередній пріоритет «посилення здатності ЄС прогнозувати та керувати екологічними катастрофами».

Завданням Європейського зеленого курсу є перетворення Європи на справедливе та процвітаюче суспільство з сучасною, ефективною та конкурентоздатною економікою при повній відсутності викидів парникових газів у 2050 році.

Для забезпечення декарбонізації Європи основними мають стати наземні та морські відновлювальні джерела енергії, які зберігатимуть стабільність та стійкість Європейської енергетичної системи. Дослідження та інновації необхідні для повної трансформації системи та реалізації амбіцій інших дій та практик ЄС, таких як «Чиста планета для всіх», Європейський стратегічний план розвитку енергетичних технологій та Нова стратегія циркулярної економіки, а також здійснення внеску у досягнення Цілей сталого розвитку ООН (зокрема, Ціль 7. Доступна та чиста енергія та Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура).

Опублікована Європейською комісією в листопаді 2018 р. Європейська довгострокова стратегія декарбонізації (LTS) «Чиста планета для всіх» вказує на потенційну ключову роль водню в декарбонізації секторів, для яких цей процес є надскладним - таких як промисловість, виробництво цементу, сталі та ін., а також сприяє декарбонізації транспорту великої вантажопідйомності та транспорту, який призначений для дальніх перевезень. Для досягнення кліматичної нейтральності, водень потрібно виробляти у великих масштабах, головним чином методом електролізу з використанням відновлювальної електроенергії.

Аналізуючи політику сталого розвитку ЄС та її нормативне забезпечення, необхідно вказати на мінімізацію показників та ступеневість нормативно-

правової бази. Так, у стратегії «Європа-2020» [122] планується досягти 5 показників:

рівень зайнятості населення у віці 20-64 років повинен становити 75%;

інвестиції у наукові дослідження та розробки повинні складати 3% від ВВП Євросоюзу;

скорочення викидів вуглекислого газу до 30%;

частка осіб, які передчасно залишили школу не повинна перевищувати 10%, не менше 40% молоді повинні мати вищу освіту;

скорочення на 20 млн. кількості осіб, яким загрожує небезпека опинитись за межею бідності.

Як ми бачимо, кожен із цих показників спрямований на людину. Натомість не визначається скільки заводів буде побудовано, скільки кілометрів доріг прокладено – все це лише інструменти для досягнення згаданих 5 показників [122]. .

Ці показники адаптовано у стратегії розвитку для регіонів Європи. Таких стратегій є 4:

для країн басейну Балтійського моря;

для держав Дунайського регіону;

для держав Адріатико-Іонічного регіону;

для держав Альпійського регіону.

Також на рівні Євросоюзу розробляються і реалізуються галузеві стратегії (наприклад, у сфері безпеки, культури, енергетики, транспорту, екології, освіти тощо) та програми. Важливим елементом програм ЄС є програми транскордонної співпраці, зокрема, вже згадана Польща бере участь у 9 різних транскордонних програмах спільно з тими чи іншими своїми сусідами.

Далі ієрархія стратегічного планування «опускається» на національний рівень.

Підписання Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [135] посилює передумови для

гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу (ЄС), водночас окресливши проблеми, які постали перед Україною.

На наш погляд, в Угоді враховано вимоги сталого розвитку, що помітно як зі змісту, так і з термінології

Відповідно до Угоди про асоціацію Україна здійснює з ЄС галузеву співпрацю у сферах та секторах, які мають стратегічне значення для української економіки. Співпраця ґрунтується на принципах та вимогах Європейської політики, які адаптуються до національних політик за окремими напрямками співпраці.

В основу специфічних принципів покладено загальні принципи, на яких базується діяльність інституцій ЄС та його суб'єктів: правосуб'єктності; субсидіарності; пропорційності; концентрації; програмування; розподілу компетенцій; партнерства; відкритості; залучення; рівноваги; співпраці та ін.

Питання галузевого співробітництва України та ЄС містяться в Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію, крім того, Угода про асоціацію містить окрему главу, покликану збалансувати економічні інтереси країни з соціальною та екологічною політикою. Про це йдеться в 13 главі Угоди «Торгівля та сталий розвиток».

Угода передбачає, що Україна повинна забезпечити високий рівень охорони довкілля та праці, а економічний розвиток країни має сприяти цьому процесу. Отже, норми цієї глави закладають базис сталості для співпраці України з європейським співтовариством. Саме ЦСР слугуватимуть основою для інтеграції зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування, що передбачено Угодою.

Частиною Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка надає Україні можливості для модернізації її торговельних відносин та економічного розвитку. Інструментами для цього є відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в межах квот, а також масштабна

гармонізація українських законів, норм та стандартів із тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею секторах.

Одним із головних євроінтеграційних завдань у сфері електроенергетики є інтеграція об'єднаної енергетичної системи України до Союзу центральноєвропейської електричної мережі відповідно до вимог Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії.

У 2022 році Україна приєдналася до мереж ЄС, що стало особливо важливим після початку воєнних дій.

Висновки до Розділу I.

Проаналізовані документальні матеріали та теоретичні дослідження свідчать, що поняття сталого розвитку активно використовується у нормативно-правових актах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, а також – у стратегічних документах більшості держав світу.

З 1992 року ідея сталого економічного, соціального та екологічного розвитку охоплює весь світ, ставши основною парадигмою розвитку.

Сутність сталого розвитку міст визначається у контексті єдності економічних, соціальних та екологічних завдань і ґрунтується на основі стратегічних розробок та рекомендацій ООН та інших міжнародних структур.

Принципи сталого розвитку визначені у базових документах ООН, Ради Європи та інших організацій і уточнюються в ході поглиблення їх роботи.

Теоретичні засади сталого розвитку міст широко досліджуються українськими вченими і пов'язуються з широким колом проблем та мають міждисциплінарний характер.

Яскраво помітним є взаємозв'язок сталого розвитку з євроінтеграційним процесом, оскільки завдання сталого розвитку сприйнято країнами ЄС як вузлове завдання функціонування та деталізовано на національному, регіональному і місцевому рівнях. Забезпечення сталого розвитку визначено як один з критеріїв готовності країн до інтеграції.

Важливо також відмітити взаємозв'язок стратегічного розвитку та удосконалення публічного урядування. Відтак помітним є врахування сталого розвитку в діяльності органів місцевого самоврядування та громадських інституцій.

РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ

2.1 Інституційне забезпечення сталого розвитку міст в Україні

Задекларована європейська інтеграція України вимагає адаптації українського законодавства до стандартів права Європейського Союзу. В повній мірі це стосується й інституційного (правового та організаційного забезпечення сталого розвитку

Сутність понять "інститут", "інституції", "інституційне забезпечення" розкриваються в працях представників економічної школи – інституціоналізм. Основоположником нового інституціоналізму вважають американського ученого, лауреата Нобелівської премії (1993) Д. Норта. Представники "нового" інституціоналізму розрізняють поняття інститути та інституції. Згідно з підходом Д. Норта, поняття "інституції" охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії у певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії.

Формою ж прояву інституцій є інститути (інший переклад – організації). Інститут є суб'єктом інституційного механізму. Як зазначає Д. Норт, "...не існує інших рішень, крім використання інституційних механізмів, щоб установити правила гри, і використання організації – щоб забезпечити дотримання цих правил" [68]

Прихильники інституційного підходу вважають, що проблеми країни будуть вирішені, якщо на державному та місцевому рівнях будуть створені сприятливі інституціональні умови для розвитку бізнесу, відродження місцевої економічної ініціативи. Йдеться про забезпечення справедливого та прозорого судочинства, боротьбу з корупцією та монополізацію виробництва, про децентралізацію управління та розвиток місцевого самоврядування, самоврядність місцевих громад тощо. Інституційне забезпечення стосується

також податкової, амортизаційної, конкурентної, митної, екологічної політики держави, дотримання прав та свобод людини.

У Європейському Союзі послідовно реалізуються завдання за всіма цілями сталого розвитку, зокрема, у сфері екології. Так, стаття 39 Римського договору 1957 року дала право країнам-членам співтовариства запроваджувати обмеження на імпорт у випадку, потенційної екологічної шкоди. Єдиний європейський акт 1986 р. доповнив Римський договір розділом щодо охорони навколишнього середовища.

Маастрихтський договір про Європейський Союз 1992 р. закріпив правоохоронні цілі організації.

Амстердамський договір 1997 року закріпив принцип екологічної зорієнтованості діяльності ЄС.

У 2004 р. видана Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження і ліквідацію наслідків завданої довкіллю шкоди»

Лісабонський договір 2007 року визначив основоположні цілі екологічної політики ЄС: захист і покращення якості довкілля, захист здоров'я людей. Рациональне використання природних ресурсів, боротьба зі зміною клімату.

У 1991, 1995, 1998 та 2010 році видано Директиви стосовно захисту тварин.

У 2008 році прийнято Директиву 50/ЄС про якість атмосферного повітря.

Проводилася значна робота щодо інформування населення про екологічні проблеми. Наприклад, Директива 90/313/ЄС присвячена забезпеченню доступу громадян до екологічної інформації. У 2003 році вона була уточнена і доповнена новою Директивою

Україна поступово приводить своє законодавство у відповідність до європейських стандартів, що є неодмінною умовою європейської інтеграції і стосується всіх сторін життя країни.

Конституція України не передбачає створення стратегій і програм сталого, або еколого-соціально-економічного, розвитку, але в ст. 119 йдеться про

виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також програм охорони довкілля [44]

Постановою Верховної ради України від 24 грудня 1999 року N 1359-XIV затверджено концепцію сталого розвитку населених пунктів [90]

Концепцію сталого розвитку населених пунктів визначено основою для розробки нормативно-правових актів, програм та проектів щодо регулювання планування і забудови, стимулювання інвестиційної діяльності, вдосконалення податкової політики, наповнення і раціонального використання місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів.

Рекомендовано Кабінету Міністрів України, центральним і місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування керуватись Концепцією сталого розвитку населених пунктів при здійсненні практичної діяльності щодо планування та забудови територій, вирішенні інших питань розвитку населених пунктів України.

Сталий розвиток населених пунктів визначено, як «соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини» [90].

У Розділі III Концепції визначено основні напрями державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів, Розділ IV висвітлює основні заходи з реалізації цієї політики (забезпечення раціонального використання природних ресурсів, поліпшення соціальних умов життя населення, забезпечення населення житлом, удосконалення виробничої

інфраструктури, розвиток транспортної інфраструктури, формування повноцінного життєвого середовища у населених пунктах, поліпшення санітарно-гігієнічних умов, захист від несприятливих природних явищ, запобігання виникненню техногенних аварій).

Відзначено, що для забезпечення сталого розвитку населених пунктів розробляються правові засади реалізації державної політики у цій сфері на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях.

На місцевому рівні:

розробляються місцеві правила забудови, якими в межах законодавства і з урахуванням місцевих природно-кліматичних, соціально-демографічних та інших особливостей встановлюється на основі затвердженої містобудівної документації містобудівний регламент забудови та іншого використання земельних ділянок у межах населеного пункту;

приймаються нормативно-правові акти щодо регулювання соціально-економічного розвитку населених пунктів, планування, забудови та з інших питань забезпечення їх сталого розвитку

Робота над законом про сталий розвиток в Україні велася з початку ХХ століття. Так, у травні 2010 року спільному засіданні Комітету з питань науки і освіти та Консультативної ради з питань інформатизації при ВР було підтримано рішення подати проект закону "Про сталий розвиток" депутатам Верховної Ради на розгляд та опрацювання. На думку авторів, законопроект мав законодавчо встановити напрямки розвитку інформаційного суспільства та електронного врядування.

Також на засіданні було внесено кілька доповнень до проекту, зокрема, встановлення системи моніторингу економічного та політичного стану країни та впровадження проекту інформатизації законотворчого процесу у ВР

У наступні роки питання сталого розвитку неодноразово ставало предметом розгляду у комітетах Верховної ради України. Наприклад, у Комітеті ВРУ з екологічної політики та природокористування у листопаді 2014 року розглядалося питання «Забезпечення сталого розвитку міст як складова

соціально-економічної модернізації регіонів України», результати якої було узагальнено у Аналітичній записці [30]

В аналітичній записці окреслено основні екологічні проблеми міст, визначено базові передумови розробки та впровадження цілісної системи заходів щодо забезпечення сталого розвитку міст як складової соціально-економічної модернізації регіонів України. Обґрунтовано рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямовані на удосконалення інституційного середовища забезпечення сталого розвитку міст, у т.ч.: щодо залучення представників громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами з питань екологізації та сталого регіонального розвитку; задіяння механізмів державно-приватного партнерства та залучення грантів міжнародних фінансових організацій з метою впровадження екологічних проектів у містах, на місцевому, регіональному рівні та ін. Визначено першочергові організаційно-інституційні та управлінські заходи, зорієнтовані на підвищення ефективності використання потенціалу розвитку урбанізованих територій (міст та приміських територій) з огляду на дотримання принципів сталого регіонального розвитку.

Визначено орієнтири удосконалення державної регіональної політики в Україні щодо забезпечення сталого розвитку міст, серед яких варто виділити такі:

1. Узгодження загальнодержавних, регіональних та місцевих концепцій, стратегій та програм, зорієнтованих на сталий розвиток міст (територій) з урахуванням стратегічних цілей та орієнтирів політики сталого міського розвитку в країнах ЄС, стратегічних цілей та орієнтирів європейської політики сталого регіонального розвитку, а також із урахуванням перспектив міждержавної, міжрегіональної співпраці України та ЄС у цій сфері.

2. Посилення інституційної та фінансово-економічної спроможності міст у вирішенні місцевих соціально-економічних, екологічних проблем на засадах сталого розвитку.

3. Розробка та модернізація генеральних планів розвитку територій (міст) з урахуванням принципів сталого розвитку.

4. Розробка заходів щодо масштабного залучення інституцій громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами у сфері сталого розвитку міст.

5. Розвиток державно-приватного партнерства для сприяння процесу екологізації виробництва та створення соціально відповідального, «зеленого» бізнесу, спільного (державна – бізнес-структури) облаштування території міст [30].

12 січня 2015 року Указом Президента України №5/2015 було схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». З дати видання Указу видно, що українська стратегія прийнята до затвердження Стратегії Європа 2030 та визначення цілей сталого розвитку.

Стратегія «Україна – 2020» є документом, де перелічені 62 реформи, які необхідно здійснити в країні. З них коротко описані 10 першочергових реформ, інші 52 навіть не розшифровані, подано лише їх назви, наприклад «реформа освіти». На відміну від польських та багатьох інших стратегічних документів, у Стратегії «Україна-2020» немає жодних фінансових обрахунків та не вказані джерела і способи фінансування, не проаналізовано наявний стан держави. Варто зауважити, що вже у наступні роки почалася робота над стратегією розвитку держави «Україна-2030», і цей документ, у випадку його затвердження, обіцяє бути значно більш ґрунтовним та деталізованим.

Критичні підходи до стратегії «Україна - 2020» проявилися вже відразу ж після її оприлюднення. Прикладом може бути позиція тодішнього Президента НАДУ при Президентові України В. Куйбіди, який відзначив: « Публікація 12 січня 2015 року Указу Президента України № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"» (далі – Стратегія) збудила надію, яка проте після його прочитання змінилася розчаруванням. Низка вад Стратегії упевнює, що її реалізація не забезпечить ні бажаних змін, ні стійкого, ні сталого розвитку. Задекларовані в «Стратегії сталого розвитку Україна - 2020» 62 реформи та

програми розвитку держави, які планується здійснити за 5 років, можуть не лише переобтяжити вітчизняне державне управління й зрештою зробити його низькоефективним, а й стримати економічний розвиток України. Тому наразі необхідний ґрунтовний аналіз, які саме реформи ми спроможні провести на належному рівні, щоб поліпшити соціально-економічну ситуацію і не спричинити чергового розчарування людей у діях влади» [46]

Документ критикувався з точки зору розходження змісту з назвою, відсутності посилання на міжнародні та європейські документи щодо сталого розвитку, переобтяженості кількістю реформ та їх непрописаністю з точки зору проведення тощо.

Водночас висловлювалася думка, що позитивний посил «можливий за однієї умови, якщо Президент України і його команда продовжать роботу над її вдосконаленням. І тут неважливо, як формально цей документ буде названо. Важливо, щоб до його розробки були залучені всі патріотичні інтелектуальні сили України, щоб Стратегія, по-перше, наповнилася реальним змістом, зрозумілим кожному українцю, і, по-друге, стала дійсно загальнонаціональним планом виходу з кризи» [46].

У наступні роки просування ідеї сталого розвитку пов'язувалося в Україні з аналітичною роботою, що завершувалася підготовкою національних доповідей.

У 2017 р. було укладено національну доповідь, де визначались базові показники для їх досягнення та наводились результати адаптації 17 глобальних ЦСР з огляду на специфіку та пріоритети поступу держави [149]. За рік підготовлено аналітичну доповідь щодо дослідження потенціалу ЦСР у регіональному вимірі [147]. У 2019 р. представлено дискусійну доповідь, присвячену оцінюванню становища регіонів України в контексті ЦСР: її автори, спираючись на офіційно адаптовані національні цілі та відповідні індикатори, запропонували власне бачення системи критеріїв, які містять оцінку ЦСР на рівні кожного регіону станом на 2015 р., що визнано базовим для вимірювання прогресу щодо ЦСР [15]. Державна служба статистики України в тому ж році підготувала моніторинговий звіт [151].

У 2017 р. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ) було презентовано Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [150], яку було підготовлено Міністерством економічного розвитку і торгівлі України за координації Наталі Горшкової та схвалено Міжвідомчою робочою групою високого рівня під головуванням Першого віце-прем'єр-міністра України – МЕРТ Степана Кубіва та Координатора системи ООН в Україні, Координатора з гуманітарних питань в Україні та Постійного Представника Програми розвитку ООН в Україні Ніла Вокера. До складу групи увійшли 17 представників міністерств та відомств на рівні заступників міністрів. Науковий супровід здійснено академіком-секретарем Відділення економіки НАН України Еллою Лібановою [150]

У доповіді наведено результати адаптації в Україні 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України ініціювало та протягом 2016 року координувало інклюзивний процес обговорення ЦСР за такими напрямками:

- Справедливий соціальний розвиток;
- стале економічне зростання та зайнятість;
- ефективне, підзвітне та всеохоплююче управління і справедливість для всіх;
- екологічна рівновага та розбудова стійкості.

Робота відбувалась за підтримки всіх агентств системи ООН в Україні, Програми розвитку ООН в Україні, Програми зеленої економіки, що реалізується Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням Федерального міністерства економічного розвитку та співробітництва Німеччини та спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України.

Критична оцінка готовності України впроваджувати вимоги стандартів сталого розвитку неодноразово звучала у наукових публікаціях та публіцистиці. Так, В. Малолітнева у жовтні 2017 року писала, що в Україні державна регуляторна політика не враховує цілі сталого розвитку і не розглядається як

засіб досягнення дострокових цілей держави, оскільки чинна Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» була розроблена і затверджена до моменту ухвалення Цілей сталого розвитку ООН. Позитивно оцінювалася національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій надано рекомендації з досягнення Глобальних цілей [57].

На думку В. Малолітнєвої, цілям, завданням та індикаторам мають відповідати певні етапи здійснення державної регуляторної політики (Таблиця 2.1)

Таблиця 2.1

Етапи здійснення державної регуляторної політики відповідно цілям, завданням та індикаторам сталого розвитку

Етап	Показник	Зміст
I	Ціль	ініціювання, пропозиція про необхідність підготовки проекту регуляторного акта, або про необхідність його перегляду. Необхідність розробки регуляторного акта має бути обумовлена не тільки неможливістю розв'язання проблеми за допомогою ринкового механізму або діючих регуляторних актів, а у першу чергу потребою у досягненні цілей сталого розвитку. Слід обґрунтувати, як виявлена проблема впливатиме на Цілі сталого розвитку і як дана проблема буде розвиватись без державного втручання
II	Завдання	розробка проекту регуляторного акта для досягнення поставленої цілі. На цьому етапі відбуватиметься аналіз регуляторного впливу, який серед іншого буде включати порівняння альтернативних способів досягнення цілі, ґрунтуючись не тільки на аналізі витрат та вигод,

		але і на мірі, в якій вони сприятимуть досягненню певної цілі сталого розвитку
III	Індикатори	відстеження результативності регуляторного акту, як того вимагає ст. 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Відстеження результативності регуляторних актів має ґрунтуватися на новому підході, а саме, показники, за якими має визначатися результативність регуляторного акту, мають бути безпосередньо пов'язаними з очікуваним прогресом у досягненні цілей сталого розвитку й відповідними завданнями Стратегії сталого розвитку.

Згідно: [157]

Як приклад, наводилася ситуація у Федеративній Республіці Німеччина, де аналіз впливу проектів регуляторних актів Федерального уряду проводиться відповідно до 17 глобальних Цілей сталого розвитку та Правил управління та Індикаторів Стратегії Німеччини зі сталого розвитку на 2016р. Основні цілі Стратегії сталого розвитку Німеччини відповідають 17 глобальним Цілям сталого розвитку до 2030 р. із чітко визначеними індикаторами та завданнями, які планується виконати на національному рівні. Пропозиції, які не відповідають указаним цілям, повертаються відповідальним міністерствам або комітетам для доопрацювання

Наступним стратегічним українським документом став Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» №722/2019 від 30 вересня 2019 року, виданий «З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина» [98]

Згідно нової Стратегії до 2030 року основними цілями сталого розвитку України визначено такі (що є фактичним повторенням Цілей Сталого Розвитку ООН):

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
- 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;
- 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;
- 8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
- 9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
- 10) скорочення нерівності;
- 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- 12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
- 13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
- 14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;
- 15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням,

припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного и відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [98].

Оцінюючи Указ Президента про затвердження стратегії сталого розвитку як дороговказ для всієї України на шляху перетворення на сучасну розвинену країну, орієнтовану на людей і розв'язання їх проблем, відомий вчений та практик П. Калита назвав його передвісником зміни в Україні в цілому ділової культури та наближення її до тієї, що притаманна сучасним розвиненим країнам.

Водночас відмічено, що щоб виконати указ Президента "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" і отримати реальну суттєву користь для країни та її громадян, необхідно усунути дві локальні проблеми: передбачити впровадження одночасно з Цілями також Принципів і довести Цілі і Принципи до всіх українських організацій. Водночас необхідно усебічно і глибоко розібратися з проблемою щодо системного менеджменту та розробити відповідну змістовну державну або національну програму, спрямовану на покращення ситуації.

На думку П. Калити, тут доречно вкотре згадати слова Едвардса Демінга: "Удосконалюватися не обов'язково. Виживання - справа добровільна" [40]

Важливо також прослідкувати інституційне забезпечення сталого розвитку на регіональному та місцевому рівнях.

Зважаючи на специфіку діяльності місцевого самоврядування, активність у здійсненні завдань сталого розвитку залежить передусім від територіальної громади та обраних нею органів місцевого самоврядування.

Важливе значення мають асоціації органів місцевого самоврядування. Так, активно діє Асоціація міст України (АМУ) — всеукраїнська асоціація органів

місцевого самоврядування, що представляє позицію та захищає інтереси місцевого самоврядування, веде від імені громад діалог з органами державної влади на всіх рівнях. Створена 1992 року за ініціативи міських голів. Член Ради європейських муніципалітетів та регіонів. Учасник впровадження децентралізаційної реформи в Україні.

Станом на лютий 2022 року до складу АМУ входило 978 територіальних громад. Регіональні відділення діють у всіх областях України.

У лютому 2021 року під час проведення звітно-виборних зборів представників громад регіонального відділення Асоціації міст України (50) вдруге обрали головою цього відділення міського голову Миргородської громади Сергія Соломаху. Заступниками стали міський голова Кременчука Віталій Малецький та мер Горішніх Плавнів Дмитро Биков.

У 2002 році АМУ стала членом Ради Європейських Муніципалітетів та Регіонів (CEMR). Асоціація співпрацює з міжнародними організаціями та проектами, що діють у сфері зміцнення місцевої демократії та розвитку місцевого самоврядування.

Асоціація сприяє досягненню спільних цілей міст України, координуючи їх діяльність та сприяючи успішній реалізації функцій місцевого самоврядування та враховуючи завдання, пов'язані з євроінтеграцією та сталим розвитком. Наприклад, ці цілі враховуються у рекомендаціях органам місцевого самоврядування для розробки програм розвитку, де наголошується на необхідності «повної імплементації Європейської хартії місцевого самоврядування» [106, с. 5]

Зазвичай цілі сталого розвитку фіксуються у стратегіях розвитку міст. Нами проаналізовано стратегічні документи міст Полтавської області. З 60-х років ХХ століття в області було 25 районів. 17 липня 2020 року у зв'язку із децентралізацією рішенням Верховної Ради України кількість районів у Полтавській області було зменшено до 4: Лубенський, Миргородський, Полтавський і Кременчуцький.

В області нараховується 15 міст, з яких 6 обласного значення (обласного підпорядкування) (Гадяч, Горішні Плавні, Кременчук, Лубни, Миргород, Полтава) та 9 районного значення, 21 селищ міського типу, 1783 села, 43 селища, 21 селищних рад, 467 сільських рад. Міста Кременчук та Полтава мають районний поділ (Додаток 5; Додаток 6).

Стратегія розвитку Полтавської області на 2021-2027 рр. підготовлена з урахуванням проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року: «Розвиток та єдність, орієнтовані на людину» та досвіду реалізації «Стратегії розвитку Полтавської області на період до 2020 року» за технічного сприяння експертів Програми для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою», Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС) та проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні», що виконується німецькою урядовою компанією «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH».

Основними плюсами області є те, що Полтавщина багата на нафту, газ, залізну руду та граніт і забезпечує майже половину українського газу, понад половину газоконденсату, а також 10% нафти. Регіон наразі є першим за використанням с/г земель і темпами виробництва ВВП сільського господарства. Окрім того, уже зараз в області хороша рекреаційна та санаторна база.

Проблеми ж у Полтавщини такі, як і в більшості регіонів: зношеність доріг і дефіцит кадрів. Останнє погіршується трудовою міграцією та старінням населення. Окрім того, в області відзначили низький рівень покриття швидкісним інтернетом.

З метою забезпечення сталого розвитку області, створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності, підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону розробка СРР, яка тривала понад 8 місяців, першочергово була спрямована на імплементацію у стратегічне планування розвитку Полтавщини смарт-спеціалізації. Головним вектором, що визначений Стратегією є забезпечення пріоритетності інтересів людини шляхом сталого

економічного зростання, утримання та нарощення темпів росту валового регіонального продукту, ефективного управління, збалансованого просторового розвитку [118]

Аналіз стратегій сталого розвитку міст Полтавщини свідчить про значну увагу до визначення напрямів розвитку та завдань, врахування європейських підходів, хоча термінологія сталого розвитку часто не використовується.

Наприклад, Стратегія економічного розвитку міста Полтава на період до 2027 року [123] визначає напрями і цілі розвитку, «які сприятимуть економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності міста та, у кінцевому результаті, покращенню якості життя

Проте у ній прямо не говориться про сталий розвиток, а збалансованість стратегії пов'язується лише у зв'язку з питаннями екології та гендерними питаннями. Одним з інструментів забезпечення збалансованості Стратегії стало застосування в процесі її розроблення стратегічної екологічної оцінки (СЕО), метою якої є забезпечення високого рівня охорони довкілля та сприяння інтеграції екологічних факторів у підготовку планів і програм для забезпечення збалансованого (сталого) розвитку.

Важливим є інформування громадськості. Так, 22 березня 2019 року у Полтаві відбувся обласний Форум «Цілі Сталого Розвитку: Полтавський вимір». У заході взяли участь представники міжнародних організацій, органів влади, ЗМІ, інститутів громадянського суспільства, приватного сектору, ОСББ, ОСН (органів самоорганізації населення). Присутніми були також представники інших міст області.

Мета Форуму - донести до громадськості Полтавщини розуміння глобальних цілей сталого розвитку, сприяти їх впровадженню на регіональному рівні, створенню мережі партнерів та активістів, які долучатимуться до реалізації Цілей на рівні області, міст та об'єднаних територіальних громад. Цілі сталого розвитку, які ще називають «Глобальними цілями», – це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету, забезпечити мир і процвітання для всіх людей у світі.

Стратегія розвитку м. Кременчука до 2028 року [127] розроблена за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади. До роботи активно залучалося населення

Заходи з розробки Стратегії розвитку міста Кременчука реалізовано відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регіональної політики», постанови Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів», Наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 року N 79 «Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації», Стратегії розвитку Полтавської області до 2020 року.

У формулюванні мети, завдань та пунктів плану не введено поняття «сталого розвитку», проте закладено напрями дій: економіка, соціальна сфера, екологія.

«Мета Стратегії розвитку міста полягає у вирішенні спільних проблем і реалізації спільних завдань щодо ефективного розвитку продуктивних сил громади, раціональне використання ресурсного потенціалу, створення комфортних умов життя населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства» [127].

Широко використано поняття «людський розвиток», «соціальна злагода», «інтеграція» тощо. Відзначається необхідність використання європейських стандартів, поліпшення інвестиційного клімату тощо.

Наголошено, що «Одним з головних показників людського прогресу у світі вважається інтегрований «індекс людського розвитку», визначальними складовими якого серед інших є тривале й здорове життя, можливості для здобуття освіти та доступність умов, що забезпечують гідний життєвий рівень. Ці можливості є провідними для людського розвитку й визначають якість життя людини. Реалізуючи принципи соціальної злагоди, місто має намір покращити соціальний простір, підвищити соціальну згуртованість та інтеграцію в нього різних секторів – освіти, безпеки, культури, охорони здоров'я. Місто буде прагнути до подальшого вдосконалення роботи соціальних інститутів. Це сприятиме формуванню соціальної довіри, відчуття рівності можливостей для жителів міста та поваги до них як до індивідів» [127, с. 22].

Сценарій інтенсивного розвитку: «Нові реформи – нові можливості!» передбачає, що: «Основною мотивацією у функціонуванні господарського комплексу міста стає досягнення максимально можливої суспільної ефективності, тобто не тільки отримання високого ефекту у функціонуванні виробництва, але й досягнення на його основі відповідного соціального рівня розвитку міста (умов і якості життя населення), а також збереження сприятливого стану довкілля» [127 с. 15]

У Миргороді 18 травня 2018 року сесія Миргородської міської ради затвердила головні стратегічні документи міста- Стратегію сталого розвитку Миргородського субрегіону до 2028 року та План її реалізації на період 2018 - 2020 роки. Методологія стратегічного планування запропонована експертами проекту ПРОМІС, який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади [130]

У Стратегії зазначено, що «Для передбачення та запобігання появи негативних екологічних впливів на довкілля, які можна очікувати в результаті впровадження Стратегії, використовується Стратегічна екологічна оцінка (СЕО). СЕО – системний і запобіжний процес аналізу впливу на довкілля запропонованих проектів документів розвитку стратегічного характеру. Після визначення можливих позитивних і негативних впливів, у разі необхідності,

Стратегію розвитку громади можна доопрацювати з метою подальшого розширення позитивних впливів і зменшення можливих негативних впливів. СЕО сприяє ефективній реалізації ініціатив з місцевого розвитку, забезпечуючи інтеграцію пріоритетів екологічної збалансованості до розвиткових ініціатив» [130, с. 7].

Подібні стратегії мають і інші міста області. Так, діє Стратегія розвитку м. Лубни на 2017-2025 роки. Планом дій по її реалізації серед іншого передбачено: сталий економічний розвиток та комфортні та безпечні умови життя [128], розроблено Стратегію розвитку м. Горішні Плавні до 2028 року [126] тощо.

Окремі міста лише почали розробку Стратегій сталого розвитку, що залежить від кількох причин. Так, на двадцять восьмій сесії Гадяцької міської ради восьмого скликання прийнято Рішення від 24.10.2022 №1272 «Про початок розроблення проекту Стратегії розвитку Гадяцької міської територіальної громади на 2023-2027 роки» [125]

Отже, інституційне забезпечення сталого розвитку міст України ґрунтується на основі нормативних документів ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій, враховує вимоги законодавства України та стратегії розвитку регіонів.

Стратегії розвитку міст Полтавської області почали розроблятися у 2017 році і на сьогодні діють у більшості таких міст. Робота у даному напрямі продовжується.

Суттєву роль ц процесі підготовки стратегій відіграє Асоціація міст України та її регіональне відділення у Полтавській області, яке налічує 49 територіальних громад.

2.2. Зарубіжний досвід забезпечення сталого розвитку міст

Міжнародні організації та країни світу мають значний досвід ефективного забезпечення сталого розвитку міст.

Сьогодні актуалізується наукова позиція щодо аналізу зарубіжного досвіду

високорозвинених країн зі сталим розвитком інформаційно-інноваційного суспільства в умовах трансформації сучасної цивілізації. Зміст терміну розроблено японським вченим К. Хіяші, оскільки Японія виступила авангардом інформаційного суспільства, підготувавши «Білу книгу з інформаційного суспільства», а у 1972 р. А. Масудою було розроблено проект «План створення інформаційного суспільства». Вони систематизували використання даного терміну: 1) соціально-масове використання досягнень інформаційного суспільства; 2) специфічно-наукові засади інформаційного суспільства; 3) прагматичні виміри використання різноманітних моделей інформаційного суспільства [41].

Велике значення у процесі сталого розвитку має Ольборзька хартія «Міста Європи на шляху до сталого розвитку», схвалена учасниками Європейської конвенції зі сталого розвитку великих і малих міст Європи в м. Ольборг (Данія) у 1994 році.

Ольборзька хартія, яка є одним з найвідоміших у світі міжнародних документів щодо місцевого сталого розвитку, підписана 80-ма європейськими органами місцевої влади і 253-ма представниками міжнародних організацій, національних урядів, наукових інститутів, консультантами і приватними особами.

Хартія зобов'язувала представників великих і малих міст Європи розпочати процес підготовки місцевого «Порядку денного на XXI століття» та розробити довгострокові плани дій щодо переходу до сталого розвитку.

Ольборзька хартія у 1994 р. дала старт Кампанії міст за сталий розвиток. Міста та регіони, які підписують цю хартію, визнають, що зобов'язуються втілювати у своїй життєдіяльності принципи сталого розвитку. Одне з положень хартії визнає обов'язкову участь громадськості та всіх зацікавлених груп у процесах прийняття рішень на локальному рівні. Кількість міст та регіонів, які підписали хартію, постійно зростає. [69]

Для Європи виключне значення має також Лейпцизька Хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку», яку було прийнято під час неформальної

зустрічі міністрів з питань міського розвитку і територіальної єдності, проведеної в м. Лейпциг 24-25 травня 2007 року.

Це документ, розроблений за всебічною та гласною участю представників загальноєвропейських інтересів. Усвідомлюючи всі виклики і шанси, і беручи до уваги різні історичні, економічні, соціальні та екологічні аспекти в розвитку європейських міст, міністри держав-учасників, які компетентні у питаннях міського розвитку, узгодили спільні принципи і стратегії у сфері політики міського розвитку і взяли на себе зобов'язання:

- розвивати в своїх державах-учасницях політичну ініціативу, спрямовану на інтеграцію основних принципів Лейпцизької хартії сталого європейського міста в політику регіонального та місцевого розвитку;

- розвивати засоби для інтегрованого міського розвитку, сприяти вдосконаленню управлінських структур для їх реалізації і створювати необхідні для цього рамкові умови на національному рівні;

- сприяти збалансованому просторовому розвитку на базі європейської поліцентричної системи міст.

Починаючи з 2014 року сталий міський розвиток є ключовою метою стратегії регіонального розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання». У стратегії «Європа-2020», яка охоплює держави ЄС, всього три лаконічних пріоритети:

розумний розвиток (оснований на знаннях та інноваціях);

сталий розвиток (більш ефективно використання ресурсів, захист довкілля);

розвиток, що сприяє соціальній та територіальній згуртованості

Найбільша програма Європейського Союзу, яка спрямована на фінансування досліджень та інноваційних розробок в цьому напрямі – Програма Horizon 2020. Її бюджет на 7 років (з 2014 по 2020 рік) становить 80 млрд. євро

Серед основних напрямів регіональної політики ЄС щодо забезпечення сталого розвитку міст виділяють такі:

- ревіталізація забруднених земельних ділянок у містах та модернізація промислових об'єктів;
- інтегрована регенерація міських та сільських територій (відновлення і перебудова окремих територій з метою залучення інвестицій та стимулювання місцевої економіки);
- розвиток екологічно чистого міського транспорту;
- розвиток житлового будівництва.

Суттєвими для реалізації цілей сталого розвитку є мережі організацій за його різними напрямками. Наприклад, актуальним на сьогодні є питання подолання перешкод в доступі до служб охорони здоров'я, реабілітації, освіти, працевлаштування та підтримки, а також створення навколишнього середовища, що забезпечує можливості для належного життя і роботи інвалідів.

На це спрямована одна із ініціатив Всесвітньої організації охорони здоров'я «Здорові міста» - це глобальний рух, який працює над тим, щоб поставити здоров'я на високе місце у соціальній, економічній та політичній програмі міської влади. Більш, ніж за 30 років Європейська мережа здорових міст ВООЗ об'єднала близько 100 флагманських міст та майже 30 національних мереж. Разом флагманські міста та національні мережі охоплюють близько 1400 муніципалітетів [35].

Такі міста-флагмани безпосередньо взаємодіють із ВООЗ/Європа, тоді як національні мережі об'єднують міста у певній державі-члені. В обох випадках ВООЗ надає політичну, стратегічну та технічну підтримку, а також допомогу для розвитку потенціалу. Їх спільною метою є залучення органів місцевого самоврядування до політичної відданості, інституційних змін, розбудови потенціалу, планування та інновацій на основі партнерства.

У 2018 році мережа відзначила свій 30-й рік у всьому Європейському регіоні, починаючи з Саміту міських голів та будуючи Міжнародну конференцію здорових міст у Белфасті в жовтні. Протягом більше як трьох десятиліть (з 1988 р) рух «Здорові міста» започатковував зміни, які підтримують здоров'я та добробут людей, які ними користуються.

Діяльність мережі була організована на етапи тривалістю приблизно 5 років, з різними пріоритетами. Наприклад, фаза III (1998–2002 рр.) була зосереджена на соціальних детермінантах здоров'я; фаза IV (2003–2008 рр.) робила особливий акцент на здоровому старінні. Фази послужили процесом і платформою для натхнення, навчання та накопичення практичного досвіду щодо покращення здоров'я та самопочуття.

Наразі діє Фаза VII: 2019–2024, яка надає пріоритет темам, представленим Копенгагенським консенсусом мерів, який надихається та узгоджується зі Здоров'ям 2020, Порядком денним ООН 2030 щодо сталого розвитку та Тринадцятою Загальною програмою роботи ВООЗ. Ця узгодженість являє собою значне узгодження Мережі із глобальними та регіональними стратегіями

Європейська мережа здорових міст ВООЗ «Здорові міста» має шість стратегічних цілей:

- 1) сприяти політиці та діям у галузі охорони здоров'я та сталого розвитку на місцевому рівні та в усьому Європейському регіоні ВООЗ з акцентом на детермінанти здоров'я, людей, які живуть у бідності та потреби вразливих груп;
- 2) зміцнити національний статус здорових міст у контексті політики розвитку охорони здоров'я, охорони здоров'я та міського відродження з акцентом на національно-місцевому співробітництві;
- 3) формувати експертизу щодо політики та практики, надійні докази, знання та методи, які можна використовувати для зміцнення здоров'я у всіх містах регіону;
- 4) сприяти солідарності, співробітництву та робочим зв'язкам між європейськими містами та мережами та з містами та мережами, які беруть участь у русі «Здорові міста»;
- 5) відігравати активну роль у пропаганді охорони здоров'я на європейському та глобальному рівнях через партнерство з іншими агенціями, що займаються міськими проблемами та мережами місцевих органів влади; і

б) підвищити доступність Європейської мережі ВООЗ до всіх держав-членів Європейського регіону [35].

Успішна реалізація цих цілей вимагає інноваційних дій, що стосуються всіх аспектів здоров'я та умов життя, й широких мереж між містами Європи та за її межами й ґрунтується на таких принципах як якісне управління, інституційні зміни та міжгалузеве партнерство.

В останні роки особлива увага звертається на питання екології. Зелений курс був офіційно представлений Президентом Європейської Комісії Урсулою фон дер Лєєн в Європарламенті 11 грудня 2019 року. З того часу розпочалася підготовка галузевих стратегій, одна з яких транспортна — Стратегія сталої і розумної мобільності ЄС, прийнята у грудні 2020 року.

Ця Стратегія мобільності ЄС забезпечує досягнення цілей Європейського зеленого курсу в секторі транспорту і мобільності і діє у трьох часових проміжках: до 2030, 2035 та 2050 років (Таблиця 2.2)

Таблиця 2.2

Цілі Європейського зеленого курсу в секторі транспорту і мобільності

Період	Мета	Примітки
До 2030 року	Щонайменше 30 мільйонів автомобілів з нульовими викидами на європейських дорогах. <ul style="list-style-type: none">• 100 кліматично нейтральних міст у Європі.• Поїздки швидкісним залізничним сполученням збільшаться удвічі.• Поїздки міжміським громадським транспортом (scheduled collective travel) на відстані до 500 км мають бути вуглецево нейтральними у ЄС.	

До 2035 року	<ul style="list-style-type: none"> • Великі літаки з нульовими викидами будуть готові для виведення на ринок. 	
До 2050 року	<ul style="list-style-type: none"> • Майже всі машини, фургони, автобуси, а також нові вантажівки будуть з нульовим рівнем викидів. • Вантажні перевезення залізницею збільшаться удвічі. • Поїздки швидкісним залізничним сполученням збільшаться утричі. • Мультимодальна Транс'європейська транспортна мережа (TransEuropean Transport Network, TEN-T) буде повністю обладнана для стійкого і розумного транспорту з високою швидкістю зв'язку. 	

Згідно 35

Аналіз системи нормативно-правового забезпечення сталого розвитку в Європейському Союзі дозволяє визначити її як комплексний, структурований механізм досягнення визначених цілей, головним показником ефективності якого вважається рівень життя людей.

Ієрархія стратегічного планування у Європейському Союзі складається щонайменше із 7 щаблів. Стратегічним плануванням охоплені практично усі сфери життя. Однак, головна ідея всієї цієї складної системи – фокус на Людину, а все інше – школи, фабрики, дороги – є лише інструментами.

Національні стратегії сталого розвитку в більшості країн ЄС сприймаються як основа для постановки нових цілей та удосконалення публічного управління.

Прийняття національних стратегій сталого розвитку у посткомуністичних країнах Європи почалося ще в період їх асоційованого членства в ЄС. Такі стратегії було прийнято:

1999 р. – Угорщина;

2000 р. – Польща;

2001 р. – Словаччина;

2002 р. – Латвія;

2003 р. – Литва;

2004 р. – Чехія;

2005 р. – Естонія та Словенія;

2009 р. – Хорватія;

2011 р. – Болгарія.

Пізніше ці документи доповнювалися, уточнювалися чи приймалися нові з урахуванням рекомендації ЄС.

Зарубіжний досвід формування стратегії розвитку міст уже узагальнювався українськими вченими. Так Н. Хвищун вважає важливою передумовою розробок місцевих стратегій децентралізацію управління та посилення ролі місцевого самоврядування. «Заслугує на увагу принцип, який визначає не) обхідність професіоналізації діяльності зі стратегічно) го управління й місцевого економічного розвитку. Його практична апробація здійснюється через створення структур, в яких сконцентровано висококваліфіковані кадри, що беруть безпосередню участь в обґрунтуванні напрямків і механізмів територіального розвитку» [143, с. 18]

Простежено сутність підходу, що був уперше апробований у Нідерландах і знайшов широке розповсюдження в країнах Західної Європи. Так званий "підхід РОМ" (РОМ — голанська аббревіатура, що позначає планування на територіях з особливим статусом) передбачає впровадження системи планування за принципом «знизу- вгору» (від англ. bottom)up). Важливою рисою такого підходу є залучення до вирішення проблем на основі діалогу сторін, що представляють різні рівні влади. Головною ідеєю є те, що сторони досягають

вигідних для себе рішень на основі консенсусу. Повний цикл підходу РОМ складається з трьох основних фаз: початкової, фази планування й фази реалізації проекту, на кожній з яких забезпечується активна участь громадськості.

У процесі розробки стратегії найдзвичайно важливим є цілевизначення. Загалом цілі верхнього рівня різних міст мають досить типові - метою переважно визначається підвищення якості життя населення за рахунок економічного зростання. Більше варіантів виявляється при розгляді конкретних завдань більш низького рівня "дерева цілей". Крім того, кожне місто формулює свою унікальну місію, наприклад: — бути "відкритим містом", міжнародним містом та містом культури (Амстердам); — перетворитись на "столицю інформації ЄС" та "центр транспортних перевезень" (Кельн); — розвиватись як центр технологічних інновацій (Манчестер); — набути статусу європейської метрополії [124, с. 68]

У більшості європейських міст застосовуються дві організаційні форми управління процесами реалізації стратегічних планів.

У першому випадку цю функцію виконує структурний підрозділ муніципалітету, в другому — спеціально створена організація, заснована на принципах приватно- публічного партнерства.

Досить складна схема правового забезпечення програм, що охоплюють субрегіони та країни

Польща охоплена Стратегією Європейського Союзу для регіону Балтійського моря, яка розроблена для 8 держав-членів ЄС, розташованих в басейні Балтійського моря. Головні пріоритети «балтійської» Стратегії: створення умов для сталого довкілля; розвиток добробуту в регіоні; зростання доступності і туристичної привабливості регіону; забезпечення безпеки і охорони в регіоні.

Також на рівні Євросоюзу розробляються і реалізуються галузеві стратегії (наприклад, у сфері безпеки, культури, енергетики, транспорту, екології, освіти тощо) та програми. Важливим елементом програм ЄС є програми транскордонної співпраці, зокрема, вже згадана Польща бере участь у 9 різних транскордонних програмах спільно з тими чи іншими своїми сусідами.

Далі ієрархія стратегічного планування «опускається» на національний рівень. Розглянемо її, знову ж таки, на прикладі Польщі. Два головних стратегічних документи Польщі – Довгострокова стратегія розвитку Польщі до 2030 року і Середньострокова стратегія розвитку Польщі до 2020 року.

Головна ціль, визначена у Довгостроковій стратегії, полягає у покращенні якості життя поляків, що вимірюється як якісними показниками (рівень довіри мешканців, рівень суспільної активності, рівень ефективності установ), так і величиною та темпами зростання валового регіонального продукту – всього для оцінки реалізації стратегії запропоновано 70 різних показників. У Документі визначено 3 стратегічні цілі: 1. Конкуренентоспроможність та інноваційність економіки (модернізація). 2. Зрівноваження потенціалу розвитку польських регіонів (дифузія). 3. Ефективність держави (ефективність).

Якщо Довгострокова стратегія окреслює сценарії розвитку країни та орієнтири – куди мають рухатися поляки, то Середньострокова (а це майже 300 сторінок) містить детальний опис стратегічних, операційних цілей та напрямків діяльності, а також фінансові ресурси та систему її реалізації.

Третім визначальним стратегічним документом Польщі є План просторового господарювання держави, який визначає основи поведінки із територією. Просторове планування можна назвати синонімом містобудування в більших масштабах. Воно включає землекористування, міське, регіональне, транспортне та екологічне планування, економічне (господарське) планування та планування розвитку громад.

Стратегічне планування розвитку у Польщі, окрім довгострокової та середньострокової стратегій розвитку Польщі та Плану просторового господарювання держави, базується на 9 інтегрованих галузевих стратегіях розвитку, наприклад – економіки, енергетичної безпеки і довкілля, сільських територій, транспорту, регіонального розвитку. Кожна із цих стратегій — це ґрунтовний документ, у якому присутні всі необхідні розділи – діагностика наявної ситуації в галузі, SWOT-аналіз, стратегічні та операційні цілі, необхідні фінансові ресурси.

Паралельно із стратегічними документами національного рівня для реалізації Стратегії «Європа-2020» у Польщі розробляються державні операційні програми. Вони опрацьовуються Європейською Комісією, а відповідальним за реалізацію та управління програмами несе Міністерство регіонального розвитку Польщі. У фінансовій перспективі 2014-2020 для Польщі затверджено 6 операційних програм (5 загальнодержавних та 1 міжрегіональну для Східної Польщі, як менш розвиненої): Інфраструктура та довкілля, Розумний розвиток, Знання, освіта, розвиток, Цифрова Польща, Технічна допомога та Операційна програма Східна Польща. Загальний бюджет програм становить 45,6 млрд. євро.

Хотілось би більш детально зупинитися на Операційній програмі «Східна Польща». Вона розроблена спеціально для 5-ти східних воєводств Польщі (Люблінське, Підляське, Підкарпатське, Свентокшиське, Вармінсько-Мазурське), які за економічними показниками є менш розвиненими, ніж решта території держави. Програма має 4 пріоритети: розвиток підприємництва, транспорт (міський громадський транспорт та дорожня інфраструктура), залізнична інфраструктура, технічна допомога (впровадження і промоція Програми). Скористатися коштами програми можуть малі і середні підприємства, стартапи, осередки інновацій, органи місцевого самоврядування, залізнична компанія «Польські залізничні лінії». Загальний доступний бюджет для фінансування проектів Програми – 2,1 млрд. євро.

Проміжними між державними та регіональними стратегіями розвитку Польщі є міжрегіональні стратегії розвитку — Стратегія розвитку Західної Польщі, Стратегія розвитку Східної Польщі, Стратегія розвитку Південної Польщі, Стратегія розвитку Центральної Польщі.

І вже останніми щаблями стратегічного планування у Польщі є стратегії воєводств, повітів і гмін. Ці стратегії конкретно визначають напрямки розвитку територій аж до найменшої – гміни. Кожна із територій може розробляти свої стратегії, які вона вважає важливими. Наприклад, Стратегія розвитку Підкарпатського воєводства містить 4 пріоритети: економіка, людський капітал, територіальна мережа, екологія та енергетика. Однак, окрім «класичної»

стратегії у воєводстві діють регіональна стратегія інновацій, план поводження з відходами тощо [122].

Перші стратегії сталого розвитку також були підготовлені саме у Європейському регіоні: так, національні стратегії сталого розвитку з'явилися у Швеції та Великій Британії ще у 1994 р., а у 1998 р. Державну програму сталого розвитку було затверджено у Фінляндії. У 1997 р. сталий розвиток був включений до Амстердамського договору в якості фундаментальної мети політики ЄС. Стратегія сталого розвитку ЄС була затверджена у 2001 р. на Гетеборзькому саміті та переглянута у 2006 і 2009 рр. Стратегія 2001 р. складалася з двох головних частин: перша пропонувала заходи для зміни низки «несталих» тенденцій; друга пропонувала новий підхід, за яким економічна, соціальна та екологічна політика ЄС мають бути взаємно узгоджені та підсилювати одна одну. Подальші стратегії країн ЄС були створені згідно з цим підходом

Н. Попович вважає, що «Серед усього різноманіття національних стратегій сталого розвитку країн Європи, які існують за-раз, можна виділити два основні типи. До першого типу належать стратегії, які охоплюють три ключові напрями сталого розвитку: еконо-мічний, соціальний та екологічний. Такими стратегіями є, наприклад, національні стратегії сталого розвитку Великої Британії («Mainstreaming sustainable development - The Government's vision and what this means in practice», 2011), Хорватії («Strategy for Sustainable Development of the Republic of Croatia», 2009), Кіпру («Cyprus Sustainable Development Strategy», 2007). До цього типу можна віднести більшість європейських стратегій сталого розвитку. До другого типу належать стратегії, які охоплюють три ключові напрями сталого розвитку та торкаються аспектів міжнародної співпраці, а саме: національні стратегії Австрії («A Sustainable Future for Austria», 2002), Чехії («Strategic Framework for Sustainable

Development in the Czech Republic», 2010), Ірландії («Our Sustainable Future», 2012) [84].

Як наголошують вітчизняні дослідники, відмінності між країнами свідчать, що для здійснення ЦСР та визначення ролі місцевих органів влади й ОМС потрібний набір контекстуалізованих, а не стандартизованих, інститутів та процесів. Кожній державі доцільно розробити підхід до використання ЦСР під час відповідної трансформації міжурядових структур, функцій, ресурсів та відносин. Багатьом країнам, особливо бідним, знадобиться зовнішня підтримка, водночас обмін досвідом між державами жодним чином не обмежений.

Аналіз зарубіжних джерел, який здійснили Бартош С., Іващенко О., Короленко М., показує, що, попри відмінності між країнами з різним рівнем розвитку, фіскальна (бюджетна) децентралізація відіграє вагомую роль у реалізації ЦСР. Водночас потрібно формувати чіткі програми реформ, що як ґрунтуватимуться на певних загальних детермінантах, так і враховуватимуть специфіку конкретної держави. Невід'ємною ознакою всіх заходів із децентралізації є документування й моніторинг [7].

Практично всі автори, які працюють з цією проблематикою, наголошують на тому, що фіскальна децентралізація може спричиняти як позитивні, так і негативні наслідки, для запобігання яким саме і потрібне подолання інформаційної асиметрії [7].

Важливим для врахування є й світовий досвід еко-девелопменту - зеленого будівництва. В першу чергу це зміщення акценту з точкового будівництва житла для первинного насичення ринку на створення цілісної концепції. При цьому інтереси людей, їх індивідуальні потреби і комфорт життя ставляться в пріоритет.

Принципи сталого розвитку принципі роблять міста життєстійкими, здатними до адаптацій, пом'якшують несприятливий вплив зовнішніх факторів, стимулюють позитивні соціально-економічні зміни. Воно охоплює всі аспекти розвитку міста. На даний момент в країнах Європи, Північної Америки та Центральної Азії жителі міст складають більше двох третин від загальної

чисельності населення, і частка городян продовжує зростати. Це тягне за собою неминучу трансформацію і переосмислення устрою міст, що потрібно і для України.

За версією англійського видання The Economist Intelligence Unite найбільш підходящим у світі містом для проживання є столиця Данії Копенгаген. Секрет набуття такого статусу простий: все, що створюється в Копенгагені, в першу чергу, призначене для людей. У коментарі РБК-Україна REALTY відомий данський архітектор й консультант з міського дизайну з Копенгагена Янг Гейл відзначив, що перевага моделі "міста для людей" в її адаптивності. Будь-яке місто може стати містом для людей, переконаний архітектор. "Але перш, ніж створювати сприятливі умови для жителів міста, потрібно зробити детальний аналіз. Вибрати 4-5 вулиць і площ, кілька мостів і парків – знайти типові громадські простори в різних частинах міста, вивчити, як вони влаштовані, працюють і як люди їх використовують. Крім того, треба критично ставитися до того, що прибрати, а що зберегти. У Копенгагені ми позбулися майже всіх модерністських будівель, але залишили 3-5, щоб пам'ятати про існування цього періоду» [62].

Успішно застосовують в міському будівництві в Данії принципи екологічності. Наприклад, дахи на більшості нових будівель обов'язково повинні бути вкриті рослинністю, а більшість старих будівель переробляють відповідно до сучасних стандартів. Зелені дахи зменшують кількість зливових вод і допомагають контролювати внутрішній клімат будівлі, скорочуючи вартість комунальних послуг і викидів шкідливих газів в атмосферу. У планах містобудування зазначається, що вже найближчим часом зелені зони будуть розташовані в 15 хвилинах ходьби від будь-якої точки Копенгагена.

Приклад реалізованої Стратегії сталого розвитку – житловий квартал Вобан (Vauban) у Фрайбурзі (Німеччина). Його часто називають лабораторією еко-революції і столицею "зеленого" будівництва. Район також часто наводять як приклад "особливої моделі сталого проживання та спільного планування"

Експеримент Вобана вдався і його ось уже 25 років вивчають урбаністи з усього світу

Яскравим прикладом є й Барселона, яка з промислового порту стала яскравим містом – зручним для мешканців та привабливим для туристів [62].

Вінниця першою в Україні за прикладом Європи впровадила декларацію про зелений курс міста [11] . В основі Зеленого курсу Вінниці лежить досягнення кліматичної нейтральності. «Основою для впровадження Зеленого курсу Вінниці стали принципи та засади ініціативи ЄС "Європейська Зелена угода", прийнятої у 2019 році. Їх ціль – до 2050 року перетворити Європу на перший у світі кліматично нейтральний континент. Уряд заявив про намір нашої держави долучитись до Європейського зеленого курсу, триває робота над написанням Дорожньої карти для України. Проте українські міста на місцевому рівні вже рухаються у цьому напрямку, і я маю надію, що будуть приймати відповідні декларації і програми", - зазначив Вінницький міський голова Сергій Моргунов [11]

2.3.Цілі сталого розвитку як вузлові характеристики якості управління містами в умовах євроінтеграції

Проблема показників якості управління містами в умовах євроінтеграції залишається важливим питанням дискусій вчених та практиків. Модернізація публічного управління була і залишається на увазі українських вчених. Варто виділити публікації таких авторів, як В. Баштанник, Н. Драгомирецька, І. Кульчій, М. Лахижа, Т. Лозинська, В. Мартиненко, В. Солових та інші

На наш погляд, важливо пов'язувати якість управління з результатами сталого розвитку, орієнтуючись на цілі сталого розвитку, результати досягнень по кожній з них та їх використання для залучення громадськості до процесів публічного управління.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Підсумковим документом

Саміту “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року” - 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань.

Усі, на той час 193 - члени Організації Об’єднаних Націй ухвалили план роботи для досягнення спільного кращого майбутнього. Передбачено, що наступні 15 років спільні зусилля спрямовано на подолання крайньої бідності, боротьбу з нерівністю і несправедливістю та на захист нашої планети.

У «Порядку денного 2030» виділено 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), що чітко означають майбутнє людської цивілізації світ, якого ми прагнемо для всіх націй без винятків.

Нові Глобальні цілі є результатом процесу, що був інклюзивнішим, ніж будь-коли: уряди залучили бізнеси, громадянське суспільство та місцян. Усі ми маємо спільне бачення того, куди має рухатись світ. Реалізація цих амбіцій потребує безпрецедентних зусиль усіх секторів суспільства – і бізнес має відіграти надзвичайно важливу роль у цьому процесі.

Кожна з 17 цілей по своєму є важливою і говорячи про сталий розвиток регіону чи міста варто взяти до уваги всі цілі, пам’ятаючи, що їх пріоритетність може змінюватися не лише від території, стану справ тощо, а й від часу.

На наш погляд, при розробці стратегій сталого розвитку міст в Україні можна орієнтуватися на цілі та їх складові, які представлені для України на офіційному сайті «Організація Об’єднаних Націй. Україна» [146]:

З метою забезпечення дослідження в рамках нашої теми нами в першу чергу проаналізовано виконання в Україні Цілі 11 «Сталий розвиток міст та громад» та виділені в рубриці додаткові, пов’язані з головною цілі:

Ціль 1. Подолання бідності

Ціль 4 Якісна освіта

Ціль 5 Гендерна рівність

Ціль 10. Скорочення нерівності

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво

Ціль 13. Пом’якшення наслідків зміни клімату

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути.

У 2019 році Президент України своїм указом підтримав досягнення Цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна". Указ Президента зробив реалізацію усіх цілей сталого розвитку в Україні офіційним завданням [98].

Коли Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу досягнення Цілей сталого розвитку було започатковано інклюзивний процес їх досягнення в Україні. Кожна глобальна ціль була розглянута з урахуванням специфіки національного розвитку, у результаті чого постала національна система, яка складається із 86 завдань. Ці завдання національного розвитку, індикатори для моніторингу їх виконання та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року було відображено в Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна". Фактично ця система є базою для подальшого комплексного моніторингу країни.

У 2019 році Кабінет Міністрів України у своєму Розпорядженні затвердив перелік індикаторів, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку і оприлюднення даних та координацію робіт з розробки метаданих за індикаторами. Так було започатковано вимірювання суспільного прогресу у цілому та удосконалення системи національної статистики.

У липні 2020 року Україна на Політичному форумі високого рівня зі сталого розвитку під егідою Економічної і соціальної ради ООН представила світовій спільноті перший Добровільний національний огляд стану досягнення Цілей сталого розвитку.

У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України вніс зміни до Регламенту, яким відтепер встановлено, що необхідність досягнення Цілей сталого розвитку враховується у процесі формування та реалізації державної політики України. Таким чином на державному рівні Цілі сталого розвитку закріплено у якості орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів.

У 2021 році запроваджено постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку [148].

Обмежений розмір нашого дослідження не дозволив вичерпно зупинитися на характеристиці усіх цілей та їх складових. Інформація про це є на багатьох офіційних порталах. Важливішим видається окреслення стану справ в Україні у цій сфері, що дозволяє розкрити «Звіт про результати за 2021 рік. Представництво ООН в Україні»

Як наголошено у Звіті, у 2021 році Організація Об'єднаних Націй спільно з Урядом та численними заінтересованими сторонами працювала як на центральному, так і на місцевому рівнях із метою сприяння реалізації Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року в Україні, включно з посиленням контролю за досягненням Цілей сталого розвитку (ЦСР), фінансуванням ЦСР, долученням ЦСР до наявних і нових стратегій розвитку та використанням різноманітних платформ для стимулювання і заохочення інвестицій у цілях прискорення прогресу.

Продовжувалося надання експертних консультацій із питань політики та забезпечення програмної підтримки в ключових пріоритетних сферах реформування, включно з належним урядуванням, освітою й охороною здоров'я, приділяючи постійну увагу надзвичайному реагуванню та відновленню в контексті пандемії COVID-19.

Було проведено широкі консультації з Урядом України, різними групами громадянського суспільства, включно з жінками, правозахисниками та молоддю, а також із приватним сектором та партнерами з розвитку щодо розроблення нової спільної Рамкової програми ООН зі співробітництва у цілях сталого розвитку – стратегії ООН для України на 2023–2027 роки (UNSDCF). Оскільки цю роботу було перервано внаслідок спустошливої війни, Організація Об'єднаних Націй має намір сформулювати тимчасову рамку співробітництва між Україною та ООН, із зосередженням уваги на реагуванні на нові гуманітарні потреби, збереженні здобутків у сфері розвитку та інвестуванні в швидке відновлення

Було відзначено взаємодоповнюваність стратегічних документів ООН, міжнародних структур та України (Таблиця 2.3)

Таблиця 2.3.

**Взаємодоповнюваність стратегічних документів ООН,
міжнародних структур та України**

ПОРЯДОК ДЕННИЙ У СФЕРІ СР ДО 2030 РОКУ	ЛЮДИ	ПЛАНЕТА	ПРОЦВІТАННЯ	МИР	ПАРТНЕРСТВО
Доповідь Генерального секретаря ООН «Наш спільний порядок денний»	Не залишити нікого осторонь (LNOB) Гендер Молодь Права людини	Нульовий рівень викидів Адаптація Стійкість	Оновлення соціального контракту	Мир Довіра	Партнерства (а) Цифрове співробітництво (б) Фінансування
Україна. Національна економічна стратегія на період до 2030 року	Людський розвиток Охорона здоров'я Соціальний захист	Довкілля	Верховенство права	Реінтеграція	ЄС та Організація Північноатлантичного договору (НАТО)
Рамкова програма партнерства ООН на 2018–2022 роки	Інклюзивні послуги Соціальний захист	Довкілля	Стале зростання Зайнятість Урядування	Безпека людини Відновлення	Громадянська участь
ЄС, 2021–2027 роки	Стійке суспільство	Зелена економіка	Інклюзивна економіка	Реагування на конфлікт	Цифрова трансформація

	Людський капітал		Взаємний зв'язок		
Посли «Великої сімки»	Людський розвиток	Економічне зростання Зелений перехід	Верховенство права Урядування Боротьба з корупцією	Безпека Оборона	
Світовий банк, 2022–2025 роки	Соціальна стійкість Захист бідних	Зелене зростання	Інституції Приватний сектор Інвестиції	Мережі соціального захисту, зокрема ті, які спрямовані на постраждалих від конфлікту	
Загальна оцінка ООН ситуації в країні	Права людини Не залишити нікого осторонь (LNOB) Гендер Розвиток людського капіталу	Зелений перехід Стійкість Адаптація	Належне урядування Поновлення довіри	Розв'язання конфлікту Будівництво миру Взаємозв'язок між гуманітарною діяльністю, розвитком та миром	Міграція Цілі Партнерства заради сталого розвитку

Рис. 1. Звіт про результати с. 11

У березні 2021 року Кабінет Міністрів України ухвалив Національну економічну стратегію на період до 2030 року (НЕС–2030), до якої Організація Об'єднаних Націй надала свої зауваження, доклавшись до забезпечення того, аби ця Стратегія мала інклюзивний та консультативний характер, розроблялася на низовому рівні, була орієнтована на досягнення конкретних результатів, мала

підтримку у вигляді належної системи моніторингу, а також щоб народ України значною мірою відчув свою співпричетність до цієї Стратегії та схвалив її.

Питання стратегічного сталого розвитку охоплено також у матеріалах:

- Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 рр. та Плану дій з її реалізації.
- Плану заходів до 2023 року з реалізації Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року.
- Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року.
- Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору на період до 2030 року та Плану заходів із її реалізації.
- Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року.
- Інших документів.

Поглиблено нами проаналізовано виконання індикаторів Цілі 11. Сталий розвиток міст і громад, опубліковані УКРСТАТОМ [117]

Таблиця 2.4.

Виконання індикаторів за ціллю сталого розвитку 11 в Україні

№ цілі	Показники	Зміст	Стан індикатора
11.1	Забезпечити доступність житла	Коефіцієнт платоспроможності позичальника, РТІ (співвідношення щомісячних витрат позичальника та членів його родини на обслуговування боргу за пільговим іпотечним	Опубліковано

		кредитом, отриманим за рахунок коштів державного або місцевого бюджету та сукупного обсягу щомісячних доходів)	
Показник 11.1.2		Охоплення територіальних одиниць України (регіонів), програмами з забезпечення доступним житлом різних категорій громадян, %	Опубліковано
11.2.1	Забезпечити розвиток поселень територій виключно на засадах комплексного планування управління з участю громадськості	Показник 11.2.1 Частка регіонів, що затвердили і впроваджують регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації, розроблені за участю громадськості, %	Опубліковано
Показник 11.3.1	Забезпечити збереження культурної природної спадщини залученням приватного сектору	Кількість об'єктів культурної та природної спадщини, які включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, одиниць	Опубліковано
Показник 11.3.2	Кількість пам'яток	Площа природно-заповідного фонду	Опубліковано

	національного значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, одиниць	загальнодержавного значення, % території країни	
Завдання 11.4	Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій	Рівень впровадження (створення, модернізації, вдосконалення) місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення населення, %	Опубліковано
Завдання 11.5	Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т.ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій	Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року	
Показник 11.5.2		Кількість міст, у яких середньорічні концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують	

		середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць	
Завдання 11.6	Забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції		

Згідно: 117

Окремо варто зазначити зростання ролі публічно-приватного партнерства, актуальність якого підтверджується наявністю багатьох досліджень. Наприклад, С. Єгоричева та М. Лахижа проаналізували публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах [36]

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що цілі сталого розвитку мають стати вузловими при оцінці якості управління містами. В умовах європейської інтеграції вони мають кореспондуватися з нормами Європейського Союзу. Для України це стало особливо важливим після підписання УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони [135] та набуття статусу кандидата на членство в ЄС.

Висновки до розділу II.

У розділі II нами проаналізована зарубіжна та вітчизняна практика забезпечення сталого розвитку міст. Основна увага зверталася на інституційне (правове та організаційне) забезпечення цього процесу.

Інституційне забезпечення сталого розвитку міст складається з поєднання документів ООН та інших міжнародних організацій, норм права Європейського Союзу та національних законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Зарубіжний досвід сталого розвитку міст показує наявність динаміки від посилення уваги до економічних питань до зростання ролі екологічних та соціальних. Помітною є й тенденція посилення ролі громадськості у плануванні, реалізації, моніторингу та оцінюванні цих процесів.

Важливою є увага до посилення публічно-приватного партнерства, що підтверджується наявністю багатьох досліджень, зокрема, з досвіду посткомуністичних країн.

Цілі сталого розвитку мають стати вузловими при оцінці якості управління містами, оскільки їх принципи та напрями дозволяють сформулювати конкретні індикатори.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ МІСТ ПОЛТАВЩИНИ

3.1. Ревіталізація як ознака сталого розвитку міст

Питання сталого розвитку набуває в Україні особливого значення, враховуючи посткомуністичну трансформацію та негативні наслідки військової агресії і вимагатиме посиленої уваги після перемоги. В останні роки все частіше в обігу з'являється поняття «ревіталізація».

Термін «ревіталізація» з'явився в українському науковому обігу порівняно недавно і досі є предметом уточнення, про що, зокрема свідчить наукова дискусія [1]. Це поняття походить від лат. *re* ... — відновлення та *vita* — життя, дослівно: повернення життя і все ширше використовується у вітчизняній науковій і практичній діяльності, характеризуючи процеси відновлення, оживлення, відтворення. В урбаністиці поняття «ревіталізація» використовують для позначення оновлення, відновлення міського середовища [76].

Проведений нами аналіз свідчить, що найчастіше дане поняття в Україні використовують для позначення процесів сучасного використання занедбаних територій, перетворення залишених, непрацюючих промислових об'єктів у функціонуючі культурні заклади тощо чи приведення в порядок природних територій. Отже, це поняття застосовується в позитивному аспекті, означаючи приведення в порядок територій чи об'єктів промисловості.

Очевидно, що в цьому слові варто шукати протиставлення – відродження замість занепаду, що вже відзначалося в українській пресі.

Огляд публікацій в українських ЗМІ свідчить, що необхідність ревіталізації пояснюється проблемами розвитку сучасних міст. В радянські часи міста будувалися таким чином: зручна центральна частина, як місцезнаходження адміністративних та культурних закладів, «спальні райони» з певним соціальним пакетом будівель та заміська промислова зона. З ростом міст промислова зона увійшла до центральної їх частини, а падіння промислового виробництва призвело до запусіння промислових будівель та територій.

Тому з точки зору сталого розвитку міст виникає необхідність включення цих територій та будівель до активного міського простору. Отже, на нашу думку, особливо важливим є розгляд ревіталізації як складової стратегії регіонального чи міського розвитку, що вже осмислювалося українськими вченими з теоретичної точки зору (О. Сич, Т. Ужва та інші) [110; 136 та інші] і знайшло відображення на практиці.

Варто наголосити, що потреба в ревіталізації існує в багатьох країнах, навіть з високим рівнем виробництва. Прикладом може бути Детройт в американському штаті Мічиган, військова промисловість якого стала непотрібною та перестала працювати після закінчення Холодної війни.

Іншим прикладом є Барселонські парки на місці промислових зон. Наприклад, Jardins de la Rambla de Sants — перетворена в зелену алею надземна гілка метро.

У Амстердамі, під креативний артпростір було перетворено суднобудівельний завод. У Франкфурті-на-Майні реновації піддався цілий центр міста, якому повернули історичний вигляд!

О. Сич вважає ревіталізацію ключовим завданням, розуміючи її як «комплексний процес відновлення урбанізованої території, яка піддалась процесу структурної деградації, спричиняючи кризовий стан, що робить неможливим або суттєво ускладнює нормальний економічний і суспільний розвиток як даної території, так і урівноважений розвиток цілого міста» [110].

В. Гончаренко [21] 12.01.2022 виділяє 4 основні принципи «стійкої архітектури»:

Адаптивність. Будівлі взаємодіють з довкіллям. Наприклад, трансформуються і змінюються, реагуючи на розвиток міста;

Апсайклінг ресурсів. Якщо просто: не викидай нічого, що ще можна використати. Яскравим прикладом подібного рішення є «Circular Pavilion» в Парижі, який збудували з 180 старих дверей;

Використання в будівництві відновлюваних ресурсів (глина, дерево і т.д.);

Енергоефективність

Полтавщина належить до тих територій України, у яких активно використовується ревіталізація, хоч і значно менше, ніж у Києві чи Львові.

Значну роль при цьому відіграє допомога країн Європейського Союзу. Полтава стала одним із перших міст України, які посали застосовувати європейські принципи планування, викладені у Лейпцігській хартії сталого європейського міста, Порядку денному ООН у галузі сталого розвитку до 2030 року, Новій програмі розвитку міст, прийнятій на Конференції ООН з житла і сталого міського розвитку (Хабітат III)

У Полтаві яскравими прикладами таких об'єктів, що потребують відновлення можуть слугувати приміщення заводу «Лтава», Полтавського турбомеханічного заводу чи, нині демонтоване, «Знамя». Спроби провести реновацію покинутої промислової будівлі в закинутому цеху Полтавського турбомеханічного заводу та надати їй нового мистецького змісту, створити простір для креативної молоді «Арт Платформа 11», були у 2016-2017 роках. Тоді ж на місці частини цехів заводу збудовано торгівельний центр «Київ», почав функціонувати продуктовий ринок. У наступні роки, завдяки компанії «Полтавтрансбуд», на місці покинутих цехів цього заводу почали будувати новий житловий квартал під назвою «Павленківський» [21].

Слід зазначити, що ревіталізація є комерційним проектом. Інвестор повинен вкласти гроші в ідею й з часом окупити свої вкладення. Наприклад, в київський «Арт-завод Платформа» вклали €3 млн інвестицій, передбачаючи, що проект окупиться протягом п'яти-семи років. На питання «Чи зможе такий проект окупитися у Полтаві?» фахівці, зокрема, ментор проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні» Матіас Ельгер вважають, що Полтава має вигідне географічне становище (розташована у трикутнику між Києвом, Харковом і Дніпром), охоплює значну кількість мешканців та гостей, має давні культурні традиції. Така думка активно підтримується полтавськими вченими та практиками з розбудови міст, що помітно, зокрема, зі змісту громадських обговорень цього питання.

У вересні 2019 року проектний офіс «Інтегрований розвиток міст в Україні» у м. Полтава та КО «Інститут розвитку міста» ініціювали старт створення функціональної концепції ревіталізації Центрального ринку, запропонувавши провести дослідження бачення безпосередньо мешканців міста – користувачів ринку – щодо того, яким вони хочуть бачити Центральний ринок міста Полтава у майбутньому: групи товарів, робочий час, формат прилавків, благоустрій території, додаткові кафе та громадські простори тощо.

Активізувалися громадські організації. Так, ГО Громадська організація “Збережемо Полтаву” (#SavePoltava) закликає до трансформації суспільного простору міста Полтави через створення соціокультурних продуктів за світовими стандартами, у спільному виробництві із організаціями –партнерами, в т.ч. з інших країн.

Ці та інші приклади свідчать про значний потенціал полтавських міст, який можна посилити шляхом вдалої ревіталізації їх територій.

21 грудня 2018 року Полтава стала першим в Україні містом у якому затверджено Концепцію інтегрованого розвитку. Концепцію «Полтава 2030» створювали протягом трьох років у рамках проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні», який виконує німецька урядова компанія «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH». Активну участь у її розробці брала КО «Інститут розвитку міста» Полтавської міської ради.

Проект Концепції Полтава 2030 було презентовано у вересні 2018 року як стратегічний документ. Робота над ним велася з 2016 року німецькими та українськими експертами з міського планування та інтегрованого розвитку, з широким залученням громадськості.

Запропонований для обговорення проект Концепції складався з бти розділів, в яких описано підходи та методологію, використані при створенні концепції; статус-кво та оцінку міста Полтава за різними сферами – місце розташування, демографія, використання земельних ресурсів, стан жила, транспорту, технічної та соціальної інфраструктури, навколишнього

середовища, туризму та культури; візію та систему цілей; сфери розвитку; імплементацію; додатки.

Розділ сфери розвитку включав в себе концепцію 6 ключових сфер розвитку: диверсифікація економіки; посилення статусу Полтави як регіонального центру; житло та житлова інфраструктура; туризм та культура; довкілля та розвиток зелених зон; поліпшення мобільності. Кожній з ключових сфер у Концепції підпорядковуються оперативні цілі розвитку, задля реалізації яких запропоновано певні проекти. Цілі та проекти для усіх сфер розвитку формувалися за принципом найбільшого синергетичного ефекту [89].

Тоді ж проект Концепції було видано для ознайомлення громадськості та експертів [45, с. 5]. У вступному слові Директора проекту «Інтегрований розвиток міст України» Матіаса Брандта наголошувалося, що проект розроблено мешканцями Полтави. Близько 20 місцевих і міжнародних експертів та понад 9 тисяч мешканців під час більше ніж 60 заходів різного формату працювали над проектом.

Після затвердження документу позачерговій двадцятій сесії Полтавської міської ради сьомого скликання від 21 грудня 2018 року Концепція Полтава 2030 стала офіційним документом, проекти якого мають увійти до секторальних цільових програм міста.

Індикатори моніторингу концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» розроблено Інститутом розвитку м. Полтава і розміщено на сайті міської ради. Вони структуровані за такими сферами розвитку: 1. Диверсифікація економіки; Посилення статусу Полтави як регіонального центру; Житло та житлова інфраструктура; Туризм та культура; Довкілля та розвиток зелених зон; Мобільність [38]

Одночасно на сайті Полтавської міської ради розміщено інформацію про Опис проекту, Графік впровадження проекту "Інтегрований розвиток міст в Україні (м. Полтава), Робочу групу щодо реалізації у м. Полтаві проекту "Інтегрований розвиток міст в Україні", Презентації та публікації, Концепція

зеленого міста, Економічні аспекти розвитку центру міста, Планування розвитку сільських територій тощо [82].

Для прикладу нами проаналізовано матеріали цього сайту різних років. Так, у 2017 році аналізувалася діяльність "Платформи інтегрованих рішень": обговорення поєднання міського простору та зовнішньої реклами; результати конкурсу демонстраційних проєктів; засідання міждисциплінарної робочої групи в рамках впровадження проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні»; Воркшоп «Значення енергії та охорони клімату в концепції інтегрованого розвитку міста» та інші матеріали.

Водночас варто відзначити й критичну оцінку роботи над проєктом, що періодично з'являється в опозиційній міській владі пресі та оголошувалася на засіданнях міської ради. Спочатку депутати без обговорення не підтримали питання «Про внесення змін до міської цільової програми «Організації підтримки та реалізації стратегічних ініціатив і підготовки проєктів розвитку міста Полтави на 2016-2021 роки» зі змінами», а під час вирішення другого питання, «Про затвердження Порядку проведення моніторингу впровадження Концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» та плану сталої міської мобільності міста Полтава», депутат Олександр Глазов, який працює у Інституті розвитку міста, запропонував повернутися до обговорення першого питання. У критичних виступах депутатів, відзначалося, що програма моніторингу, яку пропонує Інститут розвитку міста, лише делегує Полтавській міській раді певні функції, зокрема надати інформацію стосовно суб'єктів господарської діяльності тощо. Тобто писати запити до податкової, готуючи моніторинг, має не Інститут, як виконавець програми, а міська рада, а потім надати цю інформацію Інституту розвитку міста. Критикувалися і завищені, на думку частини депутатів, витрати на роботу Інституту [139].

3 вересня 2019 року під час засідання виконавчого комітету Полтавської міської ради, члени виконкому ухвалили рішення «Про організаційне забезпечення реалізації Концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030». Було створено Комітет з реалізації Концепції та затверджено його посадовий

склад: секретар міської ради, заступники міського голови з питань діяльності виконавчих органів, голови постійних комісій, начальники управлінь та відділів міськвиконкому та представники комунальної організації «Інститут розвитку міста», якій доручено здійснювати загальну координацію організаційних процесів з реалізації Концепції.

Метою діяльності Комітету з реалізації Концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» визначено забезпечення впровадження Концепції, шляхом виконання таких функцій:

моніторинг якості виконання заходів і проєктів, визначених у ній;

оцінка ступеня досягнення візії, стратегічних цілей та індикаторів ефективності Концепції;

збір та обговорення пропозицій з коригування та оновлення Концепції за сферами розвитку та проєктами;

організація взаємодії підрозділів Виконавчого комітету Полтавської міської ради, її виконавчих органів, органів державної влади, установ та підприємств в процесі реалізації Концепції, загальноміських програм та проєктів;

проведення зустрічей з громадськістю задля обговорення досягнутих результатів або ініціювання внесення змін до концепції [119].

Серед інших критичних матеріалів варто виділити дописи в місцевій пресі Артема Дугіна, який писав: «Мета допису – тверезий погляд на шляхи та перспективи розвитку Полтави. Переконали, що мавпувати стратегії інших міст – то хибний шлях. Тим більше мавпувати стратегії такого міста, як Львів. Порівнювати Львів з Полтавою некоректно в принципі» [29].

А. Дугін зазначає, що на місці влади він шукав би «виробників сучасної високотехнологічної продукції, які б прагнули запустити нові потужності саме в Полтаві. Безкоштовно і швидко виділяв би їм необхідну виробничу ділянку з комунікаціями, надавав би місцеві гарантії, залучав би кошти Світового банку під цей проєкт, можливо, створював би спільні підприємства... Тобто робив би все що завгодно для появи в місті якісного виробничого підприємства, здатного

за кілька років повернути місту капітальні інвестиції в інфраструктуру в вигляді зарплат і місцевих податків. Крім того, проєкт відновлення комунікацій забезпечить інтеграцію науки й освіти та створення нової якості ЖКГ, а значить, реалізацію тези про «чисту землю, воду і повітря», яка поки що є мрією, а не ціллю» [29].

Аналогічні програми знаходимо і в інших містах України, де діяли представники компанії «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH».

Наприклад, у Житомирі у 2019 році підготовлено План сталої міської мобільності м. Житомир (проєкт). У ході фахових дискусій та обговорень із залученням громадськості було сформовано шість пріоритетів розвитку мобільності м. Житомир:

1. Посилення ролі громадського транспорту;
2. Безпека руху;
3. Стимулювання пересуватись пішки;
4. Велосипедний рух;
5. Впорядкування паркувального простору;
6. Зовнішнє сполучення міста

У результаті обговорень робочих груп за кожним пріоритетом було сформовано 22 цілі розвитку сталої міської мобільності (розділ 4). З метою оцінки варіантів досягнення цілей сформовано чотири сценарії розвитку м. Житомир в залежності від рівня організаційної спроможності впровадження та прийняття змін і фінансових ресурсів (розділ 5).

З метою формування плану впровадження розроблено низку заходів для кожного пріоритету, які базуються на аналізі існуючої ситуації та поставлених цілей розвитку мобільності. Усі запропоновані заходи ідентифікуються за п'ятьма групами: інфраструктура, управління та організація, моніторинг та збір даних, нарощування потенціалу і промоція та інформування.

Ключовими заходами Плану сталої мобільності міста Житомир визначено створення інтегрованої системи управління мережею громадського транспорту

та єдиної системи диспетчеризації; реорганізація маршрутної мережі, створення відокремлених смуг руху для громадського транспорту; облаштування дорожньої інфраструктури засобами заспокоєння руху; облаштування острівців безпеки та встановлення болардів, створення та реконструкція пішохідної інфраструктури, будівництво безпечної велосипедної інфраструктури, розробка концепції організації паркувального простору, створення транспортно-пересадкових вузлів та інші.

Для оцінки рівня досягнення поставлених цілей запропоновано систему моніторингу, розроблено рекомендації зі збору і аналізу даних та визначено базові показники для 2018 року [80]

Активно працюють над стратегіями розвитку у невеликих містах. Наприклад, реалізується Стратегія сталого розвитку м. Прилуки до 2026 р.

Її розробка ґрунтувалася на трьох принципах:

1. Принцип міжсекторного партнерства (залучення всіх суб'єктів громади до процесу розробки документу);
2. Принцип «реалістичності» (реалізація операційних завдань основана на реальних ресурсах, можливостях та повноваженнях);
3. Принцип «прозорості процесу» (обговорення результатів роботи, ефективне співробітництво із ЗМІ) [131, с. 5]

Стратегію підготовлено робочою групою з питань стратегічного планування території у вересні 2016 року. Для роботи нею було обрано схему, яка найчастіше використовується містами і дозволяє отримати потужний синергетичний ефект попередньо розроблених міських стратегій та програм.

Процес роботи проходив у кілька етапів. На першому етапі було визначено бачення та місію Стратегії. На другому етапі визначено стратегічні та операційні цілі та завдання щодо їх досягнення. На третьому етапі відбулася конкретизація цілей та завдань через плани з реалізації.

Затверджено стратегію було рішенням міської ради 7 скликання у 2020 році. Розробка Стратегії велася з урахуванням таких стратегічних документів, як Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 р. (затверджена

Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2020 р. № 695; Закону України «Про державне прогнозування та розробку програм економічного та соціального розвитку» від 23 березня 2000 р. №1602-III); Стратегії сталого розвитку Чернігівської області до 2027 р., затвердженої рішенням Чернігівської обласної ради від 18.12.2019 р.

Стратегія складається з інформації про профіль міста та таких розділів: Профіль міста. Проблеми та бачення розвитку міста. Стратегічні напрями розвитку. Стратегічні цілі. Впровадження та моніторинг виконання Стратегії.

Структура інформації про профіль міста охоплює широке коло питань та дає повне уявлення про нього. (Таблиця 3.1):

Таблиця 3.1

Структура та зміст інформації про профіль міста із Стратегії сталого розвитку м. Прилуки до 2026 р

№ частини	Назва частини	Пункти
	Профіль міста	
1	Загальна характеристика території	Загальні відомості про місто. Навколишнє середовище. Історико-культурна спадщина.
2	Людські ресурси	Демографічна характеристика населення. Зайнятість населення та ринок праці Рівень добробуту населення
3	Інфраструктура та комунікації	Житловий фонд. Соціальна інфраструктура. Заклади освіти. Медичні установи. Соціальне забезпечення. Заклади культури та дозвілля. Фізичне виховання та спорт. Релігійні

		<p>організації та установи. Громадські організації.</p> <p>Технічна та комунальна інфраструктура.</p> <p>Транспорт та комунікації. Дорожнє господарство.</p> <p>Зв'язок. Побутова інфраструктура.</p>
4	Бізнес та економіка	<p>Основні показники. Промисловий комплекс.</p> <p>Розвиток малого та середнього бізнесу.</p> <p>Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиційна та інноваційна діяльність. Бізнес-інфраструктура.</p>
5	Навколишнє середовище та екологія.	Екологічна ситуація. Утилізація відходів.

Згідно: [131]

Відбувається також обмін досвідом. Так, влітку 2021 року майже 20 представників з Полтавської міської ради приїхали переймати досвід вінницьких колег у різних сферах діяльності. Представників полтавської делегації цікавила робота департаментів муніципалітету Вінниці за напрямками, а також створення агрохабу у місті, система громадського транспорту та діяльність депутатського корпусу [63] .

Отже, ідея сталого розвитку впроваджується і містах України, як основна парадигма їх стратегії розвитку.

3.2. Диджиталізація в управлінні містами

Аналіз наявних джерел та літератури свідчить, що у світі практично не залишилося країн, які б у публічному управлінні та адмініструванні не використовували компоненти електронного урядування. Проте практика їх

використання є різною, про що свідчить розподіл елементів їх упровадження, міра їх інтеграції до управлінських структур та функцій.

Узагальнення існуючих підходів до визначення змісту, передумов, причин диджиталізації та її сучасності і перспектив в Україні здійснено у Аналітичній доповіді, яку підготував у 2021 році Центр Разумкова [158].

Проаналізовано сучасні тенденції реалізації концепції SMART City у сталому розвитку міст України. Відзначено, що « в Україні процеси цифровізації досі є млявими , проекти зі смартизації є «точковими» (переважно у великих містах), а самі смарт-ідеї більшою мірою є популістськими» [158, с. 8].

Водночас відзначено важливість цифровізації, яка змінює економіки та суспільства. Наголошено, що цифрова трансформація стала одним із головних чинників глобальних змін.

Іншим світовим трендом названо урбанізацію, оскільки міста постають домінуючою формою соціально-економічної організації, стаючи продуктивнішими, ніж цілі країни.

Урбанізація та цифровізація розвивають концепцію SMART City, що стає можливим завдяки впровадженню нових технологій.

Активне використання смарт-технологій під час коронавірусу дозволило не лише вирішити виниклі проблеми, а й показало перспективність та необхідності їх використання в майбутньому.

Сьогодні у світі поширюються такі технології, як 3D друк, робототехніка, блокчейн, дрони, доповнена, віртуальна та змішана реальністю. Інтернет речей дозволяє підтримувати зв'язок мережі комп'ютеризованих пристроїв з Інтернетом, використовуючи різноманітні датчики, мікропроцесори тощо.

Сучасними прикладами застосування інформаційних технологій є: розумне вуличне освітлення, яке реагує на стан природного освітлення; розумні станції збору сміття , які автоматизують процес його збору; розумний громадський транспорт, інформація про рух якого є доступною для пасажирів в режимі реального часу.

Сучасні інформаційні та комунікаційні технології спроможні суттєво змінювати усі суспільні відносини. Саме під їх впливом здійснюється становлення нового цифрового суспільства. Це призводить до активного розвитку різнопланових процесів: активної глобалізації та регіонального розвитку (локалізації). Ще одним суттєвим фактором диджиталізації є вдосконалення системи публічної влади за рахунок створення електронного урядування, яке прагне поліпшення ефективності роботи органів влади з громадянами, підприємствами й іншими суб'єктами.

Всі ці процеси набирають особливої популярності впродовж останніх років через наслідки пандемії коронавірусу, який змусив перенести в онлайн формат більшу частину життя громадян. Перехід на онлайн формат в роботі та навчанні суттєво активізував процеси технологізації. Згадані процеси активно вплинули на всі сфери нашого життя. Не виключенням стала і робота державної служби в Україні, яка взяла курс на впровадження нових технологій та надання державних послуг ще більш швидким, зручним та безпечним способом (завдяки дотриманню карантинних норм)

Українськими вченими вже вивчався феномен диджиталізації. Так, М. Лахижа [49] вважає, що диджиталізація це процес інформаційної трансформації, який стосується як суспільства, так і влади.

Осмислюючи поняття «диджиталізація» він пропонує взяти до уваги результати дослідження Л. Андерссон (Liri Andersson, консалтингова компанія This Fluid World) та Л. Ван дер Хейден (Ludo Van der Heyden, професор INSEAD), які наголошують, що диджиталізація — це реальність, з якою стикається практично кожна фірма, але керівники повною мірою не розуміють сутності змін цього типу.

Диджиталізація передбачає налагодження прямого та безперешкодного доступу людей, що проживають в маленьких містах та сільській місцевості до всіх видів державних послуг, швидке та якісне надання цих послуг та забезпечення стійкого результату. За рахунок цього буде відбуватись скорочення

«цифрового розриву», який сформувався на місцевому рівні через брак кадрів та недостатній рівень розвитку необхідної інфраструктури.

До ключових шляхів для підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування відносять:

– дистанційне надання електронних послуг, використання персональних кабінетів, електронна звітність, цифрова комунікація.

- налагодження постійного діалогу між органами місцевого самоврядування, громадськістю та владою (як цифровий, так і живий – засідання, збори, звіти);

- відповідне законодавче забезпечення та розширення гарантій депутатської діяльності;

- співпраця зі ЗМІ та лідерами суспільної думки (інформування громадян, звітність, підтримка персонального іміджу депутата, пропрацювання конфліктних питань та підвищення лояльності громади).

В. Николаєва та П. Назаренко на основі аналізу діяльності муніципалітетів великих міст США, Великобританії, Німеччини, Франції, Японії та інших країн, дійшли висновку, що головним напрямом розвитку технологій і інструментарію управління в системі муніципального менеджменту є упровадження безпаперових цифрових та інформаційних технологій. На їхню думку: «Концепція переходу до даних технологій міського управління повинна враховувати:

1) поточний рівень інформаційних і телекомунікаційних технологій за сферами функціонування і зонам відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, галузей і територій;

2) вимоги до безпеки і надійності використання безпаперових інформаційних технологій управління, які розробляються на основі регламентів та правил здійснення управлінських функцій;

3) міжнародний і вітчизняний досвід упровадження і застосування комп'ютерних інформаційних систем управління великими містами»

Відтак, пропонується упровадження цілісної корпоративної інформаційно-обчислювальної міської мережі.

Існують дві основні моделі впровадження електронного урядування у світі: західна та східна. Зокрема процес реформування публічного управління в західних країнах пов'язаний з реорганізацією державних органів на основі принципів “нового публічного управління” та створення “відкритої держави”. В той же час, проекти впровадження електронного уряду в східних державах реалізуються на базі принципів традиціоналізму (конфуціанства) та “раціональної бюрократії” [43].

В рамках західної моделі слід відокремити шлях, обраний країнами Європи, від американського шляху. У 2000 р. лідери Європейського Союзу ухвалили Лісабонську стратегію [157] для того, щоб зробити ЄС найдинамічнішою і конкурентоспроможною економікою в світі, заснованою на знаннях. ІКТ послужили ключовим компонентом у досягненні цих цілей. Була розроблена спеціальна програма “еЄвропа”, щоб реалізувати цілі Лісабонської стратегії в області ІКТ. Ця програма стала продовженням широкого діапазону ініціатив в цій області, зроблених Комісією ЄС з 1984 року.

У програмі “еЄвропа ” 2000-2002 рр. було три головних мети: більш дешевий, швидкий і безпечний Інтернет, інвестиції в навички людей і збільшення використання мережі Інтернет. Пізніше ці цілі були змінені у наступних програмах ЄС щодо впровадження електронного урядування на надання публічних послуг в режимі онлайн, динамічне середовище електронної комерції, повсюдне поширення широкосмугового доступу і безпечної інформаційної інфраструктури.

На рівні Євросоюзу була узгоджена правова база для розвитку системи електронного уряду, виражена у формі Директив Європейської комісії, які всі країни-учасниці зобов'язані впровадити в національне законодавство. Відповідно, у європейських країнах прийняті закони, що стосуються таких напрямків: електронних цифрових підписів, електронної торгівлі, захисту даних,

державних замовлень. Також у всіх країнах ЄС прийняті закони про доступ до інформації.

Вимоги Євросоюзу до законодавства, що регулює системи електронного уряду, охоплюють як технічні аспекти (цифровий підпис, електронна торгівля), спрямовані на спрощення створення систем електронного уряду, так і етичні й політичні питання (розподіл держзамовлень, доступ до інформації), що визначають нові обов'язки державних установ щодо захисту прав громадян і організацій в новому контексті надання публічних послуг електронними засобами [43].

У рамках стратегії “Європа 2020” було ухвалено одну з її семи ініціатив – “Цифровий порядок денний для Європи” [155], який являє собою план дій, спрямований на досягнення двоєдиної мети: забезпечення глобальної конкурентоспроможності Євросоюзу через розвиток та імплементацію ІКТ, а також розповсюдження цифрових технологій в усіх сферах і прошарках європейського соціуму.

На сьогоднішній день “Цифровий порядок денний для Європи” є основним діючим проектним документом з розвитку інформаційної сфери Євросоюзу, в якому визначений 101 захід в межах “семи стовпів” (seven pillars) навколо яких заплановано перезавантаження економіки Європейського Союзу з метою отримання максимальної віддачі від цифрових технологій для громадян і бізнесу. Цими ключовими заходами є [155]: створення єдиного цифрового ринку; досягнення інтероперабельності (експлуатаційної сумісності) програмного забезпечення і контенту, оптимізація відповідних стандартів; підвищення довіри і безпеки користувачів; розвиток швидкісного інтернету; розвиток наукових досліджень та інновацій; поширення цифрової грамотності і навичок роботи з ІТ; ІТ для вирішення соціальних проблем.

Для реалізації до 2020 року проекту із охоплення всієї території ЄС високошвидкісними та ультра-швидкісними широкосмуговими мережами створюються численні інвестиційні фонди і налагоджується широке приватно-державне партнерство.

У процесі імплементації заявлених в рамках стратегії “Цифровий порядок денний для Європи” локальних підпрограм приймаються спеціалізовані проекти та ініціативи прикладного рівня, наприклад, проект “Європейське хмарове партнерство”. Її узгоджено із завданнями рамкової програми з науково-технічного та інноваційного розвитку ЄС “Горизонт2020”, зокрема, в частині хмарових технологій, розвитку освітнього простору, екології, охорони здоров’я, освоєння космосу [159].

На додаток до ініціатив на рівні ЄС, більшість держав-членів визначило свої власні національні стратегії, як частини програм “eЄвропа”. На початку 1990-х було популярно для кожної країни розробити власну програму, як стати лідером з розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [156].

Так наприклад, у Швеції були програми для державного фінансування широкосмугових мереж; у Данії – широкосмуговий доступ отримав істотні субсидії оподаткування, оскільки компаніям дозволили здійснювати широкосмугові з'єднання з їх службовцями як неоподаткованої додаткової пільги; Бельгія була однією з перших країн, які застосували систему голосування, використовуючи мережу Інтернет [159].

Український Уряд проводить системну чинну політику в сферах електронного урядування, інформатизації, розвитку інформаційного суспільства, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, цифровізації органів державної влади. Для впровадження політики Уряду в цій сфері 1 жовтня 2014 року створено Державне агентство з питань електронного урядування України, яке було пізніше трансформовано у Міністерство цифрової трансформації України

Таким чином розвиток електронного урядування в Україні здійснюється за такими основними напрямками:

1. Електронні послуги - це адміністративні або інші публічні послуги, що надаються громадянину або юридичній особі в електронній формі. Завдяки цьому, громадянин має змогу отримати послугу від держави (оформлення ліцензії, соціальної допомоги, особистого документу тощо) без особистого

відвідування органів влади. Переведення державних адміністративних послуг в електронний формат надає можливість отримати будь-яку послугу з будь-якого місця, де є підключення до інтернету. Електронні послуги сприяють відкритості, заощаджують час, мають антикорупційний ефект. Наразі впроваджено 130 загальнодержавних е-послуг.

2. Відкриті дані. Якість, кількість, актуальність, затребуваність наборів відкритих даних характеризують прозорість та ефективність роботи влади. Процес відкриття даних не тільки сприяє розвитку цифрової економіки в Україні, а й наближає нашу країну до повноправного входження в європейську спільноту. Публічна інформація у формі відкритих даних - це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання [86].

3. Електронна взаємодія державних реєстрів (інтероперабельність) - створення систем з довільних неоднорідних, розподілених компонентів на базі уніфікованих інтерфейсів або протоколів. Основними її завданнями є забезпечення автоматизованої інформаційної взаємодії електронних інформаційних систем та баз даних державних органів, у тому числі прямого автоматичного обміну інформацією та взаємоузгодження логічно пов'язаних та інформаційно залежних реєстрів; автоматизованої міжвідомчої електронної взаємодії державних органів у процесі роботи, що проводиться із фізичними та юридичними особами з використанням єдиної, достовірної та несуперечливої інформації, що розміщена в електронних інформаційних системах та базах даних державних органів; електронного обслуговування фізичних та юридичних осіб за принципом "єдиного вікна" із застосуванням електронного цифрового підпису; безпеки інформації відповідно до вимог законодавства про захист інформації та персональних даних [97].

4. Електронний документообіг - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких

документів. Системи внутрішнього та міжвідомчого електронного документообігу вирішують цю проблему та значно прискорюють процес прийняття рішень у державних органах та ОМС.

5. Електронна ідентифікація - процедура використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи [88]. Засоби електронної ідентифікації – надійний інструмент підтвердження особистості, прав на дістання тієї чи іншої інформації, надання доступу до даних чи послуг. У цій сфері в нашій країні вже працюють найсучасніші технології та розробки.

6. Електронна демократія - форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень [97].

7. Національна програма інформатизації - визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Вона включає Концепцію Національної програми інформатизації, сукупність державних програм з інформатизації, галузеві програми та проекти інформатизації, регіональні програми та проекти інформатизації, програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування.

Національна програма інформатизації формується виходячи з довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку країни з урахуванням світових напрямів

розвитку та досягнень у сфері інформатизації і спрямована на розв'язання найважливіших загальносуспільних проблем (забезпечення розвитку освіти, науки, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, національної безпеки та оборони держави та демократизації суспільства) та створення умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики.

Національна програма інформатизації становить комплекс взаємопов'язаних окремих завдань (проектів) інформатизації, спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України за рахунок концентрації та раціонального використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу держави, а також координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян у сфері інформатизації [95].

Допоміжними механізмами у розвитку електронного урядування в Україні є Програма «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), що реалізується у 2015-2019 рр., фінансується Швейцарською Конфедерацією, виконується Фондом Східна Європа, Фондом InnoVABridge. Програма спрямована на використання новітніх ІКТ, що допомагатимуть вдосконалити якість врядування, покращать взаємодію влади та громадян та сприятимуть соціальним інноваціям в Україні [34].

Також у 2015 році створено Асоціацію відкритих міст, що є добровільним неприбутковим об'єднанням органів місцевого самоврядування, яке створене з метою задоволення їх потреб у сучасній інформації, нових технологіях, інвестиціях, обміну досвідом з українськими та закордонними партнерами у сфері розвитку електронного врядування та електронної демократії, а також для розвитку інтерактивної платформи «Відкрите місто» [4].

Розглянемо детальніше проекти, що реалізуються цими інституціями для розвитку електронного врядування на органів місцевого самоврядування в Україні.

1. Єдина система місцевих петицій (<https://e-dem.in.ua/>) –це готове технічне рішення, щоб ініціювати електронні петиції до місцевої влади. У Єдиній системі місцевих петицій можливо:

- створити петицію до органу місцевого самоврядування;
- зібрати підписи на її підтримку;
- опублікувати відповідь влади на петицію, яка збрала необхідну кількість голосів, щоб потрапити на розгляд.

2. Відкрите місто (<http://www.opencity.in.ua>) – це портал, створений для взаємодії громадян, місцевих органів влади, комунальних підприємств, громадських об'єднань, благодійних фондів і бізнесу довкола вирішення актуальних проблем громади. Портал дає можливість:

- створювати повідомлення про проблему, яке направляється у відповідну структуру;
- органам влади оприлюднювати інформацію, а громадянам дізнаватися про офіційні заходи, перекриття руху транспорту, відключення води чи світла та інші зміни в місті;
- оформити підписку й отримувати інформацію від органів влади про зміни в місті на електронну скриньку;
- наносити на карту міста корисні об'єкти: лікарні, школи, місця для паркування, туристичні об'єкти, зони безкоштовного wi-fi, пункти прийому батарейок та інші.

Станом на червень 2019 року до порталу підключено 60 органів місцевого самоврядування.

3. Оцінка прозорості місцевих бюджетів (<https://tlb.in.ua>).

Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів покликана допомогти органам місцевого самоврядування запровадити практики бюджетної прозорості й залучити громадян до участі в бюджетних процесах на місцевому рівні. Для її

реалізації була створена платформа “Прозорі місцеві бюджети”. Платформа дає змогу:

- органам місцевого самоврядування:
- отримати оцінку поточного рівня прозорості свого місцевого бюджету й експертні рекомендації для його підвищення;
- ознайомитися з практиками забезпечення прозорості місцевого бюджету в інших органах місцевого самоврядування;
- громадському сектору, медіа, науковцям і пересічним громадянам:
- отримати інформацію про поточний рівень прозорості свого місцевого бюджету;
- порівняти рівень прозорості місцевих бюджетів одного рівня;
- використовувати текстові й візуальні матеріали результатів оцінювання місцевих бюджетів.

4. Громадський бюджет (<https://initiativ.e-dem.in.ua/>) або бюджет участі— це інструмент е-демократії, що дає змогу громадянам брати участь у розподілі бюджетних коштів і спрямовувати їх на ті ініціативи, які вони вважають найбільш значущими для розвитку своєї громади.

Для ефективної реалізації громадських бюджетів на рівні окремих громад й органів місцевого самоврядування програма EGAP створила програмне рішення, яке дає змогу:

- подати проект на фінансування з бюджетних коштів;
- проголосувати за проекти;
- підрахувати голоси;
- оприлюднити рейтинг переможців.

5. Консультації з громадськістю (<https://consult.e-dem.tools>). За допомогою сервісу можна проводити:

- консультації: оприлюднення варіанту вирішення питання з можливістю коментування;

- просте опитування: запитання з закритим переліком варіантів відповіді, запитання з одним варіантом відповіді, запитання з кількома варіантами відповідей;

- складне опитування: опитувальник із можливістю редагування відповідей, із налаштуванням діапазону балів оцінки чи ранжування;

- обговорення нормативно-правових актів з можливістю коментування.

Розглянуто продукти, які розроблені Програмою EGAP спільно з Асоціацією відкритих міст. Вони є найбільш поширеними елементами електронного урядування, які наразі впроваджуються органами місцевого самоврядування. Проте, крім Програми EGAP подібні сервіси розроблено і іншими компаніями. Розглянемо найпоширеніші з них.

Платформа «Розумне Місто» - інструмент розвитку партнерства між владою, громадянами та бізнесом. Його мета - створення системи розумного управління містами та громадами. Платформа включає в себе наступні е-сервіси: заявки ЖКГ, петиції, електронні послуги (інтеграція з порталом i-gov.org.ua), публічні фінанси (інтеграція з порталом e-data.gov.ua), відкритий бюджет, «розумне ОСББ», реєстр ліків, електронні закупівлі (інтеграція з порталом prozorro.gov.ua), донорство крові, опитування [59].

Проект Vlada.online – можливість створення публічного веб-сайту на базі веб-платформи Gromada.org.ua. На веб-сайті є можливість застосувати додаткові програмні модулі: модуль опитування (голосування за відповідні ініціативи - отримання відгуку); модуль електронних петицій; онлайн-приймальня для депутатів (можливість звернення до конкретних посадових осіб); модуль документообігу (публікація рішень, розпоряджень, проектів та інших публічних документів); онлайн запис до дошкільних навчальних закладів; список публічних закупівель: Prozorro, PayWatch (OpenBudget) [4].

Існує ще цілий ряд приватних компаній, які займаються розробками програмних продуктів для органів місцевого самоврядування. Цінова політика ґрунтується на функціоналі сервісів та є досить різною.

Наразі ГС “Центр розвитку інновацій” за підтримки Програми «U-lead з Європою» реалізує проект «Е-рішення для громад». Його мета - допомогти громадам перейти до "Управління 2.0" - на основі проаналізованих, верифікованих даних із застосуванням ІТ. Вже створено банк електронних сервісів ОТГ (<http://cid.center/index.php/eservices/>), який надає можливість залишити оцінки та відгуки про е-сервіси в ОТГ, а також сповістити про нові е-сервіси, а також цифрову мапу Кращих практик місцевого самоврядування. Проект пропонує портфель ІТ-рішень для громад, який включає програмне забезпечення для реєстрів, для навчання та поширення кращих практик, облік адрес, комунальне майно, фінансова система [60].

Таким чином, можна констатувати, що загальні тенденції впровадження електронних сервісів в органах місцевого самоврядування в Україні викликані змінами до нормативної бази.

Суттєвою для впровадження електронної демократії та електронного урядування на місцевому рівні є участь Асоціацій органів місцевого самоврядування та інших інституцій громадянського суспільства. Прикладом може бути сайт «Асоціація відкритих міст. Електронні рішення владі і громадянам» (<https://avm.org.ua/pro-asotsiatsiyu/partnery>). Особливо важливим, з нашої точки зору є рубрики: Публікації, Корисна інформація, Партнери , Зміни для тебе тощо.

Асоціація відкритих міст є добровільним неприбутковим об'єднанням органів місцевого самоврядування, що створене з метою задоволення потреб органів самоврядування у сучасній інформації, нових технологіях, інвестиціях, обміну досвідом з українськими та закордонними партнерами у сфері розвитку електронного врядування та електронної демократії, а також для розвитку інтерактивної платформи «Відкрите місто». Асоціація має місцевий статус. Її діяльність поширюється на всю територію України.

Варто навести інформацію про партнерів Асоціації, частина з яких уже завершили свою роботу, а інші – продовжують активне сприяння сталому розвитку в Україні .

Для прикладу наведемо кілька таких інституцій [4]:

Фонд Східна Європа – надає інституційну підтримку Асоціації відкритих міст; благодійна неприбуткова українська організація, що розпочала свою роботу у 2008 році.

Місія Фонду – сприяти соціальному та економічному розвитку України, мобілізуючи ресурси, зміцнюючи громади та підтримуючи партнерство громади, влади та бізнесу.

Фонд ставить собі за мету забезпечити сталий розвиток громад України, тому наші програми гармонійно поєднують соціальні, економічні та екологічні ініціативи. Розробляючи свої програми та проекти, Фонд Східна Європа залучає до співпраці мережу партнерів. ФСС використовує досвід та кращі міжнародні стандарти якості на всіх етапах планування, реалізації та оцінки програм.

«Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) – швейцарсько-українська програма, яка фінансується Швейцарською Конфедерацією, та виконується Фондом Східна Європа та Innovabridge Foundation.

Займається створенням та розвитком інструментів е-демократії та е-послуг в Україні у партнерстві з Державним агентством з питань електронного врядування в Україні та профільними міністерствами. Програма реалізувалася у 4 цільових областях: Дніпропетровській, Вінницькій, Волинській та Одеській з 2015 по 2019 рік. Програма складається з 4 ключових компонентів: «Е-послуги», «Розбудова потенціалу», «Е-демократія», «Національна політика».

Коаліція з впровадження електронної демократії в Україні – спільна участь у підготовці Концепції розвитку електронної демократії в Україні.

Коаліція представлена провідними організаціями у сфері електронної демократії, кожен окремий представник якої предметно займається безпосереднім впровадженням електронної демократії, розуміє проблематику та переваги реалізованих кейсів.

Учасники Коаліції з розвитку електронної демократії в Україні: Всеукраїнська асоціація «Інформаційна безпека та інформаційні технології» •

Громадська організація «Громадянське суспільство онлайн» • Громадська організація «Електронна демократія» • Громадська організація «Клуб економістів» • Громадська організація «Мій голос» • Громадська організація «Подільська агенція регіонального розвитку» • Громадська організація «Українське піратське співтовариство» • Громадська спілка «Центр розвитку інновацій» при Національному університеті «Києво-Могилянська Академія» • Державне агентство з питань електронного урядування України • Інститут вищих керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України • Клуб «Коло» • Місцева асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація відкритих міст» • Програма «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) • Центр політико-правових реформ • Центр політичних студій та аналітики «Ейдос» • Transparency International Україна.

Розглядаючи впроваджені практики ОМС в галузях освіти, медицини, соціального захисту, житлово-комунального господарства, адміністративних послуг варто відзначити наявність практичного досвіду застосування електронного урядування на місцевому рівні в Україні.

Центр Розвитку Інновацій був створений у 2013 в рамках розпочатої спільної діяльності з НаУКМА. Наразі Центр Розвитку Інновацій розвинувся у чотирьох напрямках (Лабораторіях), які реалізують Місію НаУКМА. Діяльність ЦРІ поєднує професіоналізм із соціальною відповідальністю та спрямована на користь інноваційного розвитку Києва, України та Світу. З розвитком Команди, портфелю проектів та ресурсів чисельність Лабів зростатиме. Діяльність ЦРІ здійснюється без використання бюджетних коштів НаУКМА.

Центр Розвитку Інновацій був створений у 2013 в рамках розпочатої спільної діяльності з НаУКМА. Наразі Центр Розвитку Інновацій розвинувся у чотирьох напрямках (Лабораторіях), які реалізують Місію НаУКМА. Діяльність ЦРІ поєднує професіоналізм із соціальною відповідальністю та спрямована на користь інноваційного розвитку Києва, України та Світу. З розвитком Команди,

портфелю проектів та ресурсів чисельність Лабів зростатиме. Діяльність ЦРІ здійснюється без використання бюджетних коштів НаУКМА.

Як наголошують українські вчені [60], диджиталізація та публічна комунікація як інструменти підвищення ефективності місцевого самоврядування є необхідними для забезпечення сталого розвитку міст

3.3. Стратегічні напрями оптимізації, методи оцінювання та індикатори ефективності управління розвитком українських міст в умовах євроінтеграції

Стратегічні напрями оптимізації ефективності публічного управління сталим розвитком в Україні визначаються наявними проблемами, що заважають такому розвитку. На наш погляд, актуальним досі залишається аналіз цих проблем, здійснений у 2017 році Інститутом суспільно-економічних досліджень і виданий у вигляді Аналітичної доповіді [2] При цьому необхідно враховувати негативний вплив на країну війни, зміни у світовій економіці, що в першу чергу стосується енергоносіїв.

Вимір «Економіка». Стан української економіки 2014–2015 років було названо глибоко депресивним: катастрофічне падіння ВВП, стрімкі інфляційні процеси, криза в енергетиці та банківському секторі в поєднанні з іноземною військовою агресією. Проте, незважаючи на скрутні обставини 2016 року, в Україні за підтримки міжнародних фінансових організацій вдалося переломити негативні тенденції. Стверджувалося, що економіка України перебуває лише на старті свого відродження і потребує системних реформ, насамперед кардинального переформатування структури з метою інтенсивного технічного та технологічного оновлення виробництва.

Вимір «Людина». Особливої уваги заслуговують показники, за якими формується індекс людського розвитку (ІЛР) У 2016 році Україна посіла 84 сходинку за ІЛР і перебуває в групі країн з високим рівнем людського розвитку.

Порівняно з попереднім роком Україна опустилася з 81 позиції на три сходинки, водночас скоригований ІЛР з урахуванням нерівності підносить нашу країну на 18 позицій угору. Крім того, в межах дослідження ІЛР формується індекс гендерної нерівності, де Україну визначено як державу з абсолютним паритетом щодо гендерної рівності в контексті ІЛР, що переважно спричинено наявністю в Україні законодавства, яке править за основу для рівності чоловіків і жінок.

Вимір «Довкілля». Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води й інших ресурсів на одиницю ВВП, обсяги промислових відходів на одну особу населення у нас перевищують аналогічні показники багатьох країн світу. Внаслідок масштабної екстенсивної експлуатації протягом тривалого історичного періоду природні ресурси України великою мірою виснажені й деградовані. Особливо це стосується земельних, водних і лісових ресурсів.

Основні висновки аналізу. По-перше, загалом можна констатувати, що 94% завдань ЦСР (81 завдання ЦСР із 86) повністю або частково відбито в чинних Державних стратегічних документах (ДСД) і окремих проектах на стадії їх затвердження. Повністю знайшли своє відображення усі завдання ЦСР-1, ЦСР-2, ЦСР-6–15 та ЦСР-17, частково – завдання ЦСР-3–5 і ЦСР-16. Не відбито в ДСД України такі завдання: ЦСР 3.1, 4.6, 5.3, 5.5 та 16.5.

По-друге, немає жодної ЦСР, яку зовсім не було б відображено у стратегічних документах державної політики України.

По-третє, можна визначити групи ДСД, у яких краще відбито ті чи ті завдання ЦСР, тобто можна стверджувати, що вони найширше враховують ЦСР. Це стосується головно ДСД національного рівня

По-четверте, у дослідженні виділено групу ДСД, у яких найширше відбито комплекс завдань ЦСР. Зокрема, СППУ містить завдання з усіх 17-ти ЦСР (52 завдання). Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року

(39 завдань) – 13 ЦСР, Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 року (28 завдань), Засади внутрішньої і зовнішньої політики (27 завдань) – по 10 ЦСР, Стратегія подолання бідності до 2020 року (16 завдань) і Державна

програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки (12 завдань) – по 8 ЦСР.

По-п'яте, серед проаналізованих ДСД виявлено й такі, що не містять жодного завдання ЦСР, хоча за своєю суттю і сферою мали б їх містити, адже є ДСД, де визначено загальні цілі розвитку держави. Також виявлено кілька програм, які містять лише по одному завданню ЦСР, як-от Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ (з 2016 року), Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року, Загальнодержавна соціальна програма покращення стану безпеки, гігієни праці і виробничого середовища на 2014–2018 роки. Жодного завдання ЦСР не містить Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року [2]

Важливе значення має оцінювання рівня сталого розвитку міст, яке стало предметом дослідження. Оцінка сталого розвитку міст та регіонів країни необхідна для визначення рівня внутрішніх й зовнішніх загроз, що дозволяє виробити заходи запобігання їх негативного впливу з метою виявлення сценаріїв розвитку і вироблення оптимальної стратегії функціонування регіональних систем країни.

Проблема індикаторів сталого розвитку та оцінювання результатів виникла відразу ж початком розробки відповідних проектів. У перші роки XXI століття переважно вивчався зарубіжний досвід та проводилися експерименти. В той час до ключових завдань сталого розвитку відносили: відновлення і подальше збереження в потрібному обсязі на необхідній площі природних екосистем та їхньої здатності до самовідтворення; забезпечення при цьому випереджального розв'язання проблем економічного, соціального, демографічного і духовного розвитку; узгодження темпів економічного розвитку з господарською ємністю екосистем. Для аналізу стану сталого розвитку науковцями було визначено групу соціальних, економічних та екологічних індикаторів, за якими і здійснювалися розрахунки.

У 2009 році вчені НТУУ «КПІ» під науковим керівництвом академіка НАН України М.З. Згуровського здійснили та опублікували науковий аналітичний огляд «Україна в індикаторах сталого розвитку». У книзі запропоновано систему факторів (індексів та індикаторів) і розроблено метрику для вимірювання процесів сталого розвитку для регіонів України. Для оцінювання було використано вихідні дані, надані Держкомстатом та відповідними міністерствами. Визначено основні недоліки та переваги регіонів на шляху до сталого розвитку. Книга розрахована на наукових працівників, викладачів, студентів та аспірантів, які займаються питаннями регіональної політики, на керівників центральної та регіональної влади, органів місцевого самоврядування [115].

Тоді ж було видано посібник «Сталий розвиток регіонів України» у якому запропоновано систему факторів (індексів та індикаторів) і показано методику вимірювання процесів сталого розвитку. За даними Держкомстату, Мінприроди та інших ЦОВ здійснено компаративний аналіз регіонів України за такими показниками, як індекс сталогорозвитку та індекс гармонізації [118]

У 2019 році вийшла в світ монографія Ю. Харазішвілі «Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації» [142]. Автором запропоновано сучасну концепцію сталого розвитку з позицій безпеки, яка містить загальне системне уявлення про шляхи переходу від поточного становища об'єкта управління до бажаного.

Викладена концепція базується на методології ідентифікації та стратегування сталого розвитку з позицій безпеки й адаптивних методів регулювання щодо теорії управління для наукового обґрунтування стратегічного планування на середньо- та довгострокову перспективу.

Запропоновано враховувати тіньові індикатори у складових сталого розвитку для розкриття адекватності реального стану економіки за допомогою розробленого методу її оцінки та детінізації.

Стратегічні напрями оптимізації, методи оцінювання та індикатори сталого розвитку стали неодмінним предметом уваги авторів узагальнюючих

досліджень та посібників. Прикладом може бути посібник «Стратегія сталого розвитку», автором якого є Л. Коломієць [42]

Навчальний посібник укладено з використанням досвіду викладання дисциплін «Стратегічна екологічна оцінка», «Нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище», «Економіка природокористування», «Теорія систем в екології». Серед інших питань, розкрито принципи, індикатори та стратегічні напрями реалізації стратегії сталого розвитку.

Здійснений нами аналіз методичних підходів, що застосовуються при оцінці сталого розвитку міст та регіонів, показав, що незважаючи на значну їх кількість досі відсутній єдиний системний підхід, тому гостро стоїть питання розробки комплексної структурної методики, яка має об'єктивно визначати проблеми сталого розвитку регіонів країни, вибір й обґрунтованість цілей та стратегічних напрямів його досягнення.

Сьогодні існує декілька варіантів розрахунку показників сталого розвитку, в основі яких лежать два підходи [23].

Перший полягає у формуванні єдиного агрегованого індикатора, другий – у побудові системи індикаторів. На думку І. Горяної, перший підхід є зручнішим для прийняття рішень, оскільки на виході відбувається аналіз значень лише одного узагальненого показника. Недоліком є те, що через низку методологічних і статистичних проблем виникають складнощі в розрахунку цього показника. До методологічних проблем відносять відсутність уніфікованих на міжнародному рівні правил розрахунку таких агрегованих показників. Статистичні проблеми виникають через відсутність необхідної та достовірної статистичної бази.

Перевага методик другого підходу – на основі низки показників - полягає в тому, що за їх допомогою можна здійснити комплексне оцінювання розвитку держави загалом або окремих регіонів, а також провести порівняльний аналіз між ними. Ще один плюс полягає у відносній доступності інформації, потрібної для розрахунку інтегрованого показника.

На нашу думку, у випадку визначення ефективності публічного управління сталим розвитком міст варто використовувати другий варіант оцінювання, зважаючи на його доступність та відносну простоту.

Досліджуючи такі методичні підходи, Омаров Ш.А. Огли дійшов висновку, що:

1. Різноманітність методичних підходів до оцінки сталого розвитку обумовлюються різними цілями, які ставилися під час проведення оцінки.

2. Переважна більшість досліджених методичних підходів передбачають розрахунок інтегрального показника сталого розвитку, інші базується на дослідженні системи часткових показників.

3. Майже всі представлені методики ґрунтуються на концепції сталого розвитку ООН: виділяють соціальну, економічну та екологічну складові (рідше враховуються інституціональна, політична та ін.), з деякими відмінностями у структурі компонент та кількості часткових показників, що їх характеризують.

4. Побудова інтегрального показника сталого розвитку здійснюється різними способами: за допомогою розрахунку середніх арифметичних та геометричних величин або із застосуванням більш складного математичного апарату.

5. Багато представлених методик мають перевантажену систему часткових показників, або таких, які не відповідають системі національної статистики, що створює мультиплікативний ефект та ускладнює проведення оцінки в динаміці [70, с. 140].

На його думку, система індикаторів для аналізу та оцінки сталого розвитку регіонів України має відповідати комплексним вимогам:

1. Виступати засобом вираження стратегічних цілей;
2. Зв'язувати різні рівні державного регулювання;
3. Надавати інформацію про осіб, відповідальних за виконання заходів із впровадження стратегії сталого розвитку регіону.

4. Забезпечувати процес безперервної інформаційної підтримки планування та управління сталим розвитком регіону

5. Бути елементом єдиної системи державної підтримки сталого розвитку країни

На нашу думку, такий підхід кореспондується з європейською практикою. Наприклад, у стратегії «Європа-2020» було закладено всього 5 показників, досягнути яких планувалося шляхом реалізації даної стратегії:

рівень зайнятості населення у віці 20-64 років повинен становити 75%;

інвестиції у наукові дослідження та розробки повинні складати 3% від ВВП Євросоюзу;

скорочення викидів вуглекислого газу до 30%;

частка осіб, які передчасно залишили школу не повинна перевищувати 10%, не менше 40% молоді повинні мати вищу освіту;

скорочення на 20 млн. кількості осіб, яким загрожує небезпека опинитись за межею бідності.

Кожен із цих показників спрямований на людину. Натомість не визначається скільки заводів буде побудовано, скільки кілометрів доріг прокладено – все це лише інструменти для досягнення згаданих 5 показників

Запроваджено Алгоритм оцінювання рівня розвитку міст України (Таблиця 3.2)

Таблиця 3.2

Алгоритм оцінювання рівня розвитку міст України

Етап оцінювання	Зміст етапу оцінювання
1	Збір інформації, що характеризує соціально-економічне та екологічне положення міста
2	Наукове обґрунтування системи показників для оцінки сталого розвитку міст у розрізі трьох складових (економіка, соціальна сфера, екологія)

3	Групування часткових показників за компонентами та складовими сталого розвитку міст
4	Визначення граничних часткових показників, що характеризують соціально-економічну та екологічну сферу сталого розвитку міст
5	Проведення нормалізації часткових показників сталого розвитку
6	Розрахунок досягнутого рівня компонент, складових та інтегрального показника сталого розвитку
7	Аналіз результатів досягнутого рівня сталого розвитку міст України за його компонентами та складовими

Таблиця адаптована згідно: [70]

Аналіз досліджень, присвячених оцінюванню сталого розвитку дозволяє зробити висновок, що методика оцінювання на рівні міст та регіонів включає схожі підходи та показники.

Здійснений нами аналіз індикаторів моніторингу концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» [45] свідчить про вибір другого варіанту розрахунків на основі низки показників, кожен з яких конкретизується для охоплення широкого кола питань.

Так, «Сфера розвитку «Диверсифікація економіки» охоплює такі питання: Ініціювання та планування району житлово-комерційного призначення; Вирішення земельних конфліктів в структурі міста; Створення міської інформаційно-аналітичної системи управління містом з використанням GIS технологій; Реорганізація Управління економічних питань виконавчого комітету ПМР тощо (всього 17 пунктів).

Сфера розвитку «Посилення статусу Полтави як регіонального центру» включає 9 пунктів. Сфера розвитку «Житло та житлова інфраструктура» - 7. Сфера розвитку «Туризм та культура» - 12. Сфера розвитку 5 «Довкілля та розвиток зелених зон» - 12.

Базовими стали індикатори за 2019 рік, зібрані КО «Інститут розвитку міста», які використовуються у наступні роки для порівняльного аналізу динаміки досягнення показників Концепції та оцінки впливу результатів на стан ситуації в місті [38].

Отже, при відборі системи показників можна керуватися такими міркуваннями, які враховують поєднання відносної простоти та можливості порівнювати результати як у просторовому, так і у часовому значенні.

Зокрема, заслуговує на підтримку пропозиція, яка враховує: [45, с. 141]:
Необхідність застосування вартісних і натуральних показників за методом наскрізного і вертикального використання;

Для розрахунку показників має використовуватися існуюча система бухгалтерського та управлінського обліку, що полегшуватиме доступність, достовірність та можливість перевірки вихідних даних;

Необхідність застосування правил міжнародної статистики, системи національних рахунків, щоб забезпечити порівнянність із зарубіжними даними;

Мінімізація кількості показників;

Максимальне спрощення розрахунків показників, їх доступність розумінню практичним працівникам.

Як один з варіантів оцінювання рівня сталого розвитку наведемо також систему вимірів сталого розвитку, запропоновану Інститутом прикладного системного аналізу НТУУ “КПІ” [137] .

Вченими цього університету пропонується оцінювати рівень сталого розвитку за допомогою відповідного індексу І_{ср}, що вираховується як сума індексів для трьох вимірів: економічного (І_{екв}), екологічного (І_{ев}) та соціального (І_{св}) з відповідними ваговими коефіцієнтами. У свою чергу, кожен з індексів І_{екв}, І_{ев} та І_{св} обчислюється з використанням відомих у міжнародній практиці індексів та індикаторів.

Ці індикатори впливають на складові наведених індексів, як і самі ці індекси, вимірюються в різних одиницях і мають різні інтерпретації. Тому вони приводяться до нормованої форми таким чином, щоб їх зміни, як і зміни самих

індексів, перебували в діапазоні від 0 до 1. У такому разі найгірші значення названих індикаторів відповідатимуть числовим значенням, близьким до 0, а найкращі — наблизатимуть ці значення до 1. Таке нормування дозволяє обчислювати кожен з індексів Іекв, Іев, Ісв та Іср у вигляді усередненої суми своїх складових з відповідними ваговими коефіцієнтами.

1. Індекс економічного виміру (Іекв) формується з двох глобальних індексів: індексу конкурентоспроможного розвитку (далі — індексу конкурентоспроможності — Ік), розробленого організаторами Світового економічного форуму (World Economic Forum) та індексу економічної свободи (Іес), який розроблений інтелектуальним центром фундації Heritage Foundation [www.heritage.org/research/features/index]. Він щорічно друкується у Wall Street Journal.

Індекс економічної свободи формується з таких десяти індикаторів: торгової політики країни; фіскального навантаження з боку уряду; урядової інтервенції в економіку; монетарної політики; потоків капіталів та іноземних інвестицій; банківської та фінансової діяльності; політики формування цін та оплати праці; прав на приватну власність; політики регулювання; неформальної активності ринку. Ці десять індикаторів обчислюються на основі використання 50 наборів різноманітних даних економічного, фінансового, законодавчого та адміністративного характеру.

2. Індекс екологічного виміру (Іев) оцінюється за допомогою відомого індексу ESI (Environmental Sustainability Index), який сформований з 21 екологічного індикатора, які, у свою чергу, розраховувалися на основі використання 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів у країні, рівень забруднення навколишнього середовища в минулому і сьогодні, зусилля країни на ниві управління екологічним станом, здатність країни покращити екологічні характеристики та інше.

Індекс ESI кількісно визначає здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі, виходячи з таких п'яти критеріїв: наявність національної

екологічної системи; можливість протидії екологічним впливам; зниження залежності людей від екологічних впливів; соціальні та інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики; можливість глобального контролю за екологічним станом країни. Окрім того, цей індекс може використовуватися як потужний інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального та економічного вимірів сталого розвитку країни.

3. Індекс соціального виміру (Ісв) формується шляхом усереднення трьох глобальних індексів: Індексу якості і безпеки життя (Ія), розробленого міжнародною організацією Economist Intelligence Unit [www.en.wikipedia.org], який формується за допомогою дев'яти індикаторів: ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності; середньої тривалості життя населення країни; рейтингу політичної стабільності і безпеки країни; кількості розлучених сімей на 1000 населення; рівня громадської активності (активність профспілок, громадських організацій та ін.); різниці за географічною широтою між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни; рівня безробіття в країні; рівня політичних і громадянських свобод в країні; співвідношення між середньою заробітною платою чоловіків і жінок.

Індексу людського розвитку (Ілр), що використовується програмою ООН United Nations Development Program [www.hdr.undp.org/reports/global/2005], який формується за допомогою таких трьох індикаторів: середньої тривалості життя населення країни; рівня освіченості та стандарту життя населення країни, що вимірюється ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ВВП за ПКС).

Індексу суспільства, заснованого на знаннях, або К-суспільства (Ікс), розробленого департаментом ООН з економічного і соціального розвитку — UNDESA [UN publication №E.04.II.C.1,2005], який визначається трьома основними індикаторами: інтелектуальними активами суспільства; перспективністю розвитку суспільства та якістю розвитку суспільства, які, у свою чергу, формуються за допомогою 15 наборів даних про рівень охоплення

молоді освітою та інформацією, інвестиційний клімат у країні, рівень корупції, нерівність розподілу матеріальних і соціальних благ (GINI-індекс), рівень дитячої смертності тощо [137].

В принципі такий підхід можна використовувати й для оцінки сталого розвитку міст, проте від видається занадто складним.

Варто зазначити, що базовими елементами сталого розвитку територіальних громад є раціональне використання наявних на її території усіх видів ресурсів, збереження довкілля та реалізація інноваційних проектів, котрі забезпечили б такий розвиток промисловості, сільського господарства, туризму, освіти і культури, який, задовольняючи сучасні потреби громади, не загрожував би можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

У Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» визначено наступні індикатори [66]:

1. Коефіцієнт платоспроможності позичальника.
2. Частка відмов позичальникам іпотечних кредитів у загальному обсязі запитів на отримання кредитів з невідповідністю коефіцієнту платоспроможності.
3. Частка регіонів, що затвердили і впроваджують регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації, розроблені за участю громадськості.
4. Кількість об'єктів культурної та природної спадщини, які включені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
5. Кількість пам'яток національного значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.
6. Площа природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.
7. Рівень реконструкції загальнодержавної системи централізованого оповіщення населення.
8. Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин.
9. Сумарний обсяг викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних джерел,

умовно приведений до оксиду вуглецю з урахуванням відносної агресивності основних забруднювачів.

10. Сумарний обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин від пересувних джерел, умовно приведений до оксиду вуглецю з урахуванням відносної агресивності основних забруднювачів.

11. Кількість міст, в яких середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації.

12. Кількість робочих місць у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб'єктів туристичної діяльності України)

Варто відзначити зростання інтересу державних структур до питань сталого розвитку. Аналітичні довідки з різних питань сприяють усвідомленню проблем та інформуванню громадськості. Прикладом можуть бути аналітичні довідки за 5-ма цілями сталого розвитку у сферах медицини, поводження з відходами, боротьби зі змінами клімату, збереження морських ресурсів і захисту та відновлення екосистем суші, підготовлені та опубліковані Міністерством освіти і науки [71].

Довідки містять результати досліджень, спрямованих на встановлення перспективних і найперспективніших (пріоритетних) наукових і технологічних напрямів та відповідність світовим трендам у цій сфері і відповідають Цілям сталого розвитку:

«ЦСР 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» (записка, презентація);

ЦСР 12 «Відповідальне споживання та виробництво» (записка, презентація);

ЦСР 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату» (записка, презентація);

ЦСР 14 «Збереження морських ресурсів» (записка, презентація);

ЦСР 15 «Захист та відновлення екосистем суші» (записка, презентація)» [71].

З точки зору аналізу ефективності управління сталим розвитком міст заслуговують особливої уваги записка та презентація ЦСР 12 «Відповідальне споживання та виробництво». Дане дослідження опубліковано у вигляді монографії [77].

Проведений нами аналіз стратегій розвитку міст Полтавської області свідчить про увагу до моніторингу планів реалізації стратегій та розробки системи відповідних показників і процедур.

Так у Стратегії розвитку Горішніх Плавнів [126] передбачено, що система моніторингу має включати: орган з моніторингу (необхідно створювати з врахуванням особливостей територіальної громади); документ (Положення) про систему моніторингу виконання Стратегії (у Стратегії є окремий розділ з описанням системи моніторингу її впровадження); систему індикаторів (результатів) виконання Стратегії (кількісні та якісні показники / індикатори).

Моніторинг базується на розгляді обмеженого числа відібраних показників (індикаторів) за

кожним зі стратегічних напрямів та аналізі досягнення запланованих результатів.

Система індикаторів моніторингу виконання Стратегії

Індикатори потрібно розділяти на індикатори досягнення: Бачення; напрямів розвитку;

Стратегічних. Оперативних цілей. Можна обмежитись розробкою індикаторів досягнення

Стратегічних цілей.

Рівні моніторингу:

1. Ефективність впровадження окремого проекту
2. Рівень досягнення стратегічних і оперативних цілей
3. Ступінь просування за стратегічними напрямами розвитку
4. Стан розвитку громади – досягнення стратегічного бачення

Підсумки моніторингу підводяться один раз на півроку у вигляді піврічних звітів.

Фіксуються та аналізуються: а) ступінь виконання кожного завдання проектах; б) невиконані

завдання, причини відхилення, пропозиції; в) дані за індикаторами, що відображають

результат реалізації проектів; г) оцінка потреб у фінансуванні; д) пропозиції щодо

вдосконалення діючої системи моніторингу

Прикладом може бути й Стратегія розвитку м. Кременчук до 2028 р. [127]. Моніторинг виконання Плану реалізації Стратегії здійснюється Комітетом з управління впровадження Стратегії, відповідно до Положення, затвердженого міською радою, на основі стандартних макроекономічних показників, показників досягнення стратегічних, оперативних цілей та показників виконання проектів.

Важливо також взяти до уваги й практику визначення рейтингу інституційної спроможності та сталого розвитку невеликих міст Полтавської області. Так, у січні 2022 року "Регіональний центр економічних досліджень та підтримки бізнесу" оприлюднив рейтинг інституційної спроможності й сталого розвитку громад Полтавської області з чисельністю населення до 150 тисяч. У трійці лідерів – Миргородська, Пирятинська та Горішньоплавнівська громади. Оцінювали інституційну спроможність і сталий розвиток малих та середніх громад за 40 критеріями. Зокрема: наявність конкретних дій у співпраці з іншими громадами; наявність/відсутність амбіційних планів муніципалітету та їхня підтримка громадянським суспільством (проведення громадських слухань, круглих столів, напрацювання дорожніх карт тощо); наявність громадських проектів рівня країни (форуми, фестивалі, конференції тощо); наявність та якість сайту громади (інформативність, доступність пошуку, креативність тощо); наявність інформації про діяльність громади на порталах відкритих даних (реєстри договорів КП, звітність виконкому, пропозиції бізнес стартапів тощо) [71].

Висновки до Розділу III. Удосконалення управління сталим розвитком є складним завданням, вирішення якого вимагає поєднання зусиль теоретиків та практиків, посилення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю

Аналіз сайтів міст Полтавської області засвідчує їх увагу до проблематики сталого розвитку, що помітно насамперед із розробки та реалізації стратегічних програм розвитку.

Останні такі програми готувалися, як правило з допомогою іноземних партнерів та активного залучення населення. Практикувалося створення спеціальних неурядових організацій – інститутів розвитку міст тощо. Проте їх діяльність часто критикувалася у пресі, що особливо помітно у Полтаві.

Серед прикладів впровадження ідей сталого розвитку заслуговує на увагу ревіталізація – відновлення земельних ресурсів, пристосування приміщень та їх використання з користю для територіальної громади. Перші приклади успішної ревіталізації знаходимо у Полтаві та інших містах області.

Суттєве значення для сталого розвитку в сучасних умовах набуває диджиталізація, яка охоплює всі сторони життя міст, сприяючи зростанню їх комфортності для громадян. Нами наведено приклади розвитку розумних міст в Україні та застосування цього досвіду у Полтавській області.

Стратегічні напрями розвитку українських міст визначені загальносвітовими тенденціями і вписуються в програматику сталого розвитку через розробку відповідних стратегій та планів їх реалізації. Оптимізація управління цим процесом є необхідною для досягнення успіху. Важливим є досвід міст Полтавської області у розробці стратегій сталого розвитку, виробленні методів реалізації, моніторингу та оцінювання.

ВИСНОВКИ

Матеріали дослідження розкривають теоретичні основи та практику забезпечення сталого розвитку міст і дозволяють зробити наступні висновки:

1. Проаналізовані документальні матеріали та теоретичні дослідження свідчать, що поняття сталого розвитку активно використовується у нормативно-правових актах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, а також – у стратегічних документах більшості держав світу. З 1992 року ідея сталого економічного, соціального та екологічного розвитку охоплює весь світ, ставши основною парадигмою розвитку. Сутність сталого розвитку міст визначається у контексті єдності економічних, соціальних та екологічних завдань і ґрунтується на основі стратегічних розробок та рекомендацій ООН та інших міжнародних структур.

Важливо також відмітити взаємозв'язок стратегічного розвитку та удосконалення публічного урядування. Відтак помітним є врахування сталого розвитку в діяльності органів місцевого самоврядування та громадських інституцій.

2. Теоретичні засади сталого розвитку міст широко досліджуються українськими вченими і пов'язуються з широким колом проблем та мають міждисциплінарний характер. Принципи сталого розвитку визначені у базових документах ООН, Ради Європи та інших організацій і уточнюються в ході поглиблення їх роботи.

3. Яскраво помітним є взаємозв'язок сталого розвитку з євроінтеграційними процесами, оскільки завдання сталого розвитку сприйнято країнами ЄС як вузлове для функціонування міст та деталізовано на національному, регіональному і місцевому рівнях. Забезпечення сталого розвитку визначено як один з критеріїв готовності країн до інтеграції.

4. Інституційне (правове та організаційне) забезпечення процесу сталого розвитку має вирішальне значення для впровадження та реалізації його

принципів. Інституційне забезпечення сталого розвитку міст складається з поєднання документів ООН та інших міжнародних організацій, норм права Європейського Союзу та національних законів і підзаконних нормативно-правових актів. Суттєвою є необхідність розробки стратегій сталого розвитку та стратегічних планів їх реалізації.

5. Зарубіжний досвід сталого розвитку міст показує наявність динаміки від посилення уваги до економічних питань до зростання ролі екологічних та соціальних. Помітною є й тенденція посилення ролі громадськості у плануванні, реалізації, моніторингу та оцінюванні цих процесів. Важливою є увага до посилення публічно-приватного партнерства, що підтверджується наявністю багатьох досліджень, зокрема, з досвіду посткомуністичних країн.

6. Цілі сталого розвитку мають стати вузловими при оцінці якості управління містами, оскільки їх принципи та напрями дозволяють сформулювати конкретні індикатори.

7. Удосконалення управління сталим розвитком є складним завданням, вирішення якого вимагає поєднання зусиль теоретиків та практиків, посилення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Аналіз сайтів міст Полтавської області засвідчує їх увагу до проблематики сталого розвитку, що помітно насамперед із розробки та реалізації стратегічних програм розвитку.

Серед прикладів впровадження ідей сталого розвитку заслуговує на увагу ревіталізація – відновлення земельних ресурсів, пристосування приміщень та їх використання з користю для територіальної громади. Перші приклади успішної ревіталізації знаходимо у Полтаві та інших містах області.

8. Суттєве значення для сталого розвитку в сучасних умовах набуває диджиталізація, яка охоплює всі сторони життя міст, сприяючи зростанню їх комфортності для громадян. У нашому дослідженні наведено приклади розвитку розумних міст в Україні та застосування цього досвіду у Полтавській області.

9. Стратегічні напрями розвитку українських міст визначені загальносвітовими тенденціями і вписуються в парадигму сталого розвитку через розробку відповідних стратегій та планів їх реалізації. Оптимізація

управління цим процесом є необхідною для досягнення успіху. Важливим є досвід міст Полтавської області у розробці стратегій сталого розвитку, виробленні методів реалізації, моніторингу та оцінювання.

Дослідження засвідчило увагу до проблем сталого розвитку, що проявляється в Україні в останні роки. Однак, за показниками сталого розвитку, Україна значно відстає від європейських країн.

Вивчення матеріалів дозволяє запропонувати такі напрями удосконалення діяльності міської влади по управлінню сталим розвитком міст:

-Повніше врахування євроінтеграційних прагнень України при розробці стратегій сталого розвитку міст, узгодження місцевих концепцій, стратегій та програм із загальнодержавними та регіональними;

– Реновація генеральних планів розвитку міст.

– Посилення публічно-приватного партнерства, особливо при впровадженні екологічних проектів;

- Ширше впровадження заходів щодо залучення інституцій громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами у сфері сталого розвитку міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизована система муніципальної статистики Асоціація міст України. URL: <https://auc.org.ua/page/munitsipalna-statistika>
2. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року. Аналітична доповідь Інститут суспільно-економічних досліджень. К. 2017. 84 с.
3. Андрощук Г. О., Жиляєв І. Б., Чижевський Б. Г., Шевченко М. М. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 632 с.
4. Асоціація відкритих міст. Основна інформація. URL: <https://avm.org.ua>.
5. Асоціація міст України Сайт URL: <https://auc.org.ua/>
6. Бакуменко В., Попов С. парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. Ефективність державного управління. Вип. 43. 2015. С. 21-28
7. Бартош С., Іващенко О., Короленко М. Досягнення цілей сталого розвитку: світові тенденції бюджетної децентралізації. Наукові праці НДФІ • 2020 • № 1 (90). С. 101- 119
8. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник. DESPRO. К. 2012. 88 с.
9. Благун І, Сисак Л., Солтисік О. Моделювання сталого розвитку регіону. Монографія. Івано-Франківськ. 2006. 166 с.
10. Боголюбов В.М. та ін Стратегія сталого розвитку: Підручник / [В.М.Боголюбов, М.О. Клименко, Мельник Л.Г., О.О. Ракоїд]. За редакцією професора В.М.Боголюбова. К.: ВЦ НУБІПУ, 2018. 446 с.
11. Бондар Г. Вінниця першою в Україні за прикладом Європи впроваджує декларацію про зелений курс міста. UNIAN. 28.01.2022 URL: <https://www.unian.ua/politics/vinnicya-pershoyu-v-ukrajini-za-prikladom->

yevropi-vprovadzhuye-deklaraciyu-pro-zeleniy-kurs-mista-novini-ukrajina-11686504.htm

- 12.Вахович І. М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку : автореф. дис. ... д.е.н. : спец. 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка” / І. М. Вахович. – Одеса, 2008. – 35 с
- 13.Вергун А. М., Тарасенко І. О. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації. Вісник КНУТД. 2014. № 2 (76). С. 207–218.
- 14.Вернадський В. Наукова думка як планетне явище//Хроніка 2000.-2004.-№1-2(57-58). – с.11-219.
- 15.Вимірювання досягнення Цілей сталого розвитку регіонами України: вибір індикаторів та визначення базових рівнів / кер. авт. кол. А. Максюта. Київ, 2019. 276 с. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-developmentreport/tracking-progress-on-SDGs-for-the-regions-of-Ukraine.html>
- 16.Відновлення України має відбуватися за європейськими принципами сталого розвитку – Міндовкілля. УКРІНФОРМ. 8.11.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3591093-vidnovlenna-ukraini-mae-vidbuvatisa-za-evropejskimi-principami-stalogo-rozvitku-mindovkilla.html>
- 17.Володимир Зеленський опублікував звернення стосовно Запорізької АЕС. 20 серпня, 2022. URL: https://galinfo.com.ua/news/volodymyr_zelenskyy_opublikuvav_zvernennya_stosovno_zaporizkoi_aes_388874.html
- 18.Гаврилів К.-Т. Ревіталізація замкових руїн: європейський досвід. Фортифікації. Випуск 12. С. 73-86
- 19.Гіндес О. Концептуальні положення теорії сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід № 7/2011. С. 76-79
- 20.Гнатюк Л., Мельник М. Ревіталізація промислових об’єктів на прикладі м. Київ 2019. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/49733>

21. Гончаренко В. Ревіталізація – відродження, а не демонтаж. Інтернет видання ПОЛТАВЩИНА. 12. 01.2022. URL: <https://poltava.to/news/64300/>
22. Горський А. Дослідження нерівності сталого розвитку регіонів України в дискурсі екологічної безпеки. Ефективна економіка № 11, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2511>
23. Горяна І. Формування методики оцінювання сталості розвитку регіонів. Економічний аналіз. 2013 рік. Том 14. № 1 с. 59-63
24. Дерун Т., Кочерга О. Цілі сталого розвитку в системі стратегічного планування територіальних громад. Держпавне управління та розвиток. №4. 2021. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/36.pdf
25. Десять принципів Глобального договору ООН. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/desjat-principiv-gd-oon/>
26. Дмитрів, О., Ковальський, В., Бондар, А. Ревіталізація промислових об'єктів у центральній частині міста на прикладі ресторану «Neon»/ ВНТУ. Репозитарій. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/32005>
27. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах (збірник науково-аналітичних та навчально-методичних матеріалів, нормативно-правових актів з питань впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні) В.С. Куйбіда, В.В. Толкованов. – Київ, ТОВ “Поліграфічний Центр ”Крамар”, 2010, 258 с.
28. Друге дихання міста: як старі об'єкти змінюються та збирають навколо себе людей Економічна правда. 11.11.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/enso/2021/11/11/679382/>
29. Дугін А. Якщо не знаєш, куди хочеш потрапити, тобі все одно, куди йти. Думки з приводу стратегії розвитку Полтави. ЗМІСТ. 24.10.2019. URL: <https://zmist.pl.ua/blogs/yakshcho-ne-znajesh-kudi-hochesh-potrapiti-tobi-vse-odno-kudi-iti-dumki-z-privodu-strategiji-rozvitku-poltavi#&gid=1&pid=1>

30. Забезпечення сталого розвитку міст як складова соціально-економічної модернізації регіонів України. Аналітична записка. 18.11. 2014. URL: <https://komekolog.rada.gov.ua/print/73371.html>
31. Загорський В.С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком екологоекономічних систем : монографія. Львів : ЛПІДУ НАДУ, 2018. 336 с.
32. Запорожан В. Неосферне мислення Вернадського. ZN,UA Випуск 10. 15-22 березня 2013 URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/noosferne-mislennya-vernadskego-.html>
33. Заславська К., Бучковський А. Як ревіталізація робить збиткові промислові об'єкти привабливими для інвестицій. 13.04.2020 ILF/ URL: <https://www.ilf-ua.com/uk/blog/iak-revitalizatsiia-robot-zbitkovi-promislovi-ob-iekti-privablivimi-dlia-investitsii/>
34. Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади [Електронний ресурс] . – Компоненти програми. URL: <https://egap.in.ua>
35. Європейська мережа "Здорові міста". ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. URL: <https://auc.org.ua/novyna/yevropeyska-merezha-zdorovi-mista>
36. Єгоричева С.Б., Лахижа М.І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах: монографія. К.: ІПКДСЗУ. 2020.304 с.
37. Ілляшенко К. В. Сталий розвиток міста як результат соціального партнерства держави, бізнесу та громади. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 6, т. 3. С. 238–242.
38. Індикатори моніторингу концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030»/ URL: https://drive.google.com/file/d/1zAbL4ewcKn-UX7gzKZ6Hv_G33PVfTVCQ/view
39. Інформація про виконання заходів Стратегії розвитку Миргородської міської громади за 8 місяців 2022 року. URL: http://myrgorod.pl.ua/files/images/Ekonomika/Strategiya/zvit_monitor_22.pdf

- 40.Калита П. (Від)сталий розвиток. Чого не вистачає Україні? ZN,UA Вип. №45. 22.11.2019 URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/vid-staliy-rozvitok-chogo-ne-vistachaye-ukrayini-330606.html>
- 41.Кириченко М. О. Зарубіжний досвід високорозвинених країн зі сталим розвитком інформаційно-інноваційного суспільства в умовах трансформації сучасної цивілізації / М. О. Кириченко // Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал 2017. - Вип. 17. - С. 51-54.
- 42.Коломієць Л.В. Стратегія сталого розвитку: Навч. посібник. Кропивницький: 2019. 126 с.
- 43.Коновал В. О. Організаційно-правові механізми державного управління електронним урядуванням на місцевому рівні на прикладі територіальної громади міста Києва : дис. канд. держ. упр. : 25.00.02 / Коновал Вадим Олександрович . Київ, 2018. 330 с
- 44.Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 45.Концепція інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» Полтава 2018. 244 с.
- 46.Куйбіда В.С. Профанація або «Про Стратегію сталого розвитку Україна - 2020» LB.ua. 3 квітня 2015. URL: https://lb.ua/blog/vasyl_kuybida/300576_profanatsiya_abo_pro_strategiyu.html
- 47.Лахижа М. І. Актуальні проблеми удосконалення публічного управління в Україні: зміни, реформування, модернізація, оптимізація, децентралізація, реструктуризація, перезавантаження Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць. №1(57). Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2020. – № 1 (57). – 328 с. (с. 18-28)
- 48.Лахижа М.І., Антоненко В.А. Становлення та розвиток процесу інформатизації публічної адміністрації Республіки Польща. Економіка та держава. Серія «Державне управління» №4 (16). 2020. С. 44-48

- 49.Лахижа М.І. Диджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. Науковий вісник: Державне управління №2(4) 2020 С.202-213
- 50.Лахижа М. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти.- Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009, 289 с.
- 51.Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: досвід Республіки Польща. Полтава: ПолтНТУ. 2012. 243 с.
- 52.Лахижа М.І. Розвиток правової спроможності територіальних громад в Україні/М.І. Лахижа// Публічне адміністрування: теорія та практика, 2017, №1 (17) Електронний ресурс. Спосіб доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/17.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/17.pdf)
- 53.Левчук К., Романюк Р. Сталий розвиток міста як ключовий фактор розвитку економіки країни. Математичне моделювання. №1 (460.2022. URL: <http://matmod.dstu.dp.ua/article/view/258455>
- 54.Лелеченко А. Основні детермінанти визначення сутності регіональної політики сталого розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток № 12, 2016 URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1645>
- 55.Майборода О., Духняк І. Ревіталізація промислових територій під багатофункціональний комплекс. Досвід Львова, Івано-Франківська, Варшави. Молодий вчений. №1 (7).2020. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1083>
- 56.Макосій С. Зарубіжний досвід реалізації стратегії сталогорозвитку. Молодий вчений. №6 (33). 2016. С. 324- 329
- 57.Малолітнева В. Чи прагне Україна до тих саме цілей, що і весь світ. ВОКС УКРАЇНА/ 30.10.2017 . URL: <https://voxukraine.org/chi-pragne-ukrayina-do-tih-same-tsilej-shho-i-ves-svit/>
- 58.Методичні рекомендації для врахування Цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. Укладачі Г. Марушевський, О. Нижник. К., 2017. 60 с.

59. Мехтієв Р. Нове життя: чому Києву потрібна ревіталізація промзон І як у цьому можуть допомогти забудовники. MIND. 7. 10. 2020. URL: <https://mind.ua/openmind/20216543-nove-zhittya-chomu-kievu-potribna-revitalizaciya-promzon>
60. Миколюк А. Диджиталізація та публічна комунікація як інструменти підвищення ефективності місцевого самоврядування. Публічне управління та митне адміністрування, № 2 (33), 2022 С.45-50
61. Місія «Ревіталізація» - другий тематичний блок зимової онлайн-школи «Мое європейське місто: практикум». КНГУ. URL: <http://kngu.org/ru/misia-revitalizacia-drugii-tematicnii-blok-zimovoi-onlain-skoli-moe-evropeiske-misto-praktikum>
62. Міста, в яких хочеться жити: світовий досвід еко-девелопменту та його перспективи в Києві. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/realty/goroda-kotoryh-hochetsya-zhit-mirovoy-opyt-1637072772.html>
63. "Місто, на яке хочеться рівнятися": у Вінниці перебуває делегація з муніципалітету Полтави. 30 червня 2021. МІСТО НАД БУГОМ. URL: <https://mistonadbugom.com.ua/article/misto-na-yake-hochetsya-rivnyatisya-u-vinnici-perebuvaye-delegaciya-z-municipalitetu-poltavi>
64. Місцевий розвиток за участі громади. Том 4: Регіональні аспекти та сталий розвиток міст / [за заг.ред. к.пол.н. Г.І.Мелеганіч, д.е.н. Ю.М. Петрушенка]. – К. 2016. 315 с.
65. Наказненко Т. Оприлюднили рейтинг інституційної спроможності й сталого розвитку громад Полтавщини. 25.01.2022. URL: <https://ptv.ua/news/47328f86-6768-4def-924f-4d7ea8455583>
66. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
67. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України Б.Є. Патона. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с

68. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К., 200
69. Ольборзька хартія. 2021. URL: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F.html
70. Омаров Ш.А. Огли Оцінка сталого розвитку регіонів України. Проблеми економіки № 3, 2014. С. 139-150
71. Оприлюднено аналітичні довідки за п'ятьма цілями сталого розвитку. Міністерство освіти і науки України. 10 вересня 2021 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/perspektivni-napryami-doslidzhen-ta-rozrobok-oprilyudneno-analitichni-dovidki-za-5-ma-cilyami-stalogo-rozvitku>
72. Павліха Н., Войчук М. Концептуальні засади управління сталим розвитком міста в умовах європейської інтеграції та реалізації реформи децентралізації. Регіональна економіка. 2018, №3. С. 29-35
73. Павліха Н., Войчук М. Організаційно-економічні засади управління сталим розвитком міста: монографія. – Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 256 с.
74. Пащенко В.М. Екоеволюція від сталого розвитку . Супутник Київ. географ. щорічник. Вип. 5. Київ: КВ УГТ, 2005. 112 с
75. Перга Т. Сталий розвиток в стратегіях нових членів ЄС. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/21243/121-129.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
76. Перекладаємо слово ревіталізація (архітектура). Словотвір. 23.01.2020. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/revitalizatsiia-arkhitektura>
77. Перспективні світові наукові та технологічні напрями досліджень у сфері «Відходи»: монографія /Т. Кваша, О. Паладченко, І. Молчанова. К. : УкрІНТЕІ, 2020. 103 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2021/Analit.material/10.09/Vidkhody/Monohraf.TSSR-12.Vidkhody.10.09.pdf>
78. Післявоєнна ревіталізація міст в цифрову еру: перспективи для України. URL: <https://ut.ee/en/content/post-war-revitalization-cities-digital-era-prospects-ukraine>

79. План заходів з реалізації стратегії розвитку Полтавської області ЛАН ЗАХОДІВ З РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ на 2021 – 2023 роки/ URL: https://www.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/proect_plan11032020d.pdf
80. План сталої міської мобільності м. Житомир (проект). 2019. 159 с.
81. Подолинський Сергій Андрійович: історія життя. OSVITA.ua URL: <http://osvita.dream.net.ua/vnz/reports/biograf/24017/>
82. Полтавська міська рада. URL: <https://www.rada-poltava.gov.ua/people/irmista>
83. Попов С., Панченко Г. Інноваційний розвиток системи органів публічної влади: стратегічний підхід. Навч. посібн. Одеса. ОРІДУ НАДУ. 2018. 220 с.
84. Попович Н. Стратегії сталого розвитку країн Європи та їх картографічне забезпечення. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. № 22. 2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pbgok/article/view/4059>
85. Принципи доброго врядування: європейський досвід та українські реалії. UPLAN/ URL: <https://uplan.org.ua/analytics/pryntsyru-dobroho-vriyaduvannia-ievropeiskyi-dosvid-ta-ukrainski-realii/> Програма ревіталізації Львів–Підзамче 2012–2025. Kraków–Lwów, 2011. 129 с.
86. Про доступ до публічної інформації Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
87. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
88. Про електронні довірчі послуги. Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
89. Проект Концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030». УРБАНІСТИЧНА ОНЛАЙН БІБЛІОТЕКА URL: <https://city2030.org.ua/ua/document/proekt-konceptii-integrovanogo-rozvitku-mista-poltava-2030>

90. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів. Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року N 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
91. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280>
92. Про основи містобудування. Закон України 16 листопада 1992 року № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>
93. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Закон України від 21. Грудня 2020 р. №2818-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> . (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2697-VIII від 28.02.2019, ВВР, 2019, № 16, ст.70})
94. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року 28 лютого 2019 року № 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
95. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від від 4 січня 2002 р. № 3. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>.
96. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року. Проект ЗУ 07/08/2018/ URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>
97. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів[Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2012 р. № 634-р.- URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-%D1%80>.
98. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
99. Рагімов Ф. Формування сучасної парадигми публічного управління на основі концепту сталого розвитку. Дніпровський науковий часопис публічного

- управління, психології, права. №1. 2020 URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/5>
100. Разом до сталої і розумної мобільності. Бондаренко І. Що таке Стратегія сталої і розумної мобільності ЄС та як її можна застосувати в Україні. Міжнародний фонд Відродження. 2021. 16 с.
101. Ревіталізація міста. Ямпільська міська рада. 2.11.2021. URL: <https://yampil-miskrada.gov.ua/news/1635866280/>
102. Ревіталізація музеїв у малих містах України. ІСР. URL: <https://iculture.com.ua/revitalizatsiia-muzeiv-u-malykh-mistakh-ukrainy/>
103. Ревіталізація Почайни. Київ.MEDIA. 17.01.2022. URL: <https://kyiv.media/news/revitalizacziya-pochajny-pershu-chastynu-parku-zdadut-v-lypni-zyavylysya-novi-fotovizualizacziyi>
104. Ревіталізація промзон та публічних просторів: український досвід 27.08.2019 URL: <https://euprostit.org.ua/practices/144084>
105. Ревіталізація — як у Києві трансформують занедбані будівлі та промислові зони MY-KIEV.com/ 04.08.2022 URL: <https://my-kiev.com/city/revitalizatsiya-yak-u-kiyevi-transformuyut-zanedbani-budivli-ta-promislovi-zoni-76352.html>
106. Рекомендації з підготовки проектів розвитку територіальних громад. К. 2016. 137 с.
107. Реконструкція і ревіталізація старовинних замків – потрібно нам це чи ні? 7. 02. 2021 URL: <https://photo-lviv.in.ua/rekonstruktsiia-i-revitalizatsiia-starovynnykh-zamkiv-potribno-nam-tse-chy-ni/>
108. Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку. URL: <https://rozvytok.in.ua/>
109. Савйовський В.В. Броневицький А.П., Каржинерова О.Г. Ревіталізація – екологічна реконструкція міської забудови. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. 2014. № 8. С. 47–52.
110. Сич О. Ревіталізація як складова стратегії розвитку міста. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна», випуск 99, 2020. С. 66- 73

111. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с
112. «Сталий розвиток для України . Сайт URL: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/printsipi/>
113. Сталий розвиток міст України за участі громад. Уроки з досвіду впровадження «Муніципальної програми врядування та сталого розвитку» Програми розвитку ООН в Україні Аналітичний документ Київ–2008 25 с.
114. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Колективна монографія. [Аверкіна М.Ф., Андрєєва Н. М., Балджи М. Д., Веклич О. О. та ін.] / НАН України, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»; НТТУ «Київський політехнічний інститут»; Вища економіко-гуманітарна школа; Міжнародна асоціація сталого розвитку / за наук.ред. проф. Хлобистова Є.В. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А, 2014. 540 с.
115. Сталий розвиток в Україні: показники та прогнози. WORLD DATA CENTER FOR GEOINFORMATICS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT 15.12.2009 URL: <http://wdc.org.ua/en/node/19679> .
116. Сталий розвиток в Україні: показники та прогнози. WORLD DATA CENTER FOR GEOINFORMATICS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT 15.12.2009 URL: <http://wdc.org.ua/en/node/19679>
117. Сталий розвиток міст і громад. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/11/>
118. Сталий розвиток регіонів України. Керівник М.З. Згуровський. К. НТУУ «КПІ». 2009. 197 с.
119. Створили Комітет з реалізації Концепції інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» ПОЛТАВЩИНА. 04.09.2019 URL: <https://np.pl.ua/2019/09/stvoryly-komitet-z-realizatsii-kontseptsii-intehrovanoho-rozvytku-mista-poltava-2030/>
120. Стратегії міст. Академія публічно-приватного партнерства. URL: <https://appp.com.ua/strategii-mist/>

121. Стратегії сталого розвитку. Навч. посібн. В. Додровольський, Є. Безсонов, Г. Непейна, Д. Крисінська, Н. Сербулова. Миколаїв. ЧНУ ім. Петра Могили. 2021. 160 с.
122. Стратегія «Європа-2020»: у центрі – людина <http://dialog.lviv.ua/strategiya-yevropa-2020-u-tsentri-lyudina/>
123. Стратегія економічного розвитку міста Полтави на період до 2027 року. Додаток до рішення дванадцятої сесії Полтавської міської ради сьомого скликання від 15 вересня 2017 року. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Poltava.pdf>
124. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004—2015 роки "Шляхом європейської інтеграції" / Кабінет Міністрів України. — Офіційне видання. К.: Інформаційно-)видавничий центр Держкомстату України, 2004. 416 с.
125. Стратегія розвитку Гадяцької міської територіальної громади на 2023-2027. Сайт м. Гадяч. URL: <https://hadiach-rada.gov.ua/strategiya-rozvitku-gadyackoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-na-20232027-roki-16-14-36-31-10-2022/>
126. Стратегія розвитку міста Горішні Плавні до 2028 року м. Горішні Плавні, 2017 р. 55 с. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Gorishni-Plavni.pdf>
127. Стратегія розвитку м. Кременчука на період до 2028 р. Кременчук. 2017. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Kremenchuk.pdf>
128. Стратегія розвитку м. Лубни на 2017-2025 роки. Сайт Лубенської міської ради. URL: <https://lubnyrada.gov.ua/miski-prohramy/ekonomichnyi-rozvytok-ta-investytsii/1413-strategiya-rozvitku-m-lubni-na-2017-2025-roki>
129. Стратегія розвитку Полтавської області на 2021-2027 рр. URL: <https://www.adm-pl.gov.ua/page/strategiya-rozvitku-poltavskoyi-oblasti-do-2027-roku>

130. Стратегія сталого розвитку Миргородського субрегіону до 2028 р. Миргород. 2018. 64 с. URL: <http://myrgorod.pl.ua/files/images/Ekonomika/Strategiya/strategiya.pdf>
131. Стратегія сталого розвитку м. Прилуки до 2026 р. 156 с. URL: https://pryluky.cg.gov.ua/web_docs/5612/2017/08/docs/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF%20+%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B8-2025.pdf
132. Стратегії сталого розвитку : навч. посіб. / В. В. Добровольський, Є. М. Безсонов, Г. В. Непеїна, Д. О. Крисінська, Н. А. Сербулова. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 160 с.
133. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezpechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf>
134. Трансформація міст у Розумні та Сталі в контексті досягнення Цілей Сталого Розвитку: кращі міжнародні практики та можливості застосування їх в Україні Олександрія, 14 липня 2016. URL: https://olexrada.gov.ua/doc/eco/strategy2030_uk_d5.pdf
135. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
136. Ужва Т. Ревіталізація туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону. Причорноморські економічні студії. Випуск 38-2. 2019. С. 45-48
137. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку. URL: <https://kpi.ua/620-7>
138. У Львові хочуть ревіталізувати 15 заводів. Карта. Твоє Місто 22.10.2017. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_hochut_revitalizuvaty_15_zavodiv_karta_8929_2.html

139. У Полтаві знову критикують організацію, створену за часів Мамає: назвали установою проїдання грошей. KOLO <https://kolo.news/category/vlada/20903>
140. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти: монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ. 2016. 276 с.
141. Франко Л. Що таке ревіталізація та чому вона потрібна містам URL: <https://lviv.media/video-cat/14933-shcho-take-revitalizatsiia-ta-chomu-vona-potribna-mistam/>
142. Харазішвілі Ю.М. X 20 Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.
143. Хвищун Н. Зарубіжний досвід формування стратегії розвитку міст. Економіка та держава № 3/2012. С. 18- 20
144. Цілі сталого розвитку. Global Compact. Network Ukraine. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku/>
145. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. 90 с
146. Цілі сталого розвитку в Україні. ООН. Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
147. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналіт. доп. / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2018.90 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180702.pdf>
148. Цілі сталого розвитку та Україна. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
149. Цілі сталого розвитку. Україна. Добровільна Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. К. 2020. 117 с.
150. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. К. 2017. 176 с.

151. Цілі сталого розвитку: Україна. 2019 : моніторинговий звіт / Державна служба статистики України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.
152. Шаров Ю. П., Чикаренко І. А., Маматова Т. В. Управління змінами в публічному адмініструванні : навч. посіб. ; за наук. ред. Ю. П. Шарова. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. 148 с.
153. Шутка І. Другий шанс. Як і навіщо міста ревіталізують занедбані об'єкти URL: <https://kufer.media/misto/drugyj-shans-yak-i-navishho-mista-revitalizovuyut-zanedbani-ob-yekty/>
154. Якименко І., Салавор О., Шаповалов С. Стратегія сталого розвитку «Європа 2020»: виклики для України. Екологічні науки. №4 (23). С. 87-91
155. Digital Agenda for Europe // European Commission URL : <http://ec.europa.eu/digital-agenda/digital-agendaeurope>.
156. E-government Council of Europe URL: <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/e-voting/definition.asp>.
157. Lisbon Strategy URL: http://cordis.europa.eu/programme/rcn/843_en.html.
158. SMART-інфраструктура у сталому розвитку міст: світовий досвід та перспективи України. Аналітична доповідь. К. 2021 . 400 с.
159. What is Horizon 2020? European Commission URL: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/whathorizon-2020>.

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

у проекті ЗУ «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року»

Біорізноманіття - різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми й екологічні комплекси, частиною яких вони є; включає в себе різноманіття в межах виду, між видами і різноманіття екосистем (Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття).

Врядування (англ. governance) - розроблення і реалізація публічної політики на засадах партнерської взаємодії державної влади та місцевого самоврядування, які створюють сприятливі політико-правові та фінансові передумови, з приватним сектором, що генерує робочі місця і забезпечує доходи, та громадянським суспільством, яке мобілізує внутрішні ресурси для досягнення пріоритетних цілей суспільного розвитку.

Державне управління - діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для найефективнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами.

Екосистема - просторово визначена сукупність біотичних та абіотичних компонентів довкілля, які пов'язані між собою потоками речовини, енергії та інформації.

Екосистемні послуги - всі ті вигоди, які люди отримують від екосистем; послуги екосистем із забезпечення населення природними ресурсами, здоровим середовищем існування, іншими екологічно та економічно значущими "продуктами". Серед численних екосистемних послуг виділяють: постачальні (їжа, вода, ліс, сировина), регулятивні (вплив на клімат, контроль за повенями та стихійними лихами, якість водних ресурсів тощо), культурні (рекреаційні ресурси, естетичні та духовні цінності природи) і підтримуючі послуги (грунтоутворення, фотосинтез, кругообіг азоту та ін.).

Екологічна збалансованість (англ. environmental sustainability) - підтримання таких видів діяльності, які дають можливість не погіршувати або навіть поліпшувати якість довкілля в довгостроковій перспективі. Екологічна збалансованість стосується потенційної довговічності систем, що підтримують життєдіяльність людства, таких як планетарна кліматична система, системи

аграрного та промислового виробництва, лісового і рибного господарства, людські спільноти загалом, а також різні системи, від яких вони залежать.

Життєстійкість (англ. resilience) - здатність системи та суспільства адаптуватися до потенційних природних і природно-техногенних небезпек, чинити їм опір або змінюватись для того, щоб досягти прийняттого рівня функціонування та підтримувати цей рівень і свою структуру. Життєстійкість соціально-екологічних систем залежить від: 1) величини впливу, який система може нейтралізувати і при цьому залишитися в тому самому стані; 2) ступеня здатності системи до самоорганізації; 3) ступеня здатності системи до створення потенціалу для навчання та адаптації до реальних умов.

Заінтересовані сторони (англ. stakeholders) - групи осіб або особи, які мають інтерес, залучені або перебувають під впливом політики чи плану уряду, громади або підприємства. Цей термін поширюється на державні, громадські, формальні та неформальні організації.

Збалансоване використання (англ. sustainable use) - використання природних ресурсів у такий спосіб і такими темпами, які не призводять у довгостроковій перспективі до вичерпання природних ресурсів, тим самим зберігаючи здатність природно-ресурсного потенціалу країни задовольняти потреби теперішнього та майбутніх поколінь.

Збалансоване економічне зростання (англ. sustainable growth) - економічне зростання, ґрунтоване на ефективному використанні ресурсів, створенні конкурентоспроможної низьковуглецевої економіки, виявленні екологічно чистих джерел зростання економіки, розвитку еко-орієнтованих галузей, використанні екологічно чистих технологій, охороні довкілля, збереженні біорізноманіття, поліпшенні бізнес-середовища, зокрема для малих і середніх підприємств.

Збалансоване споживання та виробництво (англ. sustainable consumption and production) - використання системного підходу для мінімізації негативного впливу на довкілля, зумовленого системою споживання та виробництва у суспільстві.

"Зелена" економіка» - економіка, яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість і при цьому істотно знижує ризики для довкілля і запобігає його збіднінню.

Індикатор (показник) - характеристика процесу, об'єкта чи системи, за допомогою якої можна кількісно та якісно оцінювати зміни, що відбуваються, у формі, зручній для порівняння та аналізу. Індикатори дають можливість

вимірювати прогрес і реєструвати ступінь досягнення визначених цілей та завдань.

Індикатори сталого розвитку - групи системних (економічних, соціальних, екологічних) або інтегральних (соціально-економічних, соціально-економічно-екологічних) показників, які дають змогу робити висновки про стан або зміни процесів розвитку.

Інклюзивність (від лат. include - включаю, укладаю) - процес участі всіх людей в житті соціуму, коли всі зацікавлені сторони беруть активну участь у громадському житті. Інклюзивність передбачає залучення кожного в життя спільноти та відсутність будь-якої дискримінації.

Інклюзивне зростання (англ. inclusive growth) - економічне зростання, яке створює для всіх верств населення максимальні можливості для працевлаштування та участі в усіх сферах життєдіяльності країни, а також забезпечує справедливий розподіл результатів праці.

Інклюзивне суспільство (англ. inclusive society) - суспільство, яке не фокусується на расових, статевих, класових, вікових і географічних відмінностях осіб та соціальних груп і забезпечує рівність можливостей та залучення усіх членів суспільства до створення соціальних інституцій, які регулюють соціальну взаємодію.

Інклюзивні інституції (англ. inclusive institutions) - інституції, які дозволяють і заохочують брати участь великій масі людей в економічній діяльності, щоб найкращим чином використовувати їхні таланти та навички, а також дати можливість людям вибирати те, чого вони хочуть.

Інтеграція (від лат. integrum - ціле, integratio - відновлення) - стан об'єднаності окремих частин і функцій системи в ціле, а також процес, що веде до такого стану; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи.

Інтегроване управління водними ресурсами - процес, що сприяє скоординованому розвитку та управлінню водними, земельними і пов'язаними з ними ресурсами для того, щоб максимізувати результативність економічного та соціального добробуту у справедливий спосіб і не завдати шкоди збалансованості життєво важливих екосистем.

Належне врядування (Good Governance) - нова концепція управління, що визначає механізми, процеси та структури, за допомогою яких органи влади, громадяни та соціальні групи координують свої інтереси, використовують права та виконують обов'язки, а також виступають посередниками у вирішенні проблемних питань розвитку суспільства.

Повна зайнятість - стан економіки, за якого кількість вакансій відповідає чисельності безробітних або перевищує його. 100-відсоткова зайнятість неможлива, оскільки є природний рівень безробіття, який у будь-якій країні становить 4 - 7 %.

Сталий розвиток (англ. sustainable development) - розвиток, який дає змогу задовольнити потреби теперішніх поколінь і залишає можливість майбутнім поколінням задовольнити їхні потреби. Це збалансований розвиток країни і регіонів, при якому економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішнього і майбутніх поколінь.

Цільовий показник - значення індикатора, яке заплановано досягти в результаті реалізації стратегії.

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

- 2.1 Ціль 1. Подолання бідності
- 2.2 Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства
- 2.3 Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя
- 2.4 Ціль 4. Якісна освіта
- 2.5 Ціль 5. Гендерна рівність
- 2.6 Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови
- 2.7 Ціль 7. Доступна та чиста енергія
- 2.8 Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання
- 2.9 Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура
- 2.10 Ціль 10. Скорочення нерівності
- **2.11 Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад**
- 2.12 Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво
- 2.13 Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату
- 2.14 Ціль 14. Збереження морських ресурсів
- 2.15 Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші
- 2.16 Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути
- 2.17 Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку

Ціль 11. Міста та спільноти, що живуть відповідно до принципів сталого розвитку-забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості і екологічної стійкості міст і населених пунктів.

11.1 До 2030 року забезпечити загальний доступ до достатнього, безпечного і недорогого житла й основних послуг і упорядкувати нетрі

11.2 До 2030 року забезпечити всім можливість користуватися безпечними, недорогими, доступними та екологічно стійкими транспортними системами на основі підвищення безпеки дорожнього руху, зокрема розширення використання громадського транспорту, приділяючи особливу увагу потребам тих, хто перебуває в уразливому становищі, жінок, дітей, інвалідів і літніх осіб

11.3 До 2030 року розширити масштаби відкритої для всіх і екологічно стійкої урбанізації та можливості для комплексного і сталого планування населених пунктів та управління ними на основі широкого участі в усіх країнах

11.4 Активізувати зусилля із захисту та збереження всесвітньої культурної і природної спадщини

11.5 До 2030 року суттєво скоротити кількість загиблих і постраждалих та значно зменшити прямий економічний збиток у вигляді втрат світового валового внутрішнього продукту внаслідок лих, у тому числі пов'язаних з водою, приділяючи особливу увагу захисту малозабезпечених і вразливих груп населення

11.6 До 2030 року зменшити негативний екологічний вплив міст у перерахунку на одну особу населення, в тому числі шляхом приділення особливої уваги якості повітря і видаленню міських та інших відходів

11.7 До 2030 року забезпечити загальний доступ до безпечних, доступних і відкритих для всіх зелених зон та громадських місць, особливо для жінок і дітей, літніх людей та інвалідів

11.a Підтримувати позитивні економічні, соціальні та екологічні зв'язки між міськими, приміськими і сільськими районами на основі підвищення якості планування національного та регіонального розвитку

11.b До 2020 року значно збільшити кількість міст і населених пунктів, що прийняли та реалізують комплексні стратегії і плани, спрямовані на усунення

соціальних бар'єрів, підвищення ефективності використання ресурсів, пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптацію до його зміни та здатність протистояти стихійним лихам, а також розробити й упровадити, відповідно до Сендайської рамкової програми зі зниження ризику лих на 2015–2030 роки, заходи з комплексного управління ризиками, пов'язаними з лихами, на всіх рівнях

11.с Надавати найменш розвиненим країнам сприяння, в тому числі шляхом фінансової та технічної допомоги, у будівництві екологічно стійких і міцних будівель з використанням місцевих матеріалів

Міста в Полтавській області

Міста в Полтавській області										
Населений пункт	Район/міськрада	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Гадяч	<i>Гадяцька міська рада</i>	23930	24031	24132	24200	24196	24187	24129	23989	23960
Глобине	<i>Глобинський район</i>	10910	10708	10487	10254	10043	9921	9820	9741	9571
Горішні Плавні	<i>Горішньоплавнівська міська рада</i>	51908	51959	51866	51743	51730	51958	52098	52167	51955
Гребінка	<i>Гребінківський район</i>	11037	11022	10994	10990	10960	10938	10911	10906	10881
Заводське	<i>Лохвицький район</i>	8790	8756	8724	8654	8612	8560	8472	8411	8316
Зіньків	<i>Зіньківський район</i>	10057	10043	10042	10009	9953	9899	9856	9781	9772
Карлівка	<i>Карлівський район</i>	16449	16175	15863	15501	15202	15071	15001	15011	14858

Міста в Полтавській області										
Населений пункт	Район/міська рада	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кобеляки	<i>Кобеляцький район</i>	10600	10484	10379	10250	10181	10041	9977	9961	9927
Кременчук	<i>Кременчуцька міська рада</i>	228527	227611	226976	226434	225892	225828	225216	223805	222325
Лохвиця	<i>Лохвицький район</i>	11965	11962	11965	11939	11863	11801	11798	11731	11608
Лубни	<i>Лубенська міська рада</i>	48697	48496	48122	47881	47643	47397	47101	46717	46161
Миргород	<i>Миргородська міська рада</i>	41483	41374	41239	41240	41109	40876	40603	40413	40195
Пирятин	<i>Пирятинський район</i>	16368	16264	16146	16086	15981	15933	15882	15781	15558
Полтава	<i>Полтавська міська рада</i>	301573	300501	298871	297589	296852	295950	294962	294020	291963
Решетилівка	<i>Решетилівський район</i>	9415	9404	9376	9400	9401	9412	9385	9337	9310
Хорол	<i>Хорольський район</i>	13896	13785	13720	13631	13593	13532	13427	13265	13160